

T.C
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

OSMANLI DEVLETİ'NİN YURTDIŞINDA KATILDIĞI ULUSLARARASI
SERGİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MENEKŞE YILDIZ USLU

GAZIANTEP
TEMMUZ 2016

T.C
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

OSMANLI DEVLETİ'NİN YURTDIŞINDA KATILDIĞI ULUSLARARASI SERGİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MENEKŞE YILDIZ USLU

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Celal PEKDOĞAN

GAZIANTEP

2016

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

OSMANLI DEVLETİ'NİN YURTDIŞINDA KATILDIĞI ULUSLARARASI
SERGİLER

MENEKŞE YILDIZ USLU

Tez Savunma Tarihi:13.07.2016

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

(Prof.Dr.Hilmi BAYRAKTAR)

SBS Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım

(Prof.Dr.Hilmi BAYRAKTAR)

Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

(Ydr.Doç.Dr.Celal PEKDOĞAN)

İkinci Tez Danışmanı (varsa)

Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir

Jüri Üyeleri

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Yrd.Doç.Dr.Celal PEKDOĞAN

Yrd.Doç.Dr.Yaşar BÜYÜKOĞLU

Doç.Dr.Mehmet Ali YILDIRIM

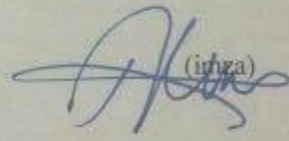
İmzası

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.



(Menekşe YILDIZ USLU)

(13.07.2016)

ÖZET

Sergi olarak isimlendirdiğimiz ticari, sanayi, zirai ve kültürel unsurların tanıtımı amacıyla yapılan organizasyonların tarihi oldukça eskidir. Sanayileşmenin ve ticari faaliyetlerin gelişerek yoğunlaştığı 18.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa Devletleri'nde üretimin artması, yeni Pazar ve hammadde ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Bu ihtiyacın giderilebilmesi için, sanayi ürünlerinin ve üretim araçlarının tanıtılması amacı ile uluslararası sergiler düzenlenmeye başlamıştır. Ayrıca bu sergilerde ülkelerin sanayi, teknoloji, bilim ve tarım alanındaki gelişme ve yeniliklerin tüm milletlere duyurularak çok daha geniş bir alana hitap edilmesi amaçlanmıştır.

İlk ulusal nitelikli sanayi sergisi 1789'da Fransa'da düzenlenmiştir. 1849'a kadar bu ülkede çok sayıda sergiler düzenlenmiştir. Avrupa'da 19.yüzyıl boyunca açılan sanayi sergileri milyonlarca insan tarafından ziyaret edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde ise çeşitli ürünlerin sergilendiği ve eğlence niteliğinde olan geleneksel panayırlar eskiden beri kurulmuştur. Ancak 1851'e kadar Osmanlı Devleti'nin uluslararası sergiler hakkında genel bir fikri olmamıştır. 1851 I.Londra Sergisi Osmanlı Devleti'nin katıldığı ilk sergi olmuştur. Ardından 1855 Uluslararası Paris Sergisine katılmıştır.

Osmanlı Devleti, 18. yüzyıl'da içte ve dışta bir takım sıkıntılarla karşı karşıya kalmış olmasına karşın, uluslararası sergilere yoğun bir şekilde ilgi göstermiş, ülkesine ait her biri kendine has özellikler taşıyan ürünlerini sergilere göndererek tüm dünya'ya tanıtmayı hedeflemiştir.

Osmanlı Devleti'nde 1862 sergisinden sonra II. Uluslararası Londra Sergisinden sonra en çok ülke içerisinde yankı uyandıran 1867 II. Uluslararası Paris Sergisi olmuştur. Çünkü ilk defa bir Osmanlı Padişahı kendi ülkesinin sınırları dışında bir Avrupa ülkesini görmek arzusuyla Avrupa Seyahatine çıkmıştır. III. Napolyon'un daveti ile seyahat hazırlıkları başlamıştır. Sultan Abdülaziz bu seyahati ilk başta razı olmamış fakat Ali ve Fuat Paşaların ısrarıyla bu sergiye katılma kararı almıştır. Osmanlı Devleti'nin bu sergiye katılmaktaki amacı ise; kendi ülkesinde bulunan kaynakları sergi yoluyla tanıtmak, ülkesi üzerine ilgi toplamak, Avrupa Devletleri olan problemlerini çözmek ve destek sağlamaktır.

1867 II. Uluslararası Paris Sergisi'nden sonra 1873 Viyana Uluslararası Sergisi'ne katılan Osmanlı Devleti, tahıl ürünlerinin yerini alan mimari eserleri, dünya şartlarının gereği olarak ön plana çıkarmıştır. Sergide özellikle III. Ahmet Çeşmesi'nin minyatürü sergilenmiştir. Ayrıca bu sergide resim sergileri de açılmıştır

Osmanlı Devleti bu sergilerden sonra Fransız Devrimi'nin 100.yılına rastlayan 1889 Paris Sergisi'ne katılmak içinde 1888'de resmen müracaat etmiştir. Amerika'nın keşfini anmak adına düzenlenen 1889 Şikago (Chicago) Sergisi'ne de katılmıştır. Bu sergi ticaret odası açısından büyük bir başarı olmuştur. Osmanlı Devleti'nin katıldığı son Uluslararası sergi 1990 Paris Uluslararası Sergi'si olmuştur.

Anahtar Kelime: Sanayi Devrimi, Osmanlı Devleti, Uluslararası Sergiler, Sultan Abdülaziz, III. Napolyon.

ABSTRACT

Organizations, which are arranged with the purpose of introducing commercial, industrial, cultural and agricultural elements called exhibition, can be traced back to ancient times. Increase in production in Europe since the second half of the 18 th century in which industrialization and commercial activities improved has brought together the need of raw materials. In order to meet this need international exhibitions were organized to introduce industrial products and means of production. In addition,, with these exhibitions, it was aimed that industria, technological, scientific and agricultural reforms of these countries were declared to all nations.

Although the Otoman Empire was struggling with problems inside and outside the country, it was highly interested in international exhibition, aimed introducing unique products by sending them to these exhibitions.

The first national industrial exhibition took place in France in 1789. Until 1849, a great many national exhibition had been organized industrial exhibition opened throughout the 19 th century were visited by millions of people. When it comes to Ottoman Empire, traditional fairs where various products were exhibited were established with the purpose of fun. However, until 1851, the Ottoman Empire had no idea about international exhibitions. In 1851, I.Londra Exhibition was the first exhibition that Ottoman Empire took part in. Later, the Ottoman Empire joined 1855 international Paris Exhibition.

After 1842 exhibition, the most groundbreaking exhibition was the 2rd international Paris Exhibition in 1867 since the first time an Ottoman sultan travelled Europe away from his own borders. The preparations for the journey began with the invitation from Napoleon the 3rd at first, Sultan Abdülaziz was not enthusiastic about this journey; However, he decided to travel with the insistance of General Ali and General Fuat. The aims of the Ottoman Empire by joining this exhibition were introducing its own resources in the country, draving attention, solving problems with European countries and gaining back up.

After 2 rd international Paris Exhibition in 1867, preparations were mad efor joining international Vienna Exhibition in 1873. In this exhibition, architectural Works stood out rather than crops. Among these Works, the miniature of the fountain of Ahmet the 3 rd was special. Furthermore, art galleries were opened.

After these exhibitions, the Ottoman Empire officially applied for Paris Exhibition in 1889 Which was the 100 th anniversary of French Revolution. Besides, the Ottoman Empire joined Chicago Exhibition which was organized to commemorate the discovery of America. This Exhibition was a succes in terms of the board of trade. Paris international Exhibition in 1900 was the last exhibition the Ottoman Empire joined.

Key Words: Industrial Revolution, The Ottoman Empire, International Exhibitions, Sultan Abdülaziz, Napoleon the 3 rd.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı, Avrupa'da 1851 yılına kadar gerçekleşmiş olan sergilere, 1851 yılı itibariyle Osmanlı Devleti'nin katılımı ve sergilediği ürünleri incelenmektedir. Sergi adına birçok çalışma ve araştırma yapılmış ancak Osmanlı Devleti'nin yurtdışında katılmış olduğu sergilerin tüm yıllarını ve ayrıca sanatsal, kültürel, mimari yönden değerlendirilmesi adına yapılmış çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Çalışmada, Osmanlı Devleti'nin sergiye katılması ve burada kendi ülkesine ait ürünlerini, eserlerini sergilemesinden bahsedilmiştir. Ancak bu çalışmada sadece ürünler ve eserler değil, Osmanlı Devleti'nin sergiler aracılığıyla kültürel, mimari ve sanatsal yönden etkileşimi de ele alınmıştır. Osmanlı Tarihinin 1851'den sonraki dönemde Osmanlı Devleti'nin de katılımıyla gerçekleşen sergi faaliyetleri çalışmanın büyük ölçüde ihmal ettiği konulardan olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin sergilerdeki faaliyetlerini bu çalışmada, sorunun kaynağına inilmesi amacıyla 1851 yılından başlayarak, 1855, 1862, 1873, 1889, 1983, 1900 yıllarında yurtdışında gerçekleşen Uluslararası sergiler ele alınmıştır.

Çalışma süreci boyunca Osmanlı Devleti'nin uluslararası sergilere katılımıyla ilgili yayımlanmış eserlerden yararlanılmıştır. Bu konuyla ilgili yerli ve yabancı kaynaklar incelenmiştir. O dönemde yaşayan önemli aydınların kaleme aldığı eserlerinden yararlanılmış ve o dönemde faaliyet gösteren gazete ve dergilerden ulaşılabildiği kadarı incelenmiştir. Ayrıca başbakanlık Osmanlı Arşivi de incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, 1851 ve 1867 yılları arasında gerçekleşen Uluslararası sergiler değerlendirilmiştir. İkinci bölümde, 1873 ve 1900 yılları arasında gerçekleşen uluslararası sergiler değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise sergilerin mimari, kültürel ve sanatsal yönü değerlendirilmiştir.

Çalışmam boyunca benden yardımlarını esirgemeyen ve bana yol gösterici olan başta danışman Hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Celal PEKDOĞAN'a çalışma süreci boyunca her türlü sıkıntılara katlanan ve birçok konuda hep desteklerini arkamda hissettiğim değerli eşim Akif USLU'ya ve arkadaşım Arş. Gör. Ayça UYAN'a tez çalışmam süresince yapmış olduğu yardımlarından dolayı minnet ve şükranlarımı borç bilirim. Tezimin düzeltme aşamasında yardımlarını gördüğüm arkadaşım Hüseyin Oktay KESKİN'e çok teşekkür ederim.

Ayrıca öğrencilik hayatımda tanıdığım en iyi insanlardan olan ve 2015 Mayıs ayında aramızdan ayrılan çok değerli hocamız Sayın Doç. Dr. Numan Durak AKSOY’u da rahmet ve minnetle anıyorum.

Hayatım boyunca hem en büyük destekçim olan ve dualarını benden esirgemeyen başta Annem olmak üzere tüm değerli arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Menekşe YILDIZ USLU

Temmuz 2016



İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1851 VE 1867 YILLARI ARASINDA GERÇEKLEŞEN ULUSLARARASI SERGİLER

1.1. 1851 I.Uluslararası Londra Sergisi.....	10
1.1.A.Sergi Alanının inşası.....	10
1.1.A.1.Serginin Açılışı	11
1.1.A.2.Seride yer Alan Devletler.....	12
1.1.A.3.Sergide yer Alan Osmanlı Ürünleri.....	13
1.1.A.4.Sergide Ödül Alan Osmanlı Ürünleri.....	15
1.2.1855 Uluslararası Paris Sergisi.....	17
1.2.A.Sergide yer Alan Osmanlı Ürünleri.....	18
1.2.A.1.Sergi Ödül Alan Osmanlı Ürünleri.....	20
1.3.1862 II.Uluslararası Londra Sergisi.....	21
1.3.A.Sergide yer Alan Osmanlı Ürünleri ve Pavyonları.....	22
1.3.A.1.Sergide Ödül Alan Osmanlı Ürünleri.....	24
1.4. 1867 II.Uluslararası Paris Sergisi.....	26
1.4.A.Sergi için Yapılan Hazırlıklar ve Sergi binasının İnşası.....	29
1.4.A.1.Serginin Açılışı.....	30
1.4.A.2.Sergiye Osmanlı Devleti tarafından gönderilen ürünler.....	36
1.4.A.3. Sergide yer Alan Devletler.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

1873 VE 1900 YILLARI ARASINDA GERÇEKLEŞEN ULUSLARARASI SERGİLER

2.1.1873 Viyana Uluslararası Sergisi.....	42
2.1.A.Sergi için yapılan hazırlıklar.....	42
2.1.A.1.Sergi Alanının inşası.....	43
2.1.A.2.Sergide sergilenen Osmanlı eserleri.....	44
2.2.1889 Paris Uluslararası Sergisi.....	47
2.2.A.Sergi için yapılan hazırlıklar.....	48
2.2.A.1.Sergide Sergilenen eserler.....	50
2.3.1893 Şikago (Chicago) Kolomb Dünya Sergisi.....	52
2.3.A.Sergi Alanının inşası.....	53
2.3.A.1.Sergiye Osmanlı Devleti'nin Katılımı.....	55
2.3.A.2.Sergide sergilenen eserler.....	56
2.4.1900 Paris Uluslararası Sergisi.....	59
2.4.A.Sergi Alanının inşası.....	60
2.4.A.1.Sergiye Osmanlı Devleti'nin katılımı.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI SERGİLERİN ÖNEMİ, MİMARİ, KÜLTÜREL VE SANATSAL YÖNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1.Uluslararası Serilerin Önemi.....	63
3.2.Sergilerin Mimari yönden değerlendirilmesi.....	63
3.3.Sergilerin kültürel yönden değerlendirilmesi.....	70
3.4.Sergilerin Sanatsal yönden değerlendirilmesi.....	72
SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA.....	82
FOTOĞRAFLAR.....	88
ÖZGEÇMİŞ.....	114



KISALTMALAR

A.MKT	: Sadaret Mektubi Kalemi
A.MKT.MVL	: Sadaret Mektubi Kalemi Meclis-i Vala
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Çev.	: Çeviren
İTÜ	: İstanbul Üniversitesi
MEB	: Milli Eğitim Basımevi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Zfwt	: Zeitschrift Für Die Welt Der Türken

GİRİŞ

Yurtdışında gerçekleştirilen sergilerin özünde Sanayi Çağı dediğimiz gelişmelerin yoğun olarak yaşandığı dönem yatmaktadır. Çünkü sergilerin uluslararası boyut kazanması bu dönemden sonra başlamıştır. Avrupa'nın Sanayi Devriminden sonraki ihtiyaçlarını ve yönelişini bize en iyi özetleyen birer örnek olmuştur sergiler.

Sanayi Devrimi iki aşamalı olarak gelişmiştir. 1870'lere kadar ve 1870'lerden sonrası. 18.yüzyıl'da başlayıp 19.yüzyıl'ın ortalarına kadar süren Endüstrileşme sürecinin ilk aşaması, demir ve kömürün asıl enerji kaynağı ve hammaddeyi oluşturduğu bu dönem "Makineleşme Çağı" olarak adlandırılmıştır. Bu dönemin temel ayırıcı özelliği ise, makine kullanımının yaygınlaşması sonucu, büyük fabrikaların ortaya çıkmış olmasıdır. Böylece, Avrupa'da temelde tarım işçileri toplumundan, fabrikalarda eşya üreten nüfusa doğru düzenli bir değişim olmuştur.

Endüstri Devrimi'nin ilk aşamasında buhar, kömür ve demirin bileşimi, önemli siyasal, ekonomik ve toplumsal sonuçlarıyla birlikte "Demiryolu Çağı"nı açmıştır. Kömür yalnız demiryolunda hareket eden araçlara güç sağlamakla kalmamış, aynı zamanda demiryolları da kömürü eskiden götürülemeyen yerlere taşımıştır. Böylece, Avrupa'da kömürle çalışan Makineleri barındıran fabrikalar hem büyümüş, hem de ülkenin en uzak köşelerine kadar yayılmıştır.

Sanayi Devrimi'nin ikinci aşamasına gelindiğinde, 1870'lerle birlikte Endüstri Devrimi nitelik değiştirmiştir. Artık bilimsel buluşlar ve bunların üretime uygulanması, pratik zekalı tek tek birbirinden ayrı çalışmalarına bağlı olmaktan kurtulmuş, devletin tüm olanaklarıyla desteklediği gerektiğinde örgütlendiği büyük ve zengin kuruluşların eline geçmiştir. Böylece, doğal kaynaklar ve bilim, el ele vererek, yeni ve kitle halinde mal üretimine yönelmiştir.

Endüstrileşmenin bu ikinci aşamasında temel hammadde ve enerji kaynaklarında da değişiklik ortaya çıkmıştır. Kömür ve demirin yanında, çelik, elektrik, petrol ve kimyasal maddelere olan ilgi artmıştır. Demir, Endüstri Devriminin birinci aşamasında büyük ama başat olmayan bir rol oynamıştır. İkinci aşamasında çelik tam anlamıyla her alana egemen

olmuştur. En önemli faydası ise demir yollarında olmuştur ki, bunun yanında demirin önemi ayrıca sergilerde ki yapılarda ön plana çıkmıştır.¹

Sanayi Devrimi'nin yarattığı bu ortamdan sonra 1850-1900 yılları arasına baktığımızda, tüm dünya için çalkantılı değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur.²Sergi ve sergileme kavramı 18.yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren gündeme gelmiştir. Avrupa'nın sanayileşmiş ülkelerinde ortaya çıkan ilk sergi örnekleri ulusal boyutta ele alınmış ve sergilerde ticari amaç ön planda tutulmuştur. Uluslararası sergiler, Dünya fuarları, Dünya sergileri ya da başlangıçtaki asıl açılış amaçlarını ifade eden sanayi sergileri tanımlamalarıyla bilinen bu sergiler, endüstrinin gelişimine paralel olarak ortaya çıkmıştır.

Avrupa'da, İngiltere ve Fransa'nın öncü olduğu bu sergilerin özünde aslında ekonomik ve ticari bir etkinlikle yıllık panayır mantığı yer almaktadır ki, sergiler bu düşünceyle açılmaya başlamışlardır. Ulusal karakterli bu sergilere, her sergilemede gelen ziyaretçi sayısının artması, sergileme boyutunu ve katılımı da etkilemiştir.

Avrupa'nın ürettiği Sömürgecilik hareketi daha 17.yüzyıl'dan başlayarak dünya'nın iktisadi, siyasal ve sanayi dinamiklerini tanımlamaya başlamıştır. 19.yüzyıl'a geldiği ise Avrupa açısından dünya, iki parçadan oluşmaktaydı: Batı'lı biz ve Doğu'lu öteki. Doğu'nun yaşam pratikleri, Batı'nın karşıtlık ilişkisi içinde kendine bir kimlik biçebileceği toplumsal ve psikolojik bir ortam yaratmıştır. Negatif bir öteki olarak tanımlanan Doğu coğrafyası, uygar dünyanın sınırlarını çizmiştir. Bunun en belirgin örneklerinden biri 19.yüzyıl'da düzenlenmeye başlayan Uluslararası sergilerde başvurulan sınıflandırma sistemi olmuştur.

19.yüzyıl'ın ikinci yarısı, Batı dünyasında uluslararası sanayi ve tasarım sergileri dönemi olmuştur. Bu dönemde demiryolu ağları yapılmış, kitleler hiç olmadığı kadar hareketli hale gelmiş, ticaret gelişmiş, yeni sergileme ve görme biçimlerinin olduğu bir zaman dilimi olmuştur.³

¹ SANDER, Oral, *Siyasi Tarih (İlk Çağlardan 1818'e)*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1988, s.187-190.

² ERGÜNEY, Yeşim Duygu-KARA PİLEHVARİAN, Nuran, "On Dokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti", *Megaron*, Cilt 10, Sayı 2, Yıl, 2015, s.225.

³ CANOL, Gülden, *On Dokuzuncu Yüzyıl Sanayi ve Tasarım Fuarlarında Türk Kimliği*, Kim(lik)lerin Tasarımı, 4T Türkiye Tasarım Topluluğu, İzmir, 2008, s.19.

Sergi ya da dünya fuarları tanımlamasıyla ifade bulan bu gösteri mekanları, Emperyalizmin en hızlı olduğu dönemde gündeme gelmişlerdir. Bu amaçla, Avrupa'da artan üretime pazar ve hammadde kaynağı bulma kaygısı da sergilerin ekonomik boyutunun ifadesi olmuştur. Ülkelerin bilim, sanayi, teknoloji ve tarım alanındaki gelişmelerinin ve yeniliklerinin sergilenmesi, desteklenmesi yanında, bu mekanlar kültürel ve sanatsal üretimlerin de sergilenme alanları olmuştur. Sergiler aynı zamanda, dönemin önemli toplumsal ve kültürel iletişim mekanları olmuşlardır. Ayrıca ekonomik, kültürel ve toplumsal yapısının şekillenmesinde etkili olmuşlardır.

Kültürel etkinliklerin yanı sıra sergiler zamanla mimarinin de ön planda olduğu mekanlar haline dönüşmüştür. Ulusal kimliği yansıtmak üzere mimari temsiliyet öne çıkmış, ürünler kadar sergi binalarının tasarımı da ayrı bir önem kazanmıştır. Ulusal kimliğin somut bir taşıyıcısı olma görevini yüklenen ülke pavyonlarının kendileri birer sergileme nesnesi haline dönüşmüş, başlı başına birer temsil elemanı, mesaj iletme aracı olarak tasarlanmıştır.

Sergi binalarında, bir güç gösterisi niteliğinde kendi "Gelişmiş Dünyası"nı sunan, dönemin üretimi olan yeni yapı teknolojilerini ve teknik mimari ürünlerini sergileyen Batı ülkeleri karşısında Batılı olmayan toplumlar, yerel kültürlerinin bir özetini sergilemişler, geleneksel mimarlıklarını, çoğu zamanda geleneksel mimarlıklarının Avrupalı anlayışını yansıtmışlar, ulusal kimliklerini ve onun mimari ifadesini, Batı'nın Doğu'yu algıladığı şekliyle temsil etmeye çalışarak, tarihlerinde var olan, ünlü mimari anıtların birebir kopyalarına, Doğu'nun egzotik ve mistik havasını yansıtan otantik yerleşimlere, kostümlere ve aktivitelere yer vermişlerdir.

Osmanlı Devleti 1851 Uluslararası Londra Sergisi'nde kendine ayrılan stantta sadece tarım ürünlerini ve geleneksel el sanatlarını sergileyebilen, ancak yeni Batılılaşmaya başlayan Osmanlı Devleti'nin dünya ülkeleri arasındaki yerini ve eksikliklerini anlaması açısından önemli olmuştur.

Oryantalizmin Batı mimarlığında doruğa ulaştığı bir dönemde düzenlenen 1867 Paris Sergisi, zengin bir çeşitlilikle Doğu ülkelerinin ve de sömürgelerinin mimarisini ve egzotizmini görüntülemiştir. Bu sergiye Osmanlı Devleti, önemli anıtsal yapıların kopyalarıyla Osmanlı yaşantısından gerçekçi kesitler sunmak isteğiyle Fransız tasarımcı

Leon Parvillee'nin Osmanlı mimarisini yorumlayarak tasarladığı bir yapı grubu ile katılmıştır.

1873 Viyana Sergisi'nde de benzer bir konsept uygulanmış, ancak daha muhafazakar bir anlayış izlenmiştir. Montani Efendi'ye yaptırılan düzenlemede pavyonlar, Batı'dan gelen modelleri tamamen reddetmeden Osmanlı kimliğini dinsel özellikleriyle tanımlamaya çalışmıştır.

1893 Şikago Sergisi'nde kurulan "Türk Köyü"ndeki Sergi pavyonlarının mimarisinde önceki dönemlere göre bir sadeleşme olmuştur. Özellikle Şikagolu mimar J.A.Tahin tarafından tasarlandığı tahmin edilen ana sergi pavyonu, daha önceki sergiler de birebir kopyasına yer verilen Sultan Ahmet Çeşmesi'ni referans almasına rağmen özgün modelden kopan, süslemeleri ve kubbelerine rağmen, prizmatik strüktürü, yatay hatları vurgulayan saçaklı çatıları ve yalın cepheleriyle neredeyse modern sayılabilecek bir eser olmuştur.

1900 Paris Sergisi'nde Osmanlı Pavyonu Fransız mimar Andrian-Rene, Dubisson tarafından tasarlanmıştır. Pavyonda, daha önceki sergi pavyonlarından farklı olarak Osmanlı'nın mimari anıtlarına doğrudan hiçbir örnek yoktur. Farklı dönemlere ve bölgelere özgü İslam mimarisinden formların yorumlanmasıyla eklektik bir Neo-İslamic stil yaratılmaya çalışılmıştır.⁴

Sergilerin açılışına baktığımızda, İlk ulusal karakterli sergiler Londra'da, 1756 ve 1761 yıllarında açılmış; bunları başka sergiler takip etmiştir. Bu ulusal sergilerden en önemlisi, 1798 yılında düzenlenen Fransız sanayi ürünleri birinci sergisi olmuştur. Yavaş yavaş ekonomik boyutun yanında kültürel boyutun ön planda geçtiği bu büyük pazarların uluslararası boyuttaki ilk örneği İngiltere'nin öncülüğünde gerçekleştirilmiştir. Bu sergi, 1851 yılında düzenlenen Londra I.Uluslararası Sanayi Sergisidir. Osmanlı Devleti de bu ilk uluslararası sergiden başlayarak, mümkün olduğunca sergilere katılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin bu ve sonraki sergilere katılmasında ki amaçlar arasında; hala güçlü bir ülke olduğunu, İslam Dünyası'nın lideri olmanın yanında gelişmiş ülkelerin, modern dünyanın bir parçası olduğunu göstermektir. Osmanlı Devleti, zor koşullar altında da olsa, uluslararası sergilere katılmıştır. Sergilere katılmadığı taktirde Devletin, sanayi,

⁴ AKYOL ALTUN, *Didem, Kimliğin Mimari Temsiliyeti: Expolar'da Türk Pavyonları*, Kim(lik)lerin Tasarımı, 4T Türkiye Tasarım Topluluğu, İzmir, 2008, s.24-26.

tarım ve sanat alanlarındaki ilerlemesinden, yabancı devletlerin şüphe edeceği düşüncesi, Osmanlı'yı buna bir anlamda mecbur kılmıştır. Bütün bunların yanında, Osmanlı Devleti 19.yüzyıl'da hala bir Devlet olmasına rağmen, bu yüzyıl başlarından itibaren uluslararası ilişkilerinde, iç siyasetinde, iktisadi ve mali yapısında ciddi sorunlar yaşamıştır.⁵

Bu sorunlara baktığımızda 19.yüzyıl'ın başlarından itibaren Osmanlı yöneticileri dışta ve içte iki önemli gelişmeyle karşı karşıya gelmişlerdir. Sanayi Devrimi'nin yol açtığı teknik ilerlemelerin sonucunda, Batı Avrupa iktisadi ve askeri alanlarda büyük bir atılım gerçekleştirmiştir. Batı'nın iktisadi yayılmasının ne gibi gelişmelere yol açabileceği henüz kestirilememiş, fakat 1798 yılında Napolyon'un Mısır'ı işgali, Batı'nın askeri alandaki ilerlemelerinin ne anlama gelebileceğini açık bir biçimde göstermiştir.

Osmanlı yöneticilerini kaygılandıran bir diğer sorunda Rusya'nın uzun bir süredir izlediği Güney'e doğru yayılma politikası olmuştur. 1760'ların sonlarından 1820'lerin sonlarına kadar Osmanlı Devleti Rusya ile sık sık savaşa girmiş ve bu savaşların çoğundan yenilgiyle ayrılmıştır. Rusya'ya terk edilen büyük toprakların yanı sıra, 1774 yılında imzalanan Küçük Karlofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti, hem Karadeniz'de ki ticaret ve gemicilik tekelinden vazgeçmek, hem de Rusya'nın Osmanlı ülkesindeki Ortodoks Hıristiyan nüfusun haklarını savunabileceği ilkesini kabul etmek zorunda kalmıştır.

Devlet içinde ise, 1808 yılında imzalanan Sened-i İttifak ile taşradaki Ayan'ın gücü doruğa ulaşmıştır. Pek çok bölgede Ayan ve Derebeyleri merkezi devletten bağımsız olarak davranıyorlar, geniş toprakların fiili denetimini ellerinde tutuyorlar ve vergi gelirlerinin büyük bir kısmına el koymuşlardır.

Ticaret açısından baktığımızda, 18.yüzyıl'da Anadolu'nun dış ticareti daha sınırlı kalırken, Devlet'in Balkan Vilayetleri'nin Batı Avrupa ile ticareti sürekli olarak geliştirmiştir. Bu gelişme Balkanlar'da ki gayrimüslim tüccarları güçlendirmiş ve Fransız Devrimi'nden kaynaklanan düşünce akımlarının da katkısıyla bu kesim Osmanlı Devleti'nden ayrılmayı amaçlayan Ulusçuluk hareketlerinin önderliğini yapmaya başlamıştır. Bu hareketler Avrupa ülkelerinin de desteğini sağlayınca, 19.yüzyıl'ın başlarında önce Sırbistan sonra da Yunanistan bağımsızlıklarını kazanmışlardır.

⁵ YAZICI, Nuran, "Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisinin Sunumu", *Arkitekt*, Sayı 500, Yıl, 2004, s.18-20.

Osmanlı Devleti bu ortamda yönettiği modernleşme çalışmaları Avrupa’da değişimi başlatan etkenlerden biri olan Fransız Devrimi’nden itibaren görülmektedir. Fransız Devrimi III.Selim’in tahta çıktığı dönemde gerçekleşmiştir. Bu devrimin balkanlarda yansımaları pek çok ayaklanmayı ortaya çıkartmıştır.⁶

19.yüzyıl’ın hemen başlarında, yeniçerilerin yerine Nizam-ı Cedid ya da yeni düzen olarak adlandırılan yeni askeri birlikler oluşturmak isterken öldürülen reformcu Sultan III.Selim’den sonra tahta geçen II.Mahmut, bu sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. II.Mahmut ve çevresindeki yöneticiler bu koşulların Devlet’in dağılmasına yol açabileceğini düşünüyorlar ve çözümü merkeziyetçi eğilimlerin güçlenmesinde, merkezi devlet’in hem Avrupalı ülkeler karşısında hem de Devlet içindeki yerel unsurlar karşısında gücünü arttırmasında görüyorlardı.

Bu amaçla, Batılı modeller doğrultusunda güçlü bir ordu kurulması, vergi gelirlerinin arttırılması, İstanbul’daki ve taşradaki yönetimin etkinlik kazanması gerekiyordu. Aynı yıllarda Mısır’da Osmanlı Devleti’ne karşı mücadele veren bir Vali’nin izlediği politikalar, II.Mahmut ve diğer merkeziyetçi-reformcu Osmanlı yöneticileri için önemli bir örnek oluşturmuştur.⁷

19.yüzyıl’ın ikinci yarısında, bir zamanlar önemli bir Akdeniz gücü olan ve Mısır, Cezayir ve Tunus’u içine alan Osmanlı Devleti artık dağılmanın eşiğine gelmiş ve artık Avrupa’nın askeri saldırılarına karşı kendisini savunacak gücünü kaybetmiştir. Devlet’in karşılaştığı krizler arasında 1854-56 Kırım Savaşı ve 1876’da ki Bosna-Hersek ayaklanması yer almıştır. Bulgaristan, Sırbistan ve Romanya 1877’de bağımsızlıklarını kazanmışlar, İngiltere 1882’de Osmanlı Devleti’ne bağlı özerk bir yönetimi olan Mısır’ı işgal etmiştir.

Osmanlı yönetimi, Devleti zindeleştirme ve Avrupa’nın hamlelerine kendi şartlarıyla karşı koyma çabasıyla, daha 1790’larda modernleşme programlarına başlamıştır. 19.yüzyıl boyunca Avrupa modellerini esas alarak teknik, idare, hukuk ve eğitim alanlarında reformlar yapılmıştır.

Osmanlı Devleti Tanzimat Fermanı ve sonrasında, merkezi devletin ekonomiye ilişkin politikalarını siyasal, askeri ve mali öncelikleri yönlendirmekteydi. Vergi

⁶ YAZICI, “Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisinin Sunumu”, s.226.

⁷ PAMUK, Şevket, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s.198-199.

gelirlerinin arttırılmasının yanı sıra, güçlü bir ordunun kurulması, sarayın ve kentlerin iaşesinin sağlanması merkezi devlet açısından en önemli amaçları oluşturmuştur. Nitekim 19.yüzyıl'ın ilk yarısında devletin başlattığı sanayileşme girişimlerinin hedefi de ordunun ve devletin gereksinimlerini karşılamaktır.

Mısır'da Mehmet Ali Paşa'nın başlattığı sanayileşme girişimleri ve bu çabalar sonucunda Osmanlı Devleti'ne karşı kazandığı askeri başarılar Osmanlı yöneticilerini etkilemiştir. 1830'lar ve 1840'larda Osmanlı yöneticileri Avrupa'dan en son teknolojiyi kullanan makineler ithal ederek devlet mülkiyetinde ve esas olarak ordunun, donanmanın ve sarayın taleplerini karşılamak üzere bir dizi fabrika kurmuşlardır.

Çoğunluğu İstanbul ve çevresinde kurulan bu kapitalist işletmeler içinde en önemlileri Yedikule'den Küçükçekmece'ye kadar uzanan alanda kurulan yünlü, pamuklu dokuma fabrikaları, feshane, tophane ve tersanelerle demir dökümhaneleri olmuştur. Hereke'de ki ipekli dokuma fabrikasıyla İzmir'de ki kağıt fabrikası da aynı girişimin bir parçası olmuştur. Bu fabrikalarda çalışmak ve üretimi yönetmek üzere Avrupa'dan yüksek ücretlerle mühendisler, teknisyenler ve hatta işçiler getirilmiştir. Ancak, ürettikleri mallar devlet tarafından satın alındığı ve böylece ithal mallarının rekabetinden korundukları halde bu fabrikaların büyük bir bölümü işletilememiştir. Bunlar, kısa bir süre sonra üretimi durdurmak zorunda kalmışlardır.⁸

Osmanlı Devleti içte ve dışta yaşanan bu durumlara karşın başlatılmış olan reform çabalarını sürdürmek için çabalamıştır. Osmanlı Devleti'nin dünya sergilerine katılma isteği temelde toprak kayıplarına karşın, hala büyük dünya güçleri arasında olduğunu gösterme kaygısı olmuştur. Fakat bu süreçte yönetim, borçlar sebebiyle, 1881'den itibaren fiilen Batılı Devletlerce oluşturulan Düyun-ı Umumiye idaresi tarafından sağlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin içte yaşadığı bu duruma rağmen Osmanlı Devleti'nin sergilere katılımı ve bu sergilerde yerleşim planındaki Osmanlı pavyonunun yeri ve sergilenen ürünler açısından bakıldığında politik olarak gücünü devam ettirdiği görülmüştür.⁹

Osmanlı Devleti'nin uluslararası sergilere katılımına öncülük eden Padişahlar Abdülaziz (1861-76) ve II. Abdülhamit olmuştur (1876-1909). Abdülaziz Batılılaşma

⁸ PAMUK, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, s.201-202.

⁹ CANOL, *On Dokuzuncu Yüzyıl Sanayi ve Tasarım Fuarlarında Türk Kimliği*, s.22.

reformlarını hararetle desteklerken, Abdülhamit'in saltanat döneminin ayırıcı özelliği bir yandan İslami ideallere dönüş, diğer yandan değişim ve ıslahatı sürdürmektir.¹⁰

Elbette ki Osmanlı Devleti kendi sınırları içerisinde olumsuz durumlar yaşamış olsa da aynı şekilde Avrupa'da da reformlar kendini göstermeye başlamıştır. Sayıları ve çeşitleri giderek artan ürünlerin sergilendiği ve çok sayıda yerli ve yabancı turistlerin akını ettiği sergiler açılmıştır. Londra'da 1851'de 14.000, 1855'te Paris'te 24.000, 1862'de Londra'da 29.000 şirket sergiye katılmıştır.¹¹

1889 ve 1900 Paris Sergileri'ni Van Troi Tran'da, "tartışmasız Dünya'nın en önemli olaylarından" şeklinde tanımlamıştır ve her iki serginde sırasıyla o zamanlarda 26 ve 52 milyon ziyaretçi aldığını ifade etmiştir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin de yurt dışında katılacağı son sergiler olmuştur.¹²

Dünya sergilerinde uluslararası katılımcıların, telefon, telgraf, televizyon gibi iletişim icatlarından haberdar olması, geleneksel "zaman-mekan" algısını değiştirmiştir. Sergi yapıları, "geçici" olarak düzenlenmeleri ve hızlı inşaat edilmesi gerektiğinden Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan yeni inşaat malzemelerinin ve yapım tekniklerinin cesurca denenmesine de öncülük etmişlerdir.

Osmanlı Devleti yurtdışında gerçekleşen 1851 Londra, 1855 Paris, 1867 Paris, 1873 Viyana, 1889 Paris, 1893 Şikago ve 1900 Paris sergilerine katılmıştır. Bu yıllar arasında Osmanlı Devleti kendi ülkesi içerisinde de çok sayıda sergiler gerçekleştirmiştir. Bu sergilere de gittiği ülkenin kralları ve kraliçelerini özellikle davet etmiştir. Amaç ise kendi ülkesini daha iyi tanıtmak olmuştur.

Bu amaçla Osmanlı Devleti katıldığı her sergi için hazırlıklar yapmıştır. Sergiler için özel komisyonlar kurmuş ve sergi alanının inşası için onları memur kılmıştır. Bu memurlar halktan alınan malların sergi alanına kadar güvenle gitmesinden ayrıca sorumlu olmuşlardır.

¹⁰ ÇELİK, Zeynep, *Şarkın Sergilenişi-19.Yüzyıl Dünya Fuarlarında İslam Mimarisi*, (Çev.N.ELHÜSEYNİ), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005, s.6-7.

¹¹ HOBBSBAWN, Eric, *Sermaye Çağı (1848-1875)*, (Çev.M.Sina ŞENER), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012, s. 47.

¹² TRAN, Van Troi, *Grapes on Trial: Wine at The Paris World's Fairs of 1889 and 1900*, s.268.

Osmanlı Devleti katıldığı sergilerde ülkesine ait tarım ürünleri, tekstil, gıda ürünleri vs. birçok alanda ürün sergilemiş ve bu ürünlerin çoğu ödüle layık görülmüştür. Erken dönem sergilerinde el yapımı geleneksel halı ve el yapımı olan diğer objeler sergilenirken, Sanayi Devrimi ile birlikte bu el yapımı objeler yerini sanayi ürünleri ve fabrika üretimi ürünleri üretimine bırakmıştır. Burada Osmanlı pavyonlarına bakıldığında moderne doğru gidildiği görülmektedir. 1881 yılında Devlet tarafından Sanayi-i Nefise (Sanayi Mektebi)'yi açması için görevlendirilen Osman Hamdi Bey'in pavyonları tasarımına katkısı büyük olmuştur. 1867 Paris Sergisi'nde üç eseri sergilenen Osman Hamdi Bey'in 1867'den sonraki uluslararası sergilerde de 19.yüzyıl Osmanlı sanat ve kültürünü temsil etmede önemli bir rol oynamaya devam etmiş, ayrıca 1873 Viyana Sergisi'nin komiserliğini yapmış olması da önemli bir rol oynadığının göstergesi olmuştur.

Bu sergi ile ilgili çalışmalar 1871 yılında resmi davetin yapılmasından hemen sonra başlamıştır. Oluşturulan sergi komiserliğine de Nafia Nazırı, yani bayındırlık bakanı İbrahim Ethem Paşa, sergi komiserliğine de, oğlu Osman Hamdi Bey getirilmiştir. Sergi ile ilgili hazırlıklar yapılırken Devlet'in daha önce katıldığı 1851 Londra ve 1867 Paris Sergileri göz önünde bulundurularak, sergiye nelerin gönderileceği planlanmıştır. Başlangıçta önceki sergilerde olduğu gibi serginin kapsamı çerçevesinde gönderilecek eşyalar belirlenmiş, fakat daha sonra verilen bir kararla çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

Bu dönemde yine Osmanlı'nın tanıtımı için farklı zamanlarda 400 kitap Amerikan Kongre Kütüphanesi'ne bağışlanmıştır. Şikago Sergisi ile aynı tarihte 1893'te, Sultan Abdülhamit Amerikan Kongre Kütüphanesi'ne büyük bir fotoğraf koleksiyonu da hediye etmiştir.

Bu döneme kadar Osmanlı imajı, Doğu-İslam sentezinin bir parçası olarak Oryantalist çerçevede ele alınmıştır. Uluslararası platformlar olan bu sergiler için hazırlanan eserler ve pavyonlarda sunulan ürünlerle birlikte ülkenin gerçek kültürel yapısını ortaya koyarak bir Türk Kimliği kavramını oluşturmuşlardır.¹³

¹³ CANOL, *On Dokuzuncu Yüzyıl Sanayi ve Tasarım Fuarlarında Türk Kimliği*, s. 22-23.

BİRİNCİ BÖLÜM

1851 VE 1867 YILLARI ARASINDA GERÇEKLEŞEN ULUSLARARASI SERGİLER

1.1. 1851 I. ULUSLARARASI LONDRA SERGİSİ

1851'deki Londra Büyük Sergisi uluslararası ve kültürler arası etkileşimde yeni bir dönemin başlamasında etkili olmuştur.¹⁴Bu sergi İngiltere'nin girişimiyle Londra'da açılmıştır.¹⁵ Sergi Londra'da açılan ilk sergi olmamıştır. 1838'den beri çeşitli Endüstri şehirlerinde çeşitli türlerde sergiler yapılmıştır. 18.yüzyıl'ın çeyreğinden itibaren bir dizi yenilikler başlamış ve bu yenilikler İngiltere'nin yaşamına yeni bir güç getirmiştir.¹⁶

1.1. A. SERGİSİ ALANININ İNŞASI

Sergi Hyde Park'da açılmıştır. Bu sergiye soylu ailelerin yanında sadece İngiliz halkı değil ayrıca tüm ülkeden sıradan ziyaretçiler de katılmıştır. Fakat önemli olan sınıfına bakılmaksızın herkesin sergiyi ziyaret etmiş olmasıdır.¹⁷ Hyde Park adını “ TheManor of Hyde” den alır ki çoğunlukla Battersea Fields ya da Victoria Park adıyla anılmıştır.¹⁸ Serginin inşası konusunda 1850'de bir komisyon kurulmuştur. Fox ve Henderson serginin inşası için başvurmuş ancak komisyon sadece kendi tasarımının gerçekleştirilmesini istemiş, neyse ki heyetin kendi sergi binası tasarımıyla mimarların tasarımı arasında tek bir özellik aynıydı, fakat bazı değişikliklerle mimarların teklifi kabul edilmiştir.¹⁹Komisyon, Paxton, Fox ve Henderson'un işbirliği ile serginin inşasının yapılmasına karar vermiştir. Sergi alanı demir'den²⁰ ve Cam'dan inşa edildiği için de Kristal Saray adı verilmiştir.²¹(Bkz.Foto:3)

¹⁴ ÇELİK, *Şarkın Sergilenişi...*, s.57.

¹⁵ KÜÇÜK, Serhat, “Osmanlıların Modern Teknoloji ile Karşılaşması: Elektrik Örneği”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları dergisi*, Sayı 18 , Yıl, 2013, s.164.

¹⁶ SEMİNAR, S-HIST, k.Gwin, *The Axis of Change: The Great Exhibition of 1851*, 2008, s.2.

¹⁷ MAYHEW, Henry-CRUIKSHANK, George, *1851: Or, The adventures of Mr and Mrs Snadboys and Family*, University of Reading, London, 2008, s.1.

¹⁸ SEMİNAR-HIST, *The Axis of Change: The Great Exhibition of 1851*, s.6.

¹⁹ *The Crystal Palace*, Harper's New Monthly Magazine, s.586.

²⁰ ÇELİK, *Şarkın Sergilenişi...*, s.57.

²¹ SCHOENEFELDT, Henrik, *The Building of The Great Exhibition of 1851*, An Environmental Design Experiment, s.1.

Dünyayı Londra’da bir çatı altında toplamak için yola çıkmış olan bu sergide “Çatı”nın nasıl bir yapı olacağı fazlasıyla önemsenmiştir. Demirden ve camdan inşa edilen yapı 563 metre uzunluğunda, 33 metre yüksekliğinde yapılmıştır (Bkz.Foto:2). Bu yapı 1848’de keşfedilen dökme camın büyük plakalar halinde mimaride kullanımının ilk örneklerinden olmuştur (Bkz.Foto:1). Sergi alanı 26 dönüm alan üzerine kurulmuş ve 17 binin üzerinde katılımcılar dahil olmuştur.²² Yaklaşık altı ay boyunca, altı milyondan fazla ziyaretçi, dökme demir ve camdan inşa edilmiş olan Kristal Saray’da yaklaşık bir milyona yakın eşyayı incelemiştir²³ (Bkz.Foto:4). Başlangıçta 1851’de Hyde Park’ta inşa edilen Crystal Saray daha sonra 1854’te Sydanham Hill’de tekrar inşa edilmiştir.²⁴

1.1.A.1. SERGİNİN AÇILIŞI

Sergi Mayıs’ın başlarında Victoria ve soylu ailelerin katılımıyla gerçekleşen büyük bir törenle açılmıştır. Tören’de Albert büyük bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında Albert sergiyi tüm milletlerin katıldığı “Fabrika ve Endüstri Sergisi” olarak tanımlamıştır.

Osmanlı Devleti’nin de katıldığı bu sergiye Birleşik Devletlerden Rusya’ya kadar yabancı ülkeler katılmıştır. Sergide On dört binden fazla sergici ve yüz binden fazla sergilenen eşyalar yer almıştır.²⁵ Sergide sergilenen mallar sınıflara bölünmüş ve her sınıf farklı amaçlarla sergide yerini almıştır.²⁶

1851 Londra Sergisi Osmanlı Devleti’nin katıldığı ilk uluslararası sergi olmuştur. Osmanlı Devleti’nin sergiye katılmak istemesinde ki amaç Osmanlı Devleti’nin tarım, sanayi ve sanat alanında ki becerilerini, devletin sahip olduğu toprakların tarıma ne kadar elverişli olduğunu ve bu yönde ki çabalarını göstermek amacıyla sergiye katılmıştır.²⁷

Hyde Park Sarayı’nda ki Osmanlı bölümünün düzenlenmesinde sergi detaylarından sorumlu M.M. Zohrab Et Major tarafından gerçekleştirilmiştir²⁸ (Bkz.Foto:5). Sergiye giden mallar meclis kabinesinden Cemal efendi’nin sorumluluğunda halktan sergilenmek

²² ALTUNOK, Özlem, “Dünya’nın Açık Pazarı”, *Mesa ve Yaşam*, Sayı 72, Yıl, 2015-2016, s.8-9.

²³ O’DELL, Robin, *Photography as Exhibited in The Great Exhibition of The Works of Industry of All Nations, 1851*, Toronto, Ontario, Canada, 2013, s.11; LEHMKUHL, Ursula, *Creating Anglo-American Friendship: The Great Exhibition Of 1851 and The Social Construction of The “Special Relationship”* s.31.

²⁴ SKELLY, Julia, “Addictive Architecture: The Crystal Palace, Gin Palacesand Women’s Desire”, *Social History of Alcoholand Drugs*, Volume 25, 2011, s.51.

²⁵ SEMİNAR-HIST, *The Axis of Change: The Great Exhibition of 1851*, s.9.

²⁶ SEMİNAR-HIST, *The Axis of Change: The Great Exhibition of 1851*, s.19.

²⁷ Ceride-i Havadis, 24 Zi’l-ka’de 1266 (24 Kasım 1850).

²⁸ Selahaddin Bey (1867) , *Türkiye 1867 Evrensel Sergisi*, İstanbul, İstanbul Fuar Merkezi.

için toplanan eşyalar ile birlikte Londra'ya gönderilmesine karar verilmiş,²⁹bu mallar sergide Musurus Bey, Mustafa Paşa ve bir takım görevlilerle birlikte sergide yerlerini almışlardır.³⁰

İstanbul'dan Londra'ya gönderilecek eşyalar gemiye yüklenmeden önce bir süreliğine İstanbul'da sergilenmiştir.³¹ Sergiye gönderilmek üzere hazırlanan iki yüz sandık dolusu tarım ve el tezgahı ürünü eşyalar Feyz-i Bahri Firkateyni ile yola çıkarılmıştır.³² Hava muhalefeti nedeniyle geminin zamanında Southampton'a ulaşamadığından Osmanlı ürünleri ancak serginin açılışından sonra sergilenebilmiştir. Gecikme nedeniyle ürünler ilk sergi katalogunda yer almamıştır. Osmanlı Devleti'nin ürünlerinin sergilendiği bölüm, başta İngiltere Kraliçesi Victoria olmak üzere birçok ziyaretçi tarafından beğenilerek gezilmiştir.³³Serginin sonuna doğru kurulan komisyonlar tarafından 170'i büyük olmak üzere 3088 madalya dağıtılmıştır.³⁴

1.1.A.2. SERGİDE YER ALAN DEVLETLER

Sanayi Devrimi'nin yarattığı sonuçlardan biride 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında peş peşe düzenlenen uluslararası sergiler olmuştur. Özellikle Napolyon savaşlarından sonra³⁵ Fransa ve İngiltere'nin öncülüğünü yaptığı Sanayi Sergileri, bu ülkelerin sömürgelerinden gelen hammaddelerin ve bunlardan üretilen sanayi ürünlerinin pazarlanmasına yönelik olarak düzenlenmiştir.

Yüzyılın ortalarında Avrupa Devletleri'nde artan üretime Pazar bulmak önemli bir sorun olmuştur. Başlangıçta sanayi ve ticari amaçlarla başlatılan bu sergiler giderek Avrupa ile diğer kültürler ve yerel sanatlar arasında iletişim kurulmasında etkili olmuştur.³⁶

²⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A.MKT.MVL.00057.00098.001.

³⁰ YAZICI, Nuran, "Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisi'nin Sunumu", *Arkitekt*, Sayı 500, yıl, 2004, s.21.

³¹ GERMANER, Semra, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Uluslararası Sergilere Katılımı ve Kültürel Sonuçları", *Tarih ve Toplum*, Sayı 95, Yıl, 1991, s.33.

³² NAZIR, Bayram, *Dersaadet Ticaret Odası ve Uluslararası Sergiler*, 2009, s. 182.

³³ AKÇURA, Gökhan, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009, s.21.

³⁴ IŞIKLI, Aytaç-BALKAN, Mümin, *Türk Fuarçılık Tarihi*, İstanbul Fuar Merkezi Yayınları, İstanbul, 2007, s.33.

³⁵ ÖNSOY, Rıfat, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Katıldığı ilk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umumi-i Osmani (1863 İstanbul Sergisi)", *Belleten*, C.XLVII, Sayı 185, TTK Basımevi, Ankara, 1983. s.195.

³⁶ GERMANER, "Osmanlı İmparatorluğunun Uluslararası Sergilere Katılımı ve Kültürel Sonuçları", s.33.

Bunlardan biride uluslararası düzeyde hazırlanmış olan 1851 Uluslararası Londra Sergisi'dir.³⁷

Bu Sergiye A.B.D., Fransa, Felemenk Ülkeleri, İspanya, Prusya, Hindistan,³⁸ Portekiz, Zollverein Devletleri, Rusya³⁹ ve Osmanlı Devleti katılmış, Ayrıca Çin'den de gözlemciler gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nin bu sergiye katılma kararı almasının temel nedeni Osmanlı-İngiliz dostluğu olmuştur. İngiliz Kraliçesi tarafından sergiye birer miktar ürün göndermeleri istenmiştir. Bu işin örgütlenmesini üstlenen Nafia Nezareti taşrada ki memurlarına toplanacak ve gönderilecek "emtia ve eşya"nın listesini içeren bir tamim yollamıştır. Tamimde toplanan tüm meta ve ürünler sergiye yollanarak Osmanlı Devleti'nde ziraat ve sanatın nasıl ilerlemekte olduğunun gösterileceği belirtilmiştir.⁴⁰

1.1.A.3. SERGİDE YER ALAN OSMANLI ÜRÜNLERİ

Osmanlı Devleti Londra'da yapılacak olan sergi için halktan ürünlerin toplanması için memurlar görevlendirmiştir. Memurlar tarafından seçilen ürünlerin kimlerden nerelerden ne kadar miktarda alındığı yazılmış ve Nafia Meclisi'ne gönderilmiştir.⁴¹ Halktan toplanan ürünler İstanbul'da kısa bir süre sergilendikten sonra Londra'ya gönderilmiştir. 1851 Londra Sergi komiserinin bildirdiği üzere ilk bir dizi yıllık sergiler için sanat ve endüstri sergilerinin açılması kararlaştırılmıştır.

Sergiciler kalıcı inşalarda yer almıştır. Tüm milletlerin sergiye layık ehil belgesi almasıyla birlikte sergiye kabul edilmişlerdir. Sergiciler sınıflarına göre ayrılmış ve her biri için bilgi veren ayrı komite tayin edilmiştir. Sergiye gönderilmiş olan malların sergi için hemen hazır durumda olmasına önem verilmiştir. Sergi alanı sergiciler için ücretsiz olmuş ve sergiciler kendi sorumluları tarafından düzenlenmiştir. Kurulu olan komisyon bu malların korunmasından sorumlu tutulmuştur. Fakat bu malların kayıp yada zarar

³⁷ AKÇURA, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, s.21.

³⁸ ACAR, Şinasi, *Saatçi Eflaki Dede*, s.1.

³⁹ İngiltere Bu sergiye Tüm ulusları davet ettiği zaman, Rus Devlet yetkilileri, gönüllü dernekler ve özel kişilerden Avrupa kamuoyu tarafından objektif olarak bilinen bir Rusya imajının yaratılması istenilmiş, bu amaçla Sergi için bilimsel bir çalışma yapılması için fırsat tanınmıştır. Rus Çarı bu sergiye katılmak için bir komisyon düzenlemiş ve bu komisyon sergiye katılım için basit kurallar yayınlamıştır. Her Devletin Sergiye katılımında ki amaçlar gibi Rusya da kendi ülkesinde ki Tarım, Endüstri alanlarında ki gelişmişliğini ve Batı'nın gözünde ki kötü imajı silmek istemiştir. DAVID, C.Fisher, *Russiaand The Crystal Palace in 1851*, s.12-127.

⁴⁰ AKÇURA, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, s.21.

⁴¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A.MKT.NZD.00056.0029.002; A.MKT.NZD.00065.00072.001.

görmesinden sorumlu tutulmamıştır. Sergiye gelen ürünlerin açıklayıcı isimleriyle birlikte verilmesi zorunlu tutulmuştur.

Londra'ya götürülmek üzere yaklaşık 700 üreticiye ait ürünler arasında;

- Tüm boyama çeşitleri, yağ, sulu boyalar, süsleme, porselen vb. ürünler,
- Mermerden yapılmış heykeller, odun, taş, pişmiş çamur, metal, fildişi, gümüş, altın, bakır, kurşun gibi yumuşak ve sert taşlar,
- Kabartmalar, taş baskısı vb. ürünler,
- Mimari dizaynlar ve şekiller, modeller,
- Goblen(işli örtü), nakış, dantel vb. ürünler,
- Dekoratif ürünler,
- Cam eşya,
- Kilim ve halı,
- Keten,
- Deri eşya,
- Yapağı (ilkbaharda kırılan koyun tüyü),
- Kılıç ve bıçak gibi kesici aletler,
- Bilimsel yenilikler ve yeni keşif türleri (Encümen-i Daniş, Cevdet Paşa Tarihi)
- Tüm çömlekçilik türleri, inşalarda kullananlar dahil toprak işi, taş işi, porselen, beyaz porselen vb. bu ürünleri hazırlamak için makineler,
- Yün ve iplik fabrikaları, ham üretim ve aynı şekilde makineler için üretim,
- Okul inşaları için araç-gereçler ve eşyalar,
- Kitaplar, haritalar,
- Fiziksel eğitim için aletler, oyuncaklar ve oyunlar,
- Güzel sanatlar, Fizik ve Tarih Bilimi için araç ve gereçler,
- Yeni ve nadir bitkiler,
- Sebzeler (Osmanlı topraklarında üretilen; bakla, bal kabağı, bezelye, börülce, çalı fasulyesi, dereotu, ebegümece, enginar, fasulye, havuç, hıyar, hindiba, hisarcuk kurusu, ıspanak, kabak, karnabahar, kereviz, kızılıcık, kişniş, kuzukulağı, lahana, marul, maydanoz, nane, pancar, patlıcan, pırasa, sakız kabağı, salatalık, sarımsak, semizotu, soğan, taze bamya, turp, yeşilbiber, asma kabağı, asma yaprağı)
- Çiçekler ve bitkiler,
- Tahıl ürünleri,

- Kurutulmuş meyveler,
- Çeşitli besin maddeleri,
- Yağ elde edilen maddeler ve yağ örnekleri,⁴²
- Elvan kösele, meşin, sahtiyan, güderi, tirşe, boyalı-boyasız postaki ve kaplan postu,
- Yatak yorgan yüzleri, bir ve iki telli kuşak, başörtü, hakber ve sevayi, Berber ve hamam takımları, futa, peşkir, peştamal ve el havluları, mahrama, yağlık, mendil çevre, uşkur, kese sofraya bezi ve peşkiri, yatak bağı, İngiliz ipliği alacağı, sırmalı ve sade maşlahlar, sarık takke, çorap ve bunlar gibi giyim eşyaları,
- Hurma yaprağı, kamyş, ot, söğüt dalı ve samandan örülmüş hasır, sepet, seccade, yelpaze ve sineklik gibi buna benzer şeyler.⁴³

Sergi için halktan alınan bu ürünler Feyz-i Bahri Vapuruyla Londra'ya gönderilmek üzere yola çıkmıştır. Sergi altı ay açık kaldıktan sonra 11 Ekim 1851'de kapanmıştır. Sergi kapandıktan sonra halktan sergilenmek için alınan ürünlerin Ticaret Nezaret-i Behiyesi'ne miktarı ve nerelerden hangi ürünlerinin alındığına dair bilgiler verilmesi istenmiştir⁴⁴ ve Cemaleddin Bey'in sorumluluğunda Londra'ya giden bu ürünlerin serginin kapanmasından sonra sahiplerine iadesiyle ilgili yapılması gerekenler Ticaret Maliye Nezareti tarafından bildirilmiştir.⁴⁵

1.1.A.4. SERGİDE SERGİLENEN ÜRÜNLER İÇİN VERİLEN ÖDÜLLER

- İyi kaliteli ve bol çeşitli tarım ürünleri için Osmanlı Devleti'ne,
- Mısır Valisi Abbas Paşa ve Tunus Valisi ve Ahmet Paşa'ya büyük madalya,
- Gaşiye ve kese işlemleri için Tunus Valiliği'ne,
- Çevre işlemleri için Sofyalı Anakadı'nın kızlarına,
- Arnavut kesimi elbiseler için Osmanlı Devleti'ne,
- Şıbşıb, işlemeleri için Bohçacı Hanım'a,
- Kehribar çubuk takımı için İstanbul'dan Uzunçarşılı Hacı Naim Ağa'ya,
- Şıbşıb, işlemeleri için Hoca Kerabettin'in Hanım'a,
- Yine şıbşıb işlemeleri için Ayşe Hanım ve Gelini'ne,

⁴² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), HR.İD.01218.00001.024.

⁴³ IŞIKLI-BALKAN, *Fuarçılık Tarihi*, s.35.

⁴⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A.MKT.00056.00029.001.

⁴⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A.MKT.MVL.00057.00098.001.

- Tunus'tan gönderilen şıbşiblar için Tunus Valiliği'ne,
- Kağıt makasları için Hasan ve Tahir Ağalar ile Hoca Kirkor Zımmiye,
- Sofya'da imal edilmiş makaslar için Sofya Sancağı'na
- Mısır'dan gönderilen gül ve çiçek suyu şişeleri için Mısır Valiliği'ne,
- Beykoz Fabrika-i Hümayun'u mamulleri için fabrika yönetimine,
- Tunus'ta imal edilen ve çeşitli makine ve değirmenlerde kullanılan demir kanatlar için Tunus Valiliği'ne,
- İstanbul'dan gönderilen tarak ve kaşıklar için ilgili esnaf teşkilatına,
- Kehribar imali için İstanbul'dan Uzunçarşılı Said Ağa'ya,
- Yasemin çubuk, Edirne sabunu, mum ve Yemen şekeri için Osmanlı Devleti'ne,
- İtiryat (güzel kokan otlar, kokular) için Tunus Valiliği'ne,
- Bursa ipekli dokumaları için ilgili fabrika ve atölyelerin yönetimine,
- İnşaat taşları için Mısır Valiliği'ne,
- Demir madeni için Bozca Ada'ya,
- Hurma için Esseyid Muhsin'e,
- Sert buğday, bal ve tütün için Osmanlı Devleti'ne,
- Tütün için Mustafa Haydar'a,
- Diğer bazı toprak mahsulleri için Abdülhamit'e,
- Aynı şekilde bazı tarım ürünleri için Tunus'tan Mahmuddin'e,
- Pamuk için Abdurrahim Oğlun'a,
- Mısır'da yetiştirilen sarı mısır ürünü için Mısır Valiliği'ne,
- Deri numuneleri için Üsküdarlı Bedbağ ustalarından Hacı Ali Ağa'ya,
- Rugan deri için midilli adası sakinlerinden Pinto'ya,
- Yapağı için yüzbaşı Mehmet Ağa'ya,
- Bürüncek için hacı Mustafa Ağa'ya,
- Kağıt mamulleri için Düzoğlu'na,
- Mısırdan gönderilen Arapça, Farsça ve Türkçe 165 kitap için Mısır Valiliği'ne ödüller verilmiştir.⁴⁶

⁴⁶ IŞIKLI-BALKAN, *Türk Fuarçılık Tarihi*, s.36.

1.2. 1855 ULUSLARARASI PARİS SERGİSİ

İkinci Uluslararası sergi 1853 yılında New York'ta açılmıştır. Mesafenin uzak olmasından dolayı Osmanlı Devleti bu sergiye katılmamıştır. İngiltere'den sonra yine uluslararası düzeyde önemli bir sergide⁴⁷, iki yıl sonra 1855'te Paris'te açılan üçüncü Uluslararası Sergi, Osmanlı Devleti'nin yurtdışında katıldığı ikinci sergi olmuştur. Osmanlı Devleti sergiye 787 özel ve resmi kuruluşla katılmıştır.⁴⁸Serginin 1855 Kırım Savaşına denk gelmişse olsa sergiye katılım yüksek olmuştur.⁴⁹ Serginin açılışını Fransa İmparatoru Napolyon ve İngiltere kraliçesi Victoria birlikte yapmıştır⁵⁰(Bkz.Foto:6).

Osmanlı Devleti daha önceki sergilerden elde ettiği tecrübeler neticesinde, Paris'te bir komiserini görevlendirmiş ve sergilenen Osmanlı eserlerinin Crystal Palas'ta sergilenen ürünlerden daha fazla olduğu ve iki uluslararası sergi arasındaki geçen dört senede büyük bir ilerleme kaydetmiştir.⁵¹

Osmanlı Devleti sergi için tayin ettiği komiserlerden sergi için buldukları bölgede ki ürünleri seçmeleri ve muntazam bir şekilde İstanbul'a ulaştırmalarını istemiştir.⁵²Bu ürünler arasında Uşak, Gördes, Demirci, Kula, Afyonkarahisar, Sivas ve Hereke halı ve seccadeleri, Tophane Devlet Fabrikası ürünleri, Şam tüfekleri, beşli ve gümüş yaldızlı Yanya tabancaları, bakır ve bronzdan mangal, karavana ve tepsiler, davul, zurna, kemençe gibi şarka özgü müzik aletleri, çekmece, dolap ve nalın gibi süslü ve kabartmalı ahşap eşya, altın ve gümüş işlemler, İncirköy Devlet Fabrikası yapımı porselen ve cam eşyalar, Çanakkale seramikleri, Kütahya çinileri, fırınlanmış topraktan yapılmış çubuk lüle ve biblolar gibi Osmanlı el sanatlarının güzel örnekleri de sergide yerini almıştır. Uluslararası jüri bu sergide Babıali'yi 27 madalya ve 20 mansiyon (Bir kimseye verilen derece)ile ödüllendirmiştir.⁵³

Paris Sergisi sonrasında Osmanlı Devleti, kırım Savaşı müttefiki Fransa'ya bir jest yapmıştır. Sergide yer alan ürünler, sergi sonrası satışı bedeli yada daha fazla bir değerde

⁴⁷ YAZICI, "Uluslararası sergilerde Osmanlı Mimarisinin Sunumu", s.22-23.

⁴⁸ YILMAZ, Gülgün, "Osmanlı Devleti'nin Katıldığı Uluslararası Tarım, Endüstri, Sanat Sergileri ve " İane Sergisi", *Sinan GENİM'e Armağan Makaleler*, Ege Yayınları, 2005, s.722.

⁴⁹ AKÇURA, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, s.22.

⁵⁰ İŞIKLI-BALKAN, *Türk Fuarçılık Tarihi*, s.38-39.

⁵¹ Selahaddin Bey (1867), *Türkiye 1867 Evrensel Sergisi*.

⁵² İŞIKLI-BALKAN, *Türk Fuarçılık Tarihi*, s.39-40.

⁵³ NAZIR, *Dersaadet Ticaret Odası ve Uluslararası Sergiler*, s.182.

satılarak, elde edilen gelirin bir piyango tertip edilerek ve gelirinin Kırım Savaşı'na katılan Fransız askerlerine verilmesi kararlaştırılmıştır (Bkz.Foto:7).

1.2.A. SERGİDE YER ALAN OSMANLI ÜRÜNLERİ

- İzmit Fabrika-1 Hümayun'da dokunmuş olan elbiselik kumaş, yünlü dokuma, iç çamaşır, şal ve keçe numuneleri,
- Uşak, Gördes, demirci, Kula, Afyonkarahisar, Sivas ve Hereke'den gönderilmiş 52 adet halı ve seccade,
- Büyük bir kısmı Zeytinburnu Fabrika-1 Hümayun'u mamulü olan 61 çeşit yünlü ve pamuklu dokuma ile Yeniköy(Boğaziçi) atölyelerinde imal edilmiş renkli mendiller,
- Ereğli Fabrikası mamulü olan tafra, saten, kadife ve ipekli dokumalar, Şam kumaşları, Serez yünleri, Bursa tülleri, Kıbrıs krepleri ve helali adı verilen tül dokumalardan oluşan 168 adet numune,
- Keçe, ince kumaş, merinos dokumaları, çuha habanileri üzerine yapılmış işlemlerden müteşekkil 68 adet numune,
- 37 adet ham ipek, kaytan, düz ve bükülmüş keten ve pamuklu ipliği numunesi,
- 31 adet şerit numuneleri, bunlar arasında özellikle kılıç kınları, kuşak, kemer ve at koşumları,
- Beyrut atölyeleri ile Hereke Fabrika-1 Hümayun'u mamulü 10 adet kurdele ve şerit numunesi,
- 13 adet tuhafiyeci numunesi, bunlar arasında özellikle Feshane-i Hümayun'da imal edilmiş fesler ile Konya ve Amasya'dan gönderilmiş keçe, tekke ve çorap,
- Ekseriyeti Selviburnu Fabrika-1 Hümayun'u mamulatı 53 adet kösele, kürk, moreken deri, kuzu, çakal ve kaplan derileri numunesi,
- Kandiye ve İstanbul'daki askeri atölyelerden gönderilmiş 15 çift kundura, potin, terlik,
- 12 adet şark tipi eyer,
- Tophane Fabrika-1 Hümayun mamulleri, Şam tüfekleri, beşli ve gümüş yaldızlı Yanya tabancalarından oluşan 44 adet ateşli ve kesici silah,
- 15 adet hırdavat numunesi,
- Bakır ve bronzdan mamul 20 adet mangal, karavana ve tepsi vs.,
- Davul, zurna, kemençe gibi şarka mahsus 23 adet müzik aleti,

- Manastır, Şam, Yanya ve İşkodra gibi bölgelerden gönderilmiş 50 adet moda ve süs eşyası,
- 107 adet çekmece, dolap ve nalın gibi ağaç mamulü süslü ve kabartmalı eşya,
- 30 adet mermer, kaymak taşı, damarlı taş, siyah Kudüs taşı ve diğer taş mamulleri numunesi,
- 29 adet seramik mamulleri, bunlar arasında özellikle İncirköy Fabrika-1 Hümayunu mamullü, cam ve porselen eşyaları, Çanakkale çanak çömlekleri, Kütahya çinileri, fırınlanmış topraktan mamul çubuk lüle ve biblolar,
- Krem, güzel kokular, kokulu sabun, kızanlı ve Kandiye gül ve sirke suları ile Konya nane suyundan oluşan 20 adet parfüm numunesi,
- 18 adet şeker ve şeker mamulü, bunlar arasında İstanbul lokumu, sebze ve meyve ezmeleri, pekmez vs.,
- Kıbrıs ve Kandiye şarapları, kızanlık ve Kandiye rakıları ile gemlik sakızlarından oluşan 13 numune,
- 24 adet zeytin, susam, ceviz, badem, haşhaş yağı numunesi,
- 12 adet tuz ve amonyak numunesi, bunlar arasında şap, güherçile, soda ve sodyum klorür,
- Buğday çavdar mercimek ve fasulye unu ile patates nişastasından oluşan 27 numune,
- 32 adet meyve, bitki ve tohum numunesi, bunlar arasında Sayda şeker kamışı, beyaz Halep mantarı ve Kandiye kaparıleri,
- Çoğu sakız adasından gönderilmiş sakız, Konya'dan gönderilmiş çam sakızı ve Serez'den gönderilmiş katran tortusundan oluşan 7 adet zamk ve reçine numunesi,
- 6 adet kök ve lif numunesi,
- Kök boya, Yanya kırmızı boyası, safran, Kudüs çiviti ve Konya sumak ağacı yaprağından oluşan 19 adet boya ve tanen numunesi,
- 36 hayvansal ürünler, bunlar arasında bal, bal mumu, deve ve tavşan içyağı, koza, keçi kılı, Sayda kırmızı böceği, Kandiye sünger ve mercanı,
- Dövme demir, Lübnan ve Manastır'dan gönderilmiş maden, Demirhisar ve Nevrekop'dan gönderilmiş demir sülfat, demir ve Trabzon'dan gönderilmiş gümüş galen, bakır, bakır sülfat, bakır pirit, krom ve krom oksit ve İzmir'den gönderilmiş kırmızı topraktan oluşan 28 numune,

- Nevrokop'tan gönderilmiş ametist, Bursa'dan gönderilmiş amyant, Sivas'tan gönderilmiş zımpara taşı, Edirne'den gönderilmiş talk, mika, tebeşir ve kireç taşı, Tokat'tan gönderilmiş oniks, Lübnan'dan gönderilmiş sarkit ve kandiye'den gönderilmiş renkli mermerlerden oluşan 39 adet numune,
- 15 yanabilir maden numunesi, bunlar arasında Kastamonu ve Lüblan'dan maden kömürü, linyit, bitum, kükürt, Halep'den katran ve kandiye'den gazyağı,
- Atlara içirilen su numunesi sergide yer almıştır.

1.2.A.1. SERGİDE SERGİLENEN ÜRÜNLER İÇİN VERİLEN ÖDÜLLER

- Maden alışımı için İstanbul'dan Mihranduzoğlu'na,
- Tarım ürünleri için Trablusgarp eyaleti'ne,
- İpek kozaları için Beyrut'dan Mourgue Et Comp ile Hamadi'ye,
- İncir ürünü için Aydın Vilayeti'ne,
- Susam yağı için Edirne Vilayeti'ne,
- Yumuşak buğday için Konya Vilayeti'ne,
- Kuru üzüm için İzmir Vilayeti'ne,
- Mısır ürünü için Canik Vilayeti'ne,
- Fıstık ürünü için Halep Vilayeti'ne,
- Arpa için Amasya Vilayeti'ne,
- Beyaz buğday için Kandiye'ye,
- Kuru üzüm için Filipe Vilayeti'ne,
- Kıbrıs ve Olimpiya dağı şarapları için Bursa'dan Falkeysen Et Comp'na,
- İlaç ve tıbbi cihaz koleksiyonu için İstanbul'dan Della-Sudda'ya,
- Şark silah arması için Osmanlı Devleti'ne
- Siyah yün korseler için İzmir Fabrika-ı Hümayu'na,
- Sarı ve kırmızı bakır mamulleri için Anadolu ve Rumeli eyaletlerine,
- Kurdele ve şeritler için Hereke Fabrika-ı Hümayunu'na,
- Ham ipek için Beyrut'tan Dalgue Mourgu'e,
- Ham ipek için Bursa'dan Agopçubukcuyan'a,
- Beyaz ibrişimler için Bursa'dan Pavlakiy'e,
- Bütün Devlet'te yapılan altın ve gümüş işlemler için Osmanlı Devleti'ne,
- El işi ve yün örgüler için Yanya Vilayeti'ne,

- Çeşitli dokuma ve başlıklar için Feshane-i Hümayuna,
- Keçe mamulleri için Bursa'dan Ali Ağa'ya,
- Arap kesimi örgüler için İstanbul'dan Hacı Bekir Ağa'ya,
- Arnavut kesimi işlemeli elbiseler için İstanbul'dan Mustafa Ağa'ya,
- Vişne ağacından imal edilmiş ağızlıklar için İstanbul'dan Artin'e,
- Keten ve pamuklu giysiler için Trabzon'dan fabrikatör Hacı Usta'ya,
- İşleme ve dantelalar için İstanbul'dan Gülmezoğlu'na,
- Süslü terlikler için İstanbul'dan Hacı Hüseyin Ağa'ya,
- Pipo ve bastonlar için Afyonkarahisar'dan Ahmet Usta'ya,
- Takke ve benzeri mamuller için İstanbul'dan torbacılar Kahyası Mustafa Ağa'ya,
- Çeşitli ağızlıklar için Sivas'ta ki atölye sahiplerine,
- Kırmızı topraktan mamul lüleler için İstanbul'dan Hurşit Ağa'ya,
- İşlemeler için bayan Marie'ye,
- Tütün keseleri için İstanbul'dan Stefan'a madalya,
- Osmanlı-İngiliz ve Fransa ittifakını sembolize eden bir anıt projesi için İstanbul'dan Pascal Artin'e.⁵⁴

1.3. 1862 II. ULUSLARARASI LONDRA SERGİSİ

Osmanlı Devleti'nin katıldığı üçüncü evrensel sergi 1862 Londra Sergisi'dir. Osmanlı hükümeti tarafından önce “devlet” mamullerinin sergilere gönderilmesi hazineye daima önemli mali yükler getireceğinden, Mayıs ayında açılacak olan sergiye katılmama kararı alınmış” ancak “ bu durumun Osmanlı Devleti'nin ziraat, sanayi ve sanat sahalarındaki gelişmelerinden yabancı devletlerin şüphe etmelerine sebep olabileceğinden, bu sefer de hububat ve sanayi ürünlerinden oluşan numunelerin masrafları yine devlet tarafından karşılanmak üzere Londra'ya gönderilmesine karar verilmiştir.⁵⁵

Serginin açılışından bir yıl önce serginin açılmasına ve hangi ürünlerin bu sergide yer alacağı hakkında sergi komiseri tarafından düzenlemeler yapılmış ve Mayıs 1862'de açılmasına karar verilmiş⁵⁶ ve sergiler konusunda bilgi ve deneyimine güvenilen Krikor Ağaton Efendi sergi için satın alma komisyonuna görevlendirilmiştir. Büyük bir titizlikle

⁵⁴ İŞIKLI-BALKAN, *Türk Fuarçılık Tarihi*, s.40-42.

⁵⁵ AKÇURA, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, s.22.

⁵⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, HR.İD.1217/10, Mart 1861, No.20.

ve dikkatle çalışılması istenen komisyon, Server Efendi başkanlığında faaliyet göstermiştir.⁵⁷

Sergi Champs-Elysee Sarayında düzenlenmiş,⁵⁸ ve bir ana, iki yan bölüm halinde düzenlenen sergi binası mühendis F.Fowke tarafından yapılmıştır⁵⁹ (Bkz.Foto:8). Bu sergi alanı Crystal Palace'de ki alandan 2 kat daha büyük olmuştur. Osmanlı katılımcı sayısı ise 25 kategoride 787'ye ulaşmıştır.⁶⁰

Sergi için kurulan Osmanlı komisyonunun başına, dönemin ticaret müsteşarı Server Efendi getirilmiştir. Sergi komiseri olarak da sadrazam Fuat Paşa'nın oğlu Nazım Bey görevlendirilmiştir. Sergi için ağırlıklı olarak, önceki sergilerde ilgi gören Osmanlı eserleri seçilmiştir.⁶¹

Bu ürünler arasında çoğunlu Devlet'in muhtelif bölgelerinde yetiştirilen buğday, arpa, çavdar, mısır, pirinç, tütün, pamuk, ipek, kuru sebze ve meyveler oluşturmuştur. Tarım ürünlerini Manastır, Canik, Giresun'dan gönderilen demir madeni, Kıbrıs, Tırnova, Şam, Trabzon, Kastamonu ve Ankara'dan gönderilen bakır madeni, Karadağ ve Avrat Hisar'dan gönderilen gümüş madeni, Bosna ve Adana'dan gönderilen galen, Ereğli, Amasya ve Kandiye'den gönderilen taş kömürü, Konya ve Filibe'den gönderilen potasyum nitrat, Afyon'dan gönderilen şap, bandırma taş ocaklarında elde edilen mermer numuneleridir. Sergiye gönderilen sanayi mamulleri ise, devlete ait fabrikalar ile Devlet'in içerisinde yaygın bulunan küçük atölyelerde yünlü, ipekli ve pamuklu kumaşlar, İstanbul, İzmir ve Selanik'te yapılan el işlemleri, halı seccade ve silahlar yer almıştır.⁶²

Osmanlı Devleti sergi sonunda kurulan uluslararası jüriler tarafından yapılan değerlendirme sonucunda 83 madalya ve 44 mansiyon kazanmıştır.

1.3.A. SERGİDE YER ALAN OSMANLI ÜRÜNLERİ VE PAVYONLARI

1862 II.Uluslararası Londra Sergisi Osmanlı Devleti'nin kendi sınırları dışında katıldığı üçüncü sergi olmuştur. Bu sergi 1851 yılında yapılan I.Uluslararası Londra

⁵⁷ AKPINAR, Mahmut, "Bir Tanzimat Bürokratının Portresi: Krikor Ağaton Efendi (1829-1868)", *Tarih İncelemeleri dergisi*, Cilt XXVIII, Sayı 2, Yıl, 2013, s.339.

⁵⁸ Selahaddin Bey (1867), *Türkiye 1867 evrensel sergisi*.

⁵⁹ YAZICI, "Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisinin Sunumu", s.23.

⁶⁰ Selahaddin Bey (1867), *Türkiye 1867 Evrensel Sergisi*.

⁶¹ YAZICI, "Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisinin Sunumu", s.23.

⁶² ÖNSOY, "Osmanlı İmparatorluğunun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler... , s.203.

sergisinden daha kapsamlı olmuştur. 25 alan 787 üreticiye ait ürünler bu sergide yerinin almıştır.

Osmanlı Devleti'nin bu sergilere katılmasında ki amaca bakıldığında daha çok Tanzimat ve Islahat fermanlarında vaat edilenlere uygun olarak ülkede, tarım, sanayi ve sanat alanlarında ki gelişmeleri özellikle Avrupa Devletleri'ne göstermek olmuştur. Bu sayede de Osmanlı devleti hammadde kaynaklarına sahip olduğunu Avrupa devletlerine göstermiş ve onların dikkatini çekmeyi başarmıştır.

Sergide yer alacak ürünler kategorilere ayrılmıştır. Serginin 1 yıl önceden yapılması planlandığında sergide yer alacak ürünler üç bölüme ayrılmıştır. Sergiye insan eliyle üretilmiş her şey; ham metaller, makineler ve üretim yada güzel sanatlar sergiye kabul edilmiş fakat canlı hayvaller ve bitkiler, taze sebzeler ve hayvansal maddeler, tehlikeli maddeler, alkol yada alkollü içecekler, yağlar, aşındırıcı ve doğada çabuk yanan maddeler iyi muhafaza edilmedikçe sergiye kabul edilmemiştir.

Sergi sonunda takdir, ödüller ve madalyalar verilmiştir. 12 Şubat 1862'ye kadar tüm eşyaların sergiye alımı sürmüştür. Büyük boy ve ağırlıktaki eşyalar Mart 1862'den önce sergide yerini almıştır.⁶³

Sergide yer alan Osmanlı ürün ve Pavyonları;

- Maden ve taş ürünleri (37 üretici).
- Gıda ürünleri (80 üretici).
- İmalatta kullanılan bitkisel ve hayvansal mamuller (94 üretici).
- İmalatta kullanılan makine (Şam'dan Beyazıt efendi).
- Lokomotif (İstanbul'dan S.Balyon).
- Ziraat alet ve makineleri (3 imalatçı).
- Silah (16 imalatçı).
- Müzik aletleri (2 imalatçı).
- Pamuk (52 üretici).
- Keten ve Kenevir (18 üretici).
- İpek ve kadife (57 üretici).
- Yünlü ve karışık kumaşlar (83 üretici).

⁶³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), HR.İD. 1217/10, Mart 1861, No.20.

- Halı (44 üretici).
- İşleme, dantel ve örgüler (30 üretici).
- Meşin ve koşum takımları (58 imalatçı).
- Giyim eşyaları (53 imalatçı).
- kağıt, kitap ve büro malzemeleri (7 imalatçı).
- Mobilya (32 imalatçı).
- Hırdavat (17 imalatçı).
- Kesici aletler (15 imalatçı).
- Kuyumculuk ve mücevherat işleri (17 imalatçı).
- Toprak işleri (22 imalatçı).
- Eski kitap, ağızlık v.s gibi çeşitli eşyalar.(22 imalatçı)
- Güzel sanatlar (M.S.Mussurus).

1.3.A.1. SERGİDE SERGİLENEREN ÜRÜNLER İÇİN VERİLEN ÖDÜLLER

- Gıda maddelerinde un numuneleri için Selanik'ten Dobrila'ya, Drama ve Filibe Valilikleri'ne,
- Buğday numuneleri için Halep'ten Mehmet Raşit ve Selanik Valiliği'ne,
- Üzüm çeşitleri için Sisam Valiliği'ne,
- Üzüm ve incir çeşitleri için İzmir'den P. Giudici'ye,
- Şaraplar için kandiye ve Kıbrıs Valilikleri'ne,
- Yumuşak buğday numuneleri için Adana, Akka, Ankara, Balıkesir ve Aydın Valilikleri'ne,
- Nohut için Kandiye Valilikleri'ne,
- Susam numuneleri için Çanakkale Valiliği'ne,
- Haşhaş numuneleri için Kütahya Valiliği'ne,
- Çavdar numuneleri için Lübnan ve Musul Valiliği'ne,
- Mısır numuneleri için Sarı Şaban'a,
- Hurma numuneleri Lübnan Valiliği'ne,
- Rakı ve şarap için köprü'den Burunoğlu Kevork ile Halep'den Mehmet Raşid'e,
- İmalatta kullanılan bitkisel ve hayvani mamullerden, yaprak tütün için Drama, Lazkiye, Serez, Lübnan ve Hasköy Valilikleri'ne,
- Puro ve sigaralar için Thedoridi'ye,

- Mum ve balmumu için Ali Ringa'ya,
- Alizarin (yün boyamada kullanılır) için Balıkesir Valiliği'ne
- Sakız ve Alizarin için Şam Valiliği'ne,
- Alizarin, tentür ve kazı (sirke ve su karıştırılmasından elde edilen ürün) için Bursa Valiliği ve Mustafa Oğlu'na,
- Palamut için İzmir'den Malini Ağa'ya,
- Alizarin ve sakız için Kütahya Valiliği'ne,
- Sarı buğday için Sivas Valiliği'ne,
- Çeşitli sanayi bitkileri için İzmir'den Sidney Maltass'a,
- Tütün numuneleri için Şam ve Sarı Şaban Valilikleri'ne,
- Silahlardan, tüfek ve tabancalar için ilgili Fabrika ve Atölyelere,
- işlemeli kılıçlar için Hetum'a
- Çeşitli çaptaki tüfek, tabanca ve kılıçlar için adana Valiliği'ne ve Mustafa Ağa'ya,
- Müzik aletlerinden çeşitli ziller için İstanbul'dan Avedis'e,
- Şark müzik aletleri için Toplu'ya,
- Aynı kişilere diğer bazı müzik aletleri için Mansiyon,
- İpekli dokuma ve kadifelerden sergiye iştirak eden Devlet Dokuma Fabrikalarına,
- Ham ipek için Bonnal Freres, Brutto, Hermissian, Manassa, Pavlaki ve Torosoğlu'na,
- Kadife ipekli dokumalar için Hereke Fabrika-i Hümayunu'na,
- İşlemeli kumaşlar için Halep ve Şam Valilikleri'ne,
- Ham ipekler için Abe, Yakob Fano, Halim Ağa, Fettana, Ceizi Yanko, Papasoğlu ve Vuccina'yo,
- Karışık kumaşlardan, ipek ve pamuk karışımı dokumalar için Şam, Bursa ve İstanbul Valilikleri'ne,
- Pamuk ve yün karışımı ve yünlü dokumalar için Filibe Valiliği'ne,
- Halılar için uşak, Manisa, Selanik ve Filibe Valilikleri'ne,
- İşleme ve danteller için İstanbul'dan hidayet efendi, Vehirarky Ağa, Yakob Ali ve bayan Yaldızyan'a,
- İstanbul'dan Kostaki, Canikoğlu, Artin ve bayan Takou'ya,
- Kürk ve deriler için Osmanlı Devleti'ne,

- Giyim eşyalarından işlemeli milli kıyafetler için Gabriel Osman'a Hama ve İškodra valilikleri ve Şakir Efendi'ye,
- Çeşitli ayakkabılar için Edirne Valiliği, İskender ve Mehmet Ağalar ile Manoli'ye,
- Elbise, iç çamaşır ve ayakkabılar için Hacı Ahmet, Bourdjouk, Cebri Abdelghani, Nisnani, Salih efendi, Abdullah ve Selim Ağalara,
- Parfümeri ve süs eşyası ve benzeri mamullerden sigara ağızlıkları için Hüseyin Usta ve Ahmet Ağa'ya,
- Tesbih ve kehribar için Hasköy (Bulgaristan) Valiliği'ne,
- Kokulu maddeler için Girit Valiliği'ne,
- Parfüm çeşitleri için Girit Valiliği'ne ödülleri verilmiştir.⁶⁴

1.4.1867 II. ULUSLARARASI PARİS SERGİSİ

Osmanlı Devleti Abdülmecit devrinde, Avrupa'nın muhtelif yerlerinde düzenlenen sergilere katılmaya başlamıştır. İlk katıldığı sergi 1851 Londra Sergisi'nde devletin ziraat mahsulleri örnekleri sergilenmiş ardından 1855'de açılan Londra Sergisi'ne de 34 Neviye ayrılan 2000 kalemlik mahsul ve mamul eşya gönderilmiştir.⁶⁵ Ardından 1862'de devlet tekrar yurt dışında düzenlenen sergiye katılmıştır. Paris'te düzenlenen 1867 II. Uluslararası Paris Sergisi'nde iki Müslüman hükümdarın önemli gayretlerine sahne olmuş ayrıca Paris Sergisi diğerlerinden farklı olarak Osmanlı Pavyonunda ilk kez resim sergilenmiş ve ⁶⁶Osman Hamdi Bey gibi Osmanlı sanatçılarının da katıldığı serginin açılışında bulunan Abdülaziz'in bir İslam ülkesi yöneticisi olarak böyle bir ortamda bulunması, dönemi için oldukça cesur ve çağdaşlaşma yolunda ileri bir adım olmuştur.⁶⁷ Böylece Avrupa'da unutulmaya yüz tutan Türk imgesi bu gezi sayesinde tekrar canlanmıştır. ⁶⁸Fransa İmparatoru III. Napolyon Uluslararası Paris Sergisi münasebetiyle Sultan Abdülaziz'i Fransa'ya davet etmiştir.⁶⁹ Bu sergiyle Sultan Abdülaziz'in Avrupa'da yeni fikirler edineceği bu suretle reformların hızlanacağı, Avrupa ile ilişkilerin gelişeceği

⁶⁴ IŞIKLI-BALKAN, *Fuarçılık Tarihi*, s.43-47.

⁶⁵ KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi-İslahat Fermanı Devri (1861-1876)*, Cilt VII., TTK Basımevi, Ankara, 1995, s.251.

⁶⁶ ÇOLAK, Banu, "On Dokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Türkiye'de Değişen Sergileme Kavramı, Sergi Etkinlikleri ve Sergi Mekanları", *Sanat dergisi*, s.2.

⁶⁷ ÇETİNTAŞ, Vildan, *Türk Heykel Sanatının Gelişim Aşamasında Abdülaziz Dönemi (1861-1876) Etkinlikleri*, s.928.

⁶⁸ YILDIZ, Netice, *İngiliz Kültüründe Osmanlı Etkileri*, Türkler Ansiklopedisi, Cilt XV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.568.

⁶⁹ MAKSUDOĞLU, Mehmet, *Osmanlı Tarihi (1289-1922)*, Elif Yayınları, İstanbul, 2003, s.415.

düşünülmüştür.⁷⁰ Bunun üzerine Sultan Abdülaziz Han 21 Haziran 1867’de Padişah önce Bursa ve Mısır’a⁷¹ daha sonrada Fransa, İngiltere, Belçika, Prusya ve Avusturya’yı içine alan bir geziye çıkmıştır.⁷² Paris’te yapılacak olan sergiyi Mısır Hıdivi İsmail Paşa ve ondan birkaç hafta sonra da Sultan Abdülaziz sergiyi ziyaret etmişlerdir.⁷³ Bu sergi diğer sergilere göre özel bir önem taşımıştır çünkü Osmanlı ordusunun başındakiler sayılmazsa⁷⁴, bir Osmanlı Padişahı sergiye katılmak için Avrupa’ya gitmiştir.⁷⁵

Avrupa seyahati teklifi, ilk kez sultan Abdülmecit’e yapılmıştır.⁷⁶ Fransız İmparatoru II. Napolyon’un kuzeni Prens Jerome Kırım Savaşı’nda kısa süre kalmış, ancak Fransa’ya geri çağrıldığı için İstanbul’da elçilikte kalırken kendisini ziyaret eden Sultan Abdülmecit’i Fransa’ya davet etmiştir. Sultan Abdülmecit bu tekliften memnun kalmış olsa da Avrupa seyahatine çıkmak kardeşi Sultan Abdülaziz zamanında gerçekleşmiştir.

Sultan Abdülaziz’in seyahat fikri oluşmuşsa da resmi davet için bazı yazışmaların yapılması gerekmiştir. Fransız elçisi M. Bouree, Paris’e gönderdiği 16 Mayıs 1867 tarihli raporunda, sultanın kendisine böyle bir gezi ilgili olumlu görüşlerini bildirmekte olduğunu ancak Fransa İmparatoru’ndan yazılı bir davet almaz ise bu ziyaretin gerçekleşmeyeceğini yazmıştır. 20 Mayıs’ta Hariciye Nazırı Fuat Paşa, elindeki Paris kaynaklı telgrafla Sadrazam Ali Paşa’nın odasına girmiş ve paşam beklediğimiz haber geldi demiştir. Paris sefirinden gelen bu telgraf metninde ilk kez açılacak olan uluslararası sergiye, Sultan Abdülaziz’in şeref konuğu olarak davet edildiği kaydedilmiştir.⁷⁷ İmparatorun göndermiş olduğu davetiye 21 Mayıs’ta saraya ulaşmasıyla birlikte seyahat hazırlıkları başlamıştır⁷⁸ ki bu gezi bir padişahın bir yabancı ülkeyi ilk ve son resmi ziyaret olmuştur.⁷⁹

⁷⁰ SUBAŞI, Turgut, *Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz*, Türkler Ansiklopedisi, Cilt 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.770.

⁷¹ İslam Ansiklopedisi, Cilt I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1950, s.58.

⁷² BUZ, Ayhan, *Osman Gazi'den Vahidettin'e Osmanlı Kronolojik Tarihi*, Neden Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.211.

⁷³ ÇELİK, *Şark'ın Sergilenişi...*, s.35.

⁷⁴ KINROSS, Lord, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküşü*, (Çev. Meral GASPIRALI), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2008, 519.

⁷⁵ AKÇURA, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, s. 32.

⁷⁶ Hayreddin Bey’in Vesaik-i Tarihiye ve Siyasiye isimli eserinde Abdülaziz’den öncede bir Osmanlı Padişahının (Abdülmecit)’da Batılı bir ülkeyi ziyaret fikrinin oluştuğunu ifade etmiştir. Hayreddin Bey, Vesaik-i Tarihiye ve Siyasiye, İstanbul, 1326.

⁷⁷ ARASLI, Altan, *Avrupa’da Türk İzleri- II*, kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.20.

⁷⁸ TEKİN, Başak Burcu, *Sultan Abdülaziz’in İngiltere Ziyareti Hatıra Madalyası: 19.Yüzyılda Batı-Doğu Kimlik Algılayışının Görsel Bir Özeti*, s.184-185.

⁷⁹ Yeni Türk Ansiklopedisi, C.I, İstanbul, 1985, s.6

Sultan Abdülaziz ve mahiyetindekiler ile birlikte Uluslararası Paris Sergisi'ni görmek ve bu arada siyasi görüşmelerde bulunmak üzere⁸⁰ 21 Haziran 1867'de Sultaniye Vapuru ile İstanbul'dan hareket etmiştir. Abdülaziz Avusturya ve Prusya'nın elçileri tarafından Viyana ve Berlin'e davet edilmiştir. 10 Temmuz'da Paris'ten hareket eden padişah, 12 Temmuz'da Londra'ya gelmiştir. Londra'da bulunduğu günlerde kraliçe ile görüşüp onuruna düzenlenen ziyafetlere, balolara ve konserlere katılmıştır. Ordu ve donanmanın geçit törenlerini izlemiş ayrıca Avam Kamarasını ziyaret etmiştir.⁸¹

İnce diplomat yaradılışlı İngilizler, Sultan Abdülaziz'in denizciliğe olan merakını bildiklerinden, Kraliyet donanması şerefine, 17 Temmuz'da, Porstmouth'da ve Spithead'de gösteri düzenlenmiştir. Heyet daha sonra Victoria ve Albert zırhlısına geçmiştir. Programda Sultan Abdülaziz'e takılacak dizbağı nişan töreni yer almıştır.

Dokuz çocuk annesi Kraliçe Victoria, eşinin ölümünden sonra inzivaya çekilmiştir. Saltanatı zamanında ilk kez birine bu en üstün nişanı takacaktı. Nefis bir kostüm içinde gelmiş olan kraliçe, şeref ve mutluluk getirmesi dileğiyle hünkarın göğsünün sağ tarafına⁸² İngiltere'nin en büyük nişanı olan dizbağı nişanı takmıştır. 23 Temmuz'da Londra'dan hareket eden sultan Abdülaziz 24 Temmuz'da Brüksel'de Belçika Kralı tarafından karşılanmıştır. Onuruna verilen öğle yemeğinden sonra Viyana'ya hareket etmiştir. Sultan Abdülaziz 25 Temmuz'da Prusya Kralı I.Wilhelm tarafından Coblenz'de karşılanmıştır. 28 Temmuz'da Viyana'ya gelen Sultan Abdülaziz'i, Viyana istasyonunda Avusturya-Macaristan İmparatoru I.François-Joseph karşılamıştır. 31 Temmuz'da Viyana'dan Tuna Vapuru ile hareket eden Sultan Abdülaziz, Budapeşte, Vidin, Rusçuk ve Varna'ya uğradıktan sonra 7 Ağustos'ta İstanbul'a dönmüştür. Böylece sultan Abdülaziz Avrupa'ya olan seyahatini tamamlamıştır.⁸³ Sultan Abdülaziz bu seyahati esnasında gerek saraylarda gerekse halk üzerinde mükemmel bir itibar bırakmıştır.⁸⁴

⁸⁰ Meydan Larousse, C.I, 1992, s.25.

⁸¹ ÖZKAN, Abdullah, *1299-1922 Osmanlı Tarihi*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.358-359

⁸² ARASLI, Altan, *Avrupa'da Türk İzleri-II*, s.28.

⁸³ ÖZKAN, *1299-1922 Osmanlı Tarihi*, s.358-359.

⁸⁴ KARAL, *Osmanlı Tarihi-İslahat Fermanı Devri (1867-1876)*, s.118.

1.4.A. SERGİ İÇİN YAPILAN HAZIRLIKLAR VE SERGİ BİNASININ İNŞASI

22 Haziran 1863 tarihinde III. Napolyon 1867’de Paris’te Uluslararası bir sergi düzenlenmesi emrini vermiştir. 1 Şubat 1865’te ikinci bir talimatla serginin organizasyonu için 16 kişilik bir komisyon kurulmuştur. Komisyona Napolyon’un oğlu Prens İmperial başkan olarak atanmıştır. Komisyon öncekilere göre daha kapsamlı bir sergi düzenlemeyi amaçlamıştır. Sergide bireysel girişimlerin ve sanayinin tüm alanlarına yer verilmesi planlanmıştır. 1855 Paris, 1862 Londra Sergilerinde Fransız komiseri olan M.LE. Play, 1867 Sergisine baş komiser olarak seçilmiştir.

1862 Londra Sergi binasının tasarımcıları 1867 Sergi binası içinde talepte bulunmuşlar, fakat Londra’da yapılan tasarım beğenilmediğinden reddedilmiştir. Sergi binasının inşaat işlerini Goin’in şirketi almış, çalışmalar 3 Nisan 1867’de başlamıştır.⁸⁵

Sergi Champ de Mars’ta, Eiffel kulesi ile Ecolo Militaire arasında uzanan alanda düzenlenmiştir. Sergi alanı iç içe koridorlardan oluşan eliptik bir formada hazırlanmıştır. Serginin ana teması ise “Çalışmanın Tarihi” olarak belirlenmiştir. Sergi alanında, Osmanlı Devleti için ayrılan yer, katılımcılar arasında 6.büyükliğe ve 1525 metre karelik bir alan kapsamıştır.⁸⁶

Sergi binası tuğla ile ahşap malzemeden inşa edilmiştir. Binanın ortasına bahçe ve küçük bir havuz yapılmış ve yollar açılmış, çeşitli ağaçlar ve çiçekler dikilmiş, çimler ekilerek düzenlenmiştir. Bahçe içinde güzel bir köşk inşa edilmiş ve dünya da yer alan her milletin kullandığı para ve ölçü aletleri sergilenmiştir.

Bina iç ve dış olmak üzere iki bölüm şeklinde düzenlenmiş, Çatısı da demir çerçeveli camdan yapılmıştır. Dış kısımda yapılacak binalarında aynı şekilde olması kararlaştırılmıştır. Bunların aralarına da her milletin kendi mimari usulüne uygun şekillerde inşa edilmiştir. Bu inşaların dışında alana bir de kilise inşa edilmiştir. Fakat ibadet için değil, mabette bulunması gereken alet, eşya ve ruhani memurlara ait resmi elbiselerin sergilenmesi planlanmıştır. Kilisenin önünden akan nehrin üzerine bir köprü inşa edilmiştir. Nehir’de, gölün ortasında oluşan adanın üzerine bir de fener kulesi inşa

⁸⁵ TEKDEMİR, Aziz, “1867 Paris Sergisi ve Sultan Abdülaziz’in Sergiyi Ziyareti”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, Yıl, 2013, s.3-4.

⁸⁶ YAZICI, “Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisinin Sunumu”, s.23.

edilmiş ve her millete ait sandal, kayık ve sal konulmuştur. Sergi alanın bulunduğu bahçenin bir tarafına 44 dükkan bulunan büyük bir bina inşa edilmesi ve borsa gibi kullanılması tasarlanmıştır. Sergi binasının dışına da 5000 ağaç dikilerek ormanlık bir alan oluşturulmuştur.

Fransızlar sergide çalışan işçiler içinde kolay kurulup söküle bilen 4 tür işçi evi yapmayı planlamıştır. Bu evlerin ikisi iki kat diğerleri birer kat olarak tasarlanmıştır. İşçiler için çamaşırhaneler yapılmış ve sergi alanına günlük ekmek ihtiyacını karşılamak içinde fırın inşa edilmesi tasarlanmıştır.

Sergi binasında çalışan memur ve işçilerden 5000'i maaşı az bulmuş ve işi bırakmışlardır. İşçilerin işi bırakması sonucunda göl taşmış ve sergi alanında ki inşalar zarar görmüş ve Fransa hükümeti işçilerin geri dönemleri için maaşlarını %29 zam yapılacağını bildirmiştir. Sadece sergi binasında ki işçiler değil ayrıca Fransız sanayisinde çalışan işçilerde sergi sebebiyle her şeyin pahalandığını, maaşlarının arttırılması gerektiğini belirterek işlerini bırakmışlardır.⁸⁷

Fuarın planlaması, katılımcı ülkelerin güç ilişkilerini temsil edecek nitelikte olmuştur. Ev sahibi Paris ile Fransa, Saint-Simoncu gelenek çerçevesinde sergi yapısında merkezde konumlandırılmış, diğer sanayi güçleri onun çevresinde, sömürgeler ve Batı-dış ülkelerde çeperlerde konumlandırılmıştır.⁸⁸

1.4.A.1. SERGİNİN AÇILIŞI

Sergi binasında ki işler tamamlanmamasına rağmen serginin açılışının yapılacağı duyurulmuştur. 5 daireden oluşan serginin planı şu şekilde planlanmıştır; birincisi resimlere, ikincisi altın ve gümüş eşyalara, üçüncüsü kumaş ve emtia, dördüncüsü arabalara, beşincisi makinelere ayrılmıştır. Serginin açılışına kadar sadece resimlere ayrılan bölüm tamamlanabilmiştir. Serginin tarihi 1 Mayıs olarak planlanmıştır. Bu tarihe kadar binanın dizaynı tamamlanamamış olmasına rağmen küçük bir seremoni eşliğinde mütevazı bir açılış töreni yapılmıştır.⁸⁹

⁸⁷ TEKDEMİR, "1867 Paris Sergisi ve Sultan Abdülaziz'in Sergiyi Ziyareti", s.3-5.

⁸⁸ERGÜNEY, Yeşim Duygu-KARA PİLEHVARİAN, Nuran, "On Dokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti", s.231.

⁸⁹ TEKDEMİR, "1867 Paris Sergisi ve Sultan Abdülaziz'in Sergiyi Ziyareti", s.5.

Abdülaziz saltanatının ilk yıllarında Avrupa'ya seyahate çıkmadan önce Bursa'ya oradan da mısır'a gitmiştir.⁹⁰ Ardından Sultan Abdülaziz Avrupa'ya Paris'te açılacak olan büyük sergiyi görmek için⁹¹ Fransız imparatoru III. Napolyon⁹² ve Victoria'nın daveti ile önce Paris'e sonrada Londra'ya gitmiştir.⁹³ Fransa imparatoru, bu seyahat teklifini kabul etmekle uluslararası serginin ihtişamıyla, hanedanına mahsus hatıraları canlandırmakla gururlu bir şekilde Avrupa'da ki hükümdar hanedanlarından en eskilerinden birinin halefini, Fatih'in ve muhteşem Süleyman'ın torununu peygamberin halifesi olan Abdülaziz'i Tüyeri (Tuileries) Sarayında kabul ederek kendi hükümdarlığına tarihi yeni bir parlaklık eklemek istemiştir.⁹⁴ Saltanat adetlerinde ki değişmeler Sultan Abdülaziz döneminde de devam etmiş⁹⁵ olsa da Abdülaziz bu seyahati çıkmayı düşünmüyordu fakat Ali ve Fuat Paşaların ısrarıyla daveti kabul etmiştir, çünkü Osmanlı devlet adamları böyle en üst kademede gerçekleşecek bir görüşmenin birçok kötü anlaşmazlıkları ortadan kaldırıp memleket lehine bazı avantajlar doğuracağına inanmışlar ve Abdülaziz'i ikna etmişlerdir.⁹⁶ Abdülaziz'in III. Napolyon'u ziyareti bir nezaket gösterisinden çok minnettarlık ve güven göstergesi olmuştur.⁹⁷

Osmanlı devletinin bu sergiye katılmaktaki amacı ise; Medeniyet'in Osmanlı Devleti'nde ne kadar ilerlediğini ilan etmek, Rusya'nın beslediği emeller ve çizdiği korkunç projeler hakkında Avrupa'nın dikkatini çekmek, Hıristiyan hükümdarlar yanında padişahın, dolayısıyla devletin itibarının ne kadar büyük olduğunu ülkedeki azınlıklara göstermek, Avrupa ülkelerinden para yardımı sağlamaktır.⁹⁸

Mabeyn-i Hümayun Başkatibi ve Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati sırasında tercümanı olan merhum Halimi Efendi seyahatle ilgili notlarında, Padişahın sergiye katılmak istemesinde ki amacını; yüce devlet ve saltanatlarının şan ve haşmetini arttırmak, büyük devletlerin hükümdarlarıyla Osmanlı Devleti arasında mevcut olan dostane ve

⁹⁰ Türk Ansiklopedisi, Cilt 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968, s.49.

⁹¹ HARPUTLU, Cüneyd, *Osmanlı Sultanları*, Babıali kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2008, s.247: Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt 1, Parıltı Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.12.

⁹² ASLANAPA, Oktay, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2004, s.535.

⁹³ MURAD, Mehmed (Mizancı), *Tarih-i Umumi*, Berikan Yayınları, Cilt VI, Ankara, 2007, s.815.

⁹⁴ KARAER, Nihat, *Paris, Londra, Viyana; Abdülaziz'in Avrupa Seyahati*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2003, s.48.

⁹⁵ SAYDAM, Abdullah, *Tanzimat Devri Reformları*, Türkler Ansiklopedisi, Cilt XII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.787.

⁹⁶ SERTOĞLU, Mithat, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, TTK Basımevi, Cilt IV, Ankara, 2011, s.3148.

⁹⁷ KARAER, Nihat, *Abdulaziz*, s.326.

⁹⁸ DİKME, Hüseyin, "Osmanlı'da Halkla İlişkiler: Sultan Abdülaziz Dönemi Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar dergisi*, Cilt 5, Sayı 21, Yıl, 2012.

samimi ilişkileri güçlendirmek, bununla birlikte, uygar Avrupa halklarının, düzenli ve gelişmiş metot ve nizamlarını bizzat görebek, sahip oldukları zenginlik ve mutluluğa kendi halkını da kavuşturmak şeklinde not etmiştir.⁹⁹

Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahatine çıkacağı bilgisinin yayılması üzerine 21 Haziran Cuma günü Ortaköy mahşeri bir kalabalık tarafından doldurulmuş, padişahın selamlık resmin Ortaköy camiinde yapacağı anlaşılmış olduğundan İstanbul'un her tarafından pek çok insan, camii civarındaki meydanı, cadde ve sokakları doldurmuştur.

Gösterişli bir alayın ortasında beyaz atının üzerinde, görülmemiş bir ihtişamla gelmiş olan Abdülaziz İstanbul halkı tarafından gönülden ve şiddetli alkışlarla karşılanmıştır. Cuma Namazını kıldıktan sonra aynı ihtişam ile Dolmabahçe Sarayına dönmüştür. Sabah erken saatlerde Rus Çar'ının oğlu Aleksandr Aleksandriyeviç, Olga Vapurunu ile Odesa'dan İstanbul'a gelmiştir. Padişah, öğleden sonra onu ve maiyetinde General İgnat'yev ile Rus Sefareti Erkanı'nı kabul etmiştir. Gelenler, Ali ve Fuat Paşa'dan şikayet ederek iki ülke arasında ki ilişkilerin düzelmesi için Sultan'dan şahsi nüfuzunu kullanmasını istemeleri üzerine Padişah, seyahatten dönüşte konuyu ele alacağını vaat etmiştir. Uzun süren görüşmenin ardından, derhal seyahat programının uygulanmasına geçilmiştir.

Seyahat için gerekli olan her türlü hazırlıklar yapılmış bir şekilde hareket için irade beklenmekteyken, saat 4'te atılan bir top, hareketi müjdelemiş ve boğazın her iki sahilini dolduran binlerce insanın çığlıkları ve gemilerden atılan top sesleri arasında Sultan Abdülaziz kendisi için büyük bir itina ile hazırlanan Sultaniye gemisine geçmiştir.¹⁰⁰

Sultan Abdülaziz mahiyetindekilerle birlikte 21 Haziran 1867'de saat 4'te İstanbul'dan hareket etmiştir.¹⁰¹ Çanakkale Boğazı ağzında Fransa'nın Akdeniz filosu, Osmanlı filosunun peşine takılmış, İtalya donanması ise korteji Messina'dan Korsika'ya kadar uğurlamıştır.¹⁰²

⁹⁹ GÖK, Nejdet, "Mütercim Halimi Efendi'nin Notları Çerçevesinde Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati ve Sonuçları (21 Haziran 1867-7 Ağustos 1867)", *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar dergisi*, Sayı 7, Yıl, 2012.

¹⁰⁰ KARAER, Paris, Londra, Viyana; *Abdülaziz'in Avrupa Seyahati*, s.51-52.

¹⁰¹ ASİLTÜRK, Baki, *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2000, s.264; ÖZTUNA, T.Yılmaz, *Başlangıcından Zamanımıza kadar Türkiye Tarihi*, Hayat Yayınları, İstanbul, 1967, s.37.

¹⁰² ÖZTUNA, Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Faisal Finans Kurumu Yayını, Cilt I, İstanbul, 1986, s.534.

Fransızca olarak yayınlanan La Turquie gazetesi, Abdülaziz'in Paris gezisine gazetede önemli bir yer ayırmıştır. Gazetede Abdülaziz ve Osmanlı Devleti hakkında iyi bilgiler verilmiştir. Ayrıca gezi için Abdülaziz'e Fransa Büyük Elçisi'nin eşlik edeceğini ve Amiral Kont de Simon'un komutasında ki Doğu Akdeniz filosunun Fransa'ya kadar Sultaniye Gemisine ve mahiyetinde ki gemilere refakat edeceği hakkında bilgiler vermiştir.¹⁰³

İstanbul'dan Avrupa Seyahati için Abdülaziz'e kalabalık bir heyet eşlik etmiştir. Bu heyette V.Murat, II. Abdülhamit, Yusuf İzzeddin Efendi, Hacı-i Sultan Hasan Fehmi Efendi, eski Sadrazam Hariciye Nazırı Keçecizade Fuad paşa, Başmabeynci Hüseyin Cemil Bey, Mabeyn Başkatibi Mehmed Emin Bey, II. Mabeynci Hafız Mehmed Bey, müstakbel Sadrazam Divan-ı Hümayun Baş Tercümanı Arif Bey, Mabeyn ikinci Katibi Halimi Efendi yer almışlardır. Yine Fransa Sefiri Mösyö Boure ve İngiltere Sefareti Baş Tercümanı da davet sahiplerini temsilen Padişahın mahiyetinde yer almışlardır.¹⁰⁴ Osmanlı Hükümeti adına Sadr-ı A'zam Ali Paşa'nın damadı Amedi Hulefasından Selahaddin Bey sergi komiseri olarak Paris'te bulunmuştur.¹⁰⁵ İstanbul'da ise Sadrazam Ali Paşa, "Naip-i Saltanat" olarak İstanbul'da kalmıştır.¹⁰⁶

Sultan Abdülaziz mahiyetindekilerle birlikte Cuma günü Toulon'da büyük bir merasimle karaya çıkmıştır. Bir Osmanlı Padişahı'nın geldiğini haber alan Fransız halkı muazzam bir kalabalık ve coşkun tezahüratlarda bulunarak, görülmemiş şenliklerle sultan Abdülaziz'i karşılamışlar ayrıca Ziya Paşa ve Namık Kemal'de bu sırada Londra'ya gelmişlerdir.¹⁰⁷ Öğle yemeğini burada ve akşam yemeğini de trenle gittiği Marsilya'da yemiş,¹⁰⁸ 30 Haziran 1867'de trenle Lyon garına ulaşmıştır. Padişahın şerefine bütün istasyon kıymetli halı ve kumaşlarla döşenmiştir.¹⁰⁹ Tüm gar Osmanlı bayraklarıyla

¹⁰³ La Turquie, 23 Mayıs 1867, No:115.

¹⁰⁴ KÖKSAL, Osman, "Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati Dönüşü Münasebetleriyle Yapılan Kutlamalar ve Bir Manzum Tarihçe", *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, Yıl, 2003, s.119-120.

¹⁰⁵ AKTEPE, Münir, *Vak'a-Nüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, Cilt XI, TTK Basımevi, Ankara, 1989, s.24.

¹⁰⁶ ÖZTUNA, Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi 1*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006, s.498: DANIŞMAN, Zuhuri, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi XII*, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul, 1966, s.163.

¹⁰⁷ YILMAZ, Ömer Faruk, *Belgelerle Osmanlı Tarihi*, Osmanlı Yayınevi, Cilt IV, İstanbul, 2000, s.12:

MARDİN, Yusuf, *Namık Kemal ve Ziya Paşanın Londra Yılları*, Taha Toros Arşivi, s.7.

¹⁰⁸ ÖZTUNA, *Osmanlı Devleti Tarihi*, s.534.

¹⁰⁹ SERTOĞLU, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, s.3152.

süslenmiştir. Hatta o kadar büyüklerini yapmışlar ki Ömer Faizi Efendi notlarına kendi memleketinde dahi öylesini görmediğini kaydetmiştir.¹¹⁰

III. Napolyon bizzat kendisi Sultan Abdülaziz'i ve mahiyetindekileri karşılamış ve kalabalık bir alayla Elysee Sarayı'na gidilmiştir. Padişah Paris'te bulunduğu süre içinde Louvre Müzesi'ni Invalides'i ve Napoleon Bonapart'ın mezarını, Güzel Sanatlar Okulu'nu, İmparatorun St. Cloud'daki malikanesini ve Boulogne Ormanını gezmiştir.¹¹¹

Abdülaziz sergiyi gezerken ilk ziyaretini Türk Pavyonuna yapmıştır. Türk pavyonunun ilk sergisini çeşitli Türk silahlarından yapılmış bir arma süslemiştir. Sergide padişahın en uzun kaldığı yer güzel sanatlar galerisi olmuştur.¹¹²

Abdülaziz'in sergiyi gezerken ziyaretçilerin hoşça vakit geçirmesi için yapılmış bir alet dikkatini çekmiştir. Dileyen, üstü çuha ile örtülü ve bir yaya bağlı topa var gücüyle vuruyordu. Yuvarlak nesne, arkasına yerleştirilmiş santimetrik bölmeli tahta üzerine kayıyor, durduğu rakam vuranın kuvvetini ölçüyordu. Üzerine yumruk vurulan topa da Türk kafası adını takmışlardır.

Kuvvete dayalı şeyleri seven Abdülaziz, aleti merak etmekle kalmamış, adını da sorup öğrenmiş, canı bir hayli sıkılmıştır. Hemen arkasında yer alan Halil paşa'ya dönerek dinamometreyi göstermiş: "Haydi Halil, şunlara Türk kolunun gücünü gösteriver" talimatını vermiş, iri cüssesi, Sultanından geri kalmayan, Fransız Harp Akademisi mezunu paşa, pelerinini sırtından atıp, bir yumruk indirince top mihverinden fırlamış dinamometre dağılmıştır.

Şaşkın bakışlar içinde Halil paşa davranışını şu şekilde açıklamıştır. "Bu Tete Turque (Türk kafası değil. Türk'ün kafasına vurulmaz. Bu ancak Tete Europe'enne (Avrupa Kafası) olmalı ki, bir vuruşta dağıldı."

Abdülaziz sergi alanını gezmenin dışında 15 Temmuz'da Covent Garden Kraliyet Operasındaki galaya katılmıştır. Kendisine Prince Of Wales ile Duke of Camvridge eşlik etmiştir. Şerefine opera, kırk bin ağaç dallarıyla donatılarak yeşil bir ormana çevrilmiş, on iki loca birleştirilerek tek loca haline dönüştürülmüştür. Opera'da Auber'in "portici'nin

¹¹⁰ ARASLI, *Avrupa'da Türk İzleri-II*, s.23.

¹¹¹ AKÇURA, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, s. 32.

¹¹² CEZAR, Mustafa, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*, Cilt I, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 1971, s.149.

dilsiz kızı” adlı operası oynanmıştır. Arkasından Abdülaziz için yazılmış kaside okunmuştur.

Aynı gece, Crystal Palace’de (Sırça Saray) binlerce dinleyicinin izlediği iki bin şarkıcının seslendirdiği konsere gelinmiştir. O bitince Miss Hullah’ın, Sultan’a ithaf edip yazdığı kasidenin okunmasına geçilmiştir. Zafiraki Efendi anında Türkçeye çevirmiştir.

Sultan Abdülaziz burada çok memnun kalmış ve kışın yangından zarar gören saray için bin İngiliz lirası bağışta bulunmuştur.¹¹³

Abdülaziz sergiyi gezerken, Bir taraftan da binanın intizam ve süslemeleri bitirilmeye çalışılırken diğer taraftan da binanın içinde usta ve çıraklar eşyanın düzenlenmesiyle uğraşmıştır. Eşyanın çoğu yerleştirilmiş olduğundan komisyon ve komiserler sergiyi ziyaret için izin vermiştir. Sergiyi gezmek için gelen ziyaretçilerden başlangıçta giriş ücreti olarak (Bkz.Foto:9) 20 frank alınmış buda sergiye olan rağbeti azaltmıştır. Sergi yöneticileri sergiye olan ilgiyi arttırmak için yeni bir düzenleme yapılmış giriş ücretini önce 10 franka daha sonrada 5 franka düşürmüş hatta 1 franka indirmeyi bile planlamıştır. Ayrıca serginin ortasında ki bahçe gece yarısında kadar açık tutulmuş ziyaretçilerin yiyecek ve içecek ihtiyacını giderilmiş ve eğlenmeleri için de müzik dinletileri yapılmıştır. Sergiye dört bir yandan ziyaretçi çekebilmek için ulaşım ücretinin yarısı alınacağı Fransa ticaret nazırı tarafından duyurulmuştur.

İlk günlerde fazla rağbet görmeyen serginin, Haziran ayı ile birlikte ziyaretçi sayısı artmıştır. Günlük hasılat 1 Haziran Cuma günü 69.000 ve 2 Haziran cumartesi 71.000 frank olmuştur. Haziran ayının ortalarından itibaren de giriş biletleri, 800 franka alıcı bulmuştur.

Fransa hükümeti Paris halkının cüzi bir harcama ile sergiyi gezebilmeleri için bir şirket kurmuştur. Ziyaretçileri belirlenen noktalardan alıp sergiye götürmüş ve tekrar aynı noktada bırakmıştır. Bu iş için katılımcılardan kişi başı 6 frank ücret alınmıştır. Bunun yanı sıra devlet memurlarına kolaylık sağlamıştır. İlk olarak erkek öğretmenlerden giriş ücretinin yarısı alınmış daha sonra aynı uygulama bayan öğretmenler içinde geçerli olmuştur. Sergiye olan ilgiyi arttırmak için özellikle alman krallıklarından gelenler için

¹¹³ ARASLI, *Avrupa’da Türk İzleri-II*, s.25-28.

konaklama ve iaşede yardımcı olmak amacıyla Paris'te 15-20 üyeden oluşan bir komisyon kurulmuştur.¹¹⁴

Sultan Abdülaziz 10 günlük Avrupa seyahatini ilk olarak Paris'te geçirmiş ve 11 Temmuz 1867 tarihinde Paris'ten ayrılmış, ardından sırayla Londra, Viyana, Peşte ve Varna kentlerini de ziyaret ederek Avrupa turunu tamamlamıştır. Abdülaziz muhteşem bir merasimle yolcu edilerek Londra'dan trenle Dover'e ve oradan da İngiliz donanması tarafından uğurlanarak ¹¹⁵Sultan Abdülaziz ve mahiyeti Varna'dan tekrar "Sultaniye" gemisine binip İstanbul'a dönmüştür.¹¹⁶Bir süre sonra da, Fransa imparatoriçesi Eugenie de imparator adına Abdülaziz'in ziyaretini iade etmek üzere İstanbul'a gelmiştir. Bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra Süveyş kanalının açılış töreninde bulunmak üzere Mısır'a gitmiştir. Yine bu sıralarda Avusturya imparatoru Franz Josef'de, Sultanın Viyana ziyaretini iade etmek üzere İstanbul'a gelmiştir.¹¹⁷

Padişahın İstanbul'dan ayrılışı ve dönüşü arasında 47 gün geçmiş ve bu seyahatin iki önemli sonuçları olmuştur. Birincisi; Avrupa'ya nispetle Osmanlı Devleti'nin ne kadar geri kalmış olduğunu padişah'ın kendi gözleriyle görmüş olmasıdır. İkincisi ise; Avrupa memleketlerinde hasıl ettiği olumlu tesirler olmuştur.¹¹⁸ Abdülaziz gittiği Ülkerlerden çok etkilenmiş ve döndüğü zaman gördüklerini örnek almaya çalışmıştır.¹¹⁹Abdülaziz'in bu gezisi genel barışın sağlanmasında da önemli rol oynamıştır. Avrupa ile olan ilişkiler iyi duruma gelmiştir.¹²⁰

1.4.A.2. SERGİYE OSMANLI DEVLETİ TARAFINDAN GÖNDERİLEN ÜRÜNLER

Osmanlı Devleti'nde sergilere gönderilecek ürünler Ticaret Nezareti tarafından toplanır, Ticarethane'de sergilenir ve gemilere yüklenerak serginin açılacağı ülkeye gönderilirdi. 1867 Mayıs'ında düzenlenecek uluslararası sergi için ülkenin dört bir yanına gönderilmiş ve mahalli sanayi ve tarım ürünlerinden en kalifiyesinin seçilerek İstanbul'a sevk edilmesi istenmiştir. İstanbul ve taşradan toplanarak sergilere gönderilecek ürün ve

¹¹⁴ TEKDEMİR, "1867 Paris Sergisi ve Sultan Abdülaziz'in Sergiyi Ziyareti", s.6-7.

¹¹⁵ DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronoloji*, Cilt 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972, s.220.

¹¹⁶ AKÇURA, *Türkiye sergicilik ve fuarcılık tarihi*, s.32.

¹¹⁷ Yeni Hayat Ansiklopedisi, Cilt 1, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1981, s.16.

¹¹⁸ TEKTAŞ, Nazım, *Osmanlı Tarihi-2(Saraydan Sürgüne)*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2013, s.443.

¹¹⁹ Büyük Ansiklopedi, Cilt 1, Nesa Yayınları, İstanbul, 2000, s.27.

¹²⁰ Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul, 1988, s.180.

eşyaların belirlenmesi için Ticaret Nezaretinde bir komisyon kurulmuş ve çalışma prensipleri düzenlenmiştir.

Komisyonunda, Ticaret Müsteşarı Server Efendi, Ticaret Müftüsü Agah Efendi, Saib Beyefendi, Azmi Beyefendi, Beytülmal Müdürlüğü, İstatistik Kalemi Memuru Kaymakam Mesut Bey, Ticarethane İflas Komitesi Azasından Karabet Efendi, Meclis-i Maabir Reisi Vekili Mösyö Tas'tan yer almışlardır. Ayrıca bu komisyonunda bir de Tersane-i Amire ve İamalât-ı Askeriye'den seçilecek bir kişi daha dahil olacaktı. Komisyon Nafia Nezareti tarafından belirlenecek zamanlar da toplanması ve toplantılara tüm üyelerin katılması istenmiştir.

Paris Sergisi için toplanan eşyanın, gönderileceği zaman kadar Sultan Ahmet Meydanında bulunan Sergi-i Osmani binasına yerleştirilerek düzenlenmesine karar verilmiştir. Bu konuda gerekli işlemlerin yapılması ve yeterli miktarda zaptiye ile birlikte birtakım tulumbacının da görevlendirilmesi için Nafia Nezareti tarafından maliye ve zaptiye idaresine tezkire yazılmıştır. Yapılan görüşmeler sonucu Nafia Nezaretinin talebi uygun görülmüş yeterli miktarda zaptiye ve tulumbacının görevlendirilmesine karar verilmiştir.

Ticaret Nezareti tarafından Osmanlı vilayetlerinden getirtilecek ürünler belirlenerek bölge memurlarına eşyaların listesi gönderilmiş en kısa zamanda toplanılması ve Ticaret Nezareti'ne teslim edilmesi istenmiştir. Osmanlı Devleti'nden Paris Sergisine sanayi ve tarım ürünleri ile dolu 327 sandık eşya ve iki kayık gönderilmek üzere hazırlanmıştır. Eşyaların toplam tutarı 6 yük 12 bin kuruş olarak hesaplanmış ve 2 yük 12 bin kuruşun hemen verilmesinin gerektiği Ticaret Nezareti tarafından maliye nezaretine bildirilmiştir. Sergiye gönderilmek üzere İstanbul'a getirilecek eşya ve numuneler için gümrük vergisi alınmaması ve ürünlerin görevli memurlara teslim edilmesi için Ticaret Nezareti tarafından Rüsumat emanetine tezkire yazılmıştır.

Osmanlı Devleti, sergi öncesinde Maksut Efendi, Naim Efendi, Yervant Efendi, ve Muhsin Efendi'den oluşan teknik ekibi Paris'e göndermiş ve sergi sonuna kadar Paris'te kalması kararlaştırılmıştır. Bu teknik ekip Osmanlı için ayrılan pavyonu düzenlemiş ve burayı Osmanlı mimari tarzı üzerine inşa etmiştir. Sergi için gidecek olan eşyalar gemiye yüklenmiş geriye kalan ürünler iki memurla birlikte yola çıkmıştır. Sergi eşyalarının

düzenlenmesinden sonra ortaya çıkacak masrafların bir deftere yazılarak gönderilmesi şartıyla ödeme yapılacağı bildirilmiştir.

Eşyaların düzenlenmesi için istihdam edilen komisyonca Kostaki Efendi'ye Selase, Hesabat odası Katiplerinden Mehmet Esat Efendi'ye de Rabia derecelerinin verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti tarafından Selahaddin Bey efendi sergiye komiser olarak tayin edilmiştir ve Nisan 1867 tarihinde Paris'e gitmek üzere İstanbul'dan hareket etmiştir.¹²¹

Osmanlı Devleti Paris Sergisinde önemli alanlarda ürünler sergilemişti bunlar;

- Halılar
- Altın kaplı kumaşlar
- Gümüş işlemeli ipek kıyafetler
- Lüks mobilyalar
- Ham ve işlenmiş ipek
- Kürkler
- Çömlekler
- Fayans ve çiniler
- Müzik aletleri
- Eyer
- Kundura
- Kozmetik ve ilaç endüstrisine ait eski objeler
- Kıbrıs, Samos, Tenedos ve İzmir bölgelerine ait şaraplar, asma, tütün, mum, bal, tahta, altın 14.külçeleri, gümüş, demir, bakır, kurşun, taş ve mermer örnekleri
- Osmanlı sanayi ve toprak ürünleri
- Temsili Osmanlı mahallesinde ki yapılar yeşil cami, hürrem sultan hamamı ve çinili köşkün replikaları¹²²
- Giysiler
- Keçe
- Yağlı boya resim
- Fotoğraf

¹²¹ TEKDEMİR, "1867 Paris Sergisi ve Sultan Abdülaziz'in Sergiyi Ziyareti", s.8-10.

¹²² ERGÜNEY-KARA PİLEHVARIAN, "On Dokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti", s.231.

- Mimari çizim
- Proje
- Yontular¹²³
- Kamalar
- Hançerler
- Zümrüt ve yakutla bezeli gümüşten kını olan yatağanlar
- Savatlı av bıçakları
- Arap mızrakları
- Gergedan derisinden kalkanlar
- Kabartmalı ve boyalı ok ve yaylar
- Bilimsel çalışmalar¹²⁴
- Ağaç işleri
- Kütüphaneler
- Raflar
- Çekmeceler
- Çamaşır sandıkları,
- Beşikler
- Büro malzemeleri gibi eşyalar sergilenmiştir.¹²⁵

Osmanlı Devleti, bu sergide ayrıca, kendi mimari zenginliğini yansıtan yapılardan oluşan bir mahalle inşa etmiştir. Burada biri cami, biri Boğaziçi köşkü (Bkz.Foto:10,11) ve biri de hamam olarak üç önemli yapı inşa etmiştir. Ayrıca bu alanın ortasına bir de çeşme yapılmıştır. Cami, Bursa Yeşil Camii'nin (Bkz.Foto:13) küçültülmüş bir örneği olarak yapılmıştır. Köşk, eski köşklere esinlenerek yapılmıştır. Köşkün karşısında yer alan hamam ise geleneksel Türk hamamının minyatür bir örneği olarak yapılmıştır. Sultan Abdülaziz'in ziyareti vesilesiyle, Türk mahallesinin girişine bir zafer takı dikilmiştir (Bkz.Foto:12).

Sultan Abdülaziz Paris Sergisini gezmiş ve 1 Temmuz Pazartesi günü Endüstri sarayında düzenlenen ödül törenine katılmıştır. 460 bin metre kare alana kurulan bu sergini orta kısmındaki 20 bin koltuklu merasim salonunda yapılan ödül töreninde, Osmanlı

¹²³ AKÇURA, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, s.36.

¹²⁴ IŞIKLI-BALKAN, *Fuarçılık Tarihi*, s.47-49.

¹²⁵ NAZIR, *Dersaadet Ticaret Odası ve Uluslararası Sergiler*, s.184.

eşyalarının baş komiseri Selahaddin Bey'e Legiond'Hennour nişanının officier (subay), Miralay Esad bey'e de Chevalier (şövalye) rütbesi verilmiştir. Sultan Abdülaziz sergiyi 10 Temmuz'da son kez gezmiş ve sergiden aldığı Servis Porselen ve Kristallerini İstanbul'a göndermiştir. 12 Temmuz 1867'de Londra'ya gitmek üzere Paris'ten ayrılmış Fransız halkına da maddi ihsanda bulunmuştur.

Champ de Mars'ta kurulan Paris Sergisi'ne 32 ülkeden 52.200 sergileyicinin katıldığı sergiye Osmanlı Devleti 4.946 sergileyici ile Fransa ve İngiltere'den sonra üçüncü sırada yer almıştır. Osmanlı pavyonunu gezenler şaşkınlıklarını gizleyememiştir.

Paris'e gelen eşyaların bulunduğu sandıkların üzerinde Sergi-i Umumi 1867 ibaresi ve geldiği ülke yer almıştır. Kırılacak eşya var ise sandığın üzerine belirtilmiştir. Osmanlı Devleti tarafından gönderilen 327 sandık eşyaların çoğunluğunu Mısır tarafından gönderilenler oluşturmuştur. Sergide her ülkenin eşyası için ayrı bir bölge inşa edilmiştir ve aynı ülkenin eşyaları vilayetler olarak da ayrılmış ve karıştırılmaması için önlemler alınmıştır. İstanbul eşyasının bulunduğu bölgenin kapısının üzerine padişahın tuğrası işaret olarak asılmıştır. Osmanlı Devleti bu sergide 100 kadar madalya ve mansiyon ödülü kazanmıştır. 6,8 milyon kişi tarafından ziyaret edilen 1867 Paris Sergisi'nin geceleri açık olması ve katılan ülkeler için düzenlenen pavyonların, ülkelerin yerel özelliklerini taşıması açısından önem arz etmektedir.¹²⁶

1.4.A.3. SERGİDE YER ALAN DEVLETLER

1867 Paris Sergisi önceki sergilere oranla çok daha görkemli olmuştur. Sergi Fransa ve İngiltere hükümetinin iş birliği ile düzenlemiştir. Sergiye Osmanlı Devleti'nin dışında Rus Çarı, Avusturya İmparatoru, Belçika, Portekiz, İsveç ve Prusya kralları ve Galler prensi bizzat sergiye katılmıştır.¹²⁷ Sergiye katılan devletler kendi ürünlerini sergilemek için ve kendi ülkesinin kaynaklarını ürünlerini tanıtmak için bu sergilere katılmayı amaçlamıştır.

Özellikle Osmanlı Devleti'nin bu sergilere katılmasının amacı devletin gelişen sanayi ve ziraat alanlarında ki ilerlemelerini ve bol kaynaklara sahip olduğunu göstermektir. Nitekim bu amaçla katıldığı Paris Sergisinde sergiye katılan devletlerin

¹²⁶ TEKDEMİR, "1867 Paris Sergisi ve Abdülaziz'in Sergiyi Ziyareti", s. 12-14.

¹²⁷ NAZIR, *Dersaadet Ticaret Odası ve Uluslararası Sergiler*, s.184.

ilgisini çekmeyi başarmış ve gittiği her şehirde coşkuyla karşılanmıştır. Ayrıca önemli görüşmeler yapmış,¹²⁸ sekiz ülkeye gitmiş ve beş hükümdarla görüşmüştür.¹²⁹

Abdülaziz Avrupa'ya yaptığı bu ziyaretlerinden çok etkilenmiş, Devlet bünyesinde ki reformların kapsamını genişletmiş ve kültürel etkinlikleri arttırmıştır. Tiyatro, opera gibi gösteriler çoğalmıştır. Artık Osmanlı Devleti kendi ülkesinde de sergiler düzenlemeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin çok sayıda sanayi, tarım ve güzel sanatlar örneğini sergilediği pavyonda Osman Hamdi Bey ve Ahmet Ali gibi Türk ressamlarının eserleri de yer almıştır. O dönemde İstanbul'da yaşayan Avrupalı, Levanten ve gayrimüslim ressamın tabloları ile Türkiye ile ilgili fotoğraflar da pavyonda sergilenmiştir. Sultan Abdülaziz, Paris, Londra ve Viyana gezilerinde sarayları ve müzeleri de gezmiştir. Batı başkentlerinde ki saray yaşamını, sanat eserlerini yakından izleyen Abdülaziz, dönüşünde Sarayda bir Avrupa resim koleksiyonu oluşturmuştur.¹³⁰

¹²⁸ KUŞOĞLU, *Osmanlı Sultanları*, s.434.

¹²⁹ USLUBAŞ, Tolga-KESKİN, Yılmaz, *Alfabetik Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, Karma Kitaplar, İstanbul, 2007, s.7.

¹³⁰ RENDA, Gürsel, *Yenileşme Döneminde Kültür ve Sanat*, Türkler Ansiklopedisi, Cilt XV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 273-274.

İKİNCİ BÖLÜM

1873 VE 1900 YILLARI ARASINDA GERÇEKLEŞEN ULUSLARARASI SERGİLER

2.1. 1873 VİYANA ULUSLARARASI SERGİSİ

Osmanlı Devleti Avrupa’da katıldığı uluslararası serginin ardından 1863’te İstanbul’da bir sergi düzenlemiştir. Osmanlı Devleti, Avrupa’da düzenlenen sergilere olan ilgi ve katılımları kendi ülkesinde de görmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla büyük çaplı bir sergi düzenlemiştir. Serginin kapanışından sonra Babiali, 1873’de Viyana Sergisi’ne katılmıştır.¹³¹ Bu sergi diğer sergilere oranla daha çok farklılık arz etmemektedir. Viyana Sergisi, gelişen burjuvazinin bir vitrini olarak tasarlanmış, ilk kez kendi türünün en büyük, en pahalı ve en iddialısı olmuştur. Avusturya doğu Avrupa’nın yeniden şekillenmesinden önemli bir zemin olmuştur.¹³² 1873 Viyana Sergisi’ne kadar yapılan sergilerde daha çok tarım ürünleri, sanayi ürünleri, bitkiler, hububatlar, giyim eşyaları, halılar vs. sergilenmişti fakat bu sergide en ön planda olan devletlerin mimarisi olmuştur.

2.1.A. SERGİ İÇİN YAPILAN HAZIRLIKLAR

1861-1876 yılları arasında saltanat süren Sultan Abdülaziz’in 1863 Sergi-i Umumi-i Osmani’yi düzenleyip ardından 1867 Paris Sergisini ziyaret etmesinden sonra 1873 Viyana Sergisine katılmayı hoş karşılamıştır. 1873 Viyana Sergisi için hazırlıklar bir yıl öncesinden Osmanlı Hükümeti tarafından Nafia ve Ticaret Nazırı olan İbrahim Ethem paşa başkanlığında bir Sergi komisyonu kurulmuştur.¹³³ Komiserliğine atadığı oğlu Osman Hamdi Bey, Viyana’da sergi için Osmanlı Devleti’ne ayrılan bölgeyi hazırlamaya başlamıştır. Bir yandan da babasına danışmanlık ederek sergide yer alacak eserlerin seçiminde görev almıştır.

¹³¹ NAZIR, *Dersaadet Ticaret Odası ve Uluslararası Sergiler*, s.184.

¹³² ERSOY, Ahmet, *A Sartorial Tribute Late Tanzimat Ottomanism: The Elbise-i ‘Osmaniyye Album*, s.189.

¹³³ ERSOY, ... *The Elbise-i ‘Osmaniyye Album*, s.188.

Basiret gazetesi sergi için yapılan hazırlıkları şu şekilde aktarmıştır; “Nafia Nazırı Devletlü Ethem Paşa hazretleri gelecek sene Viyana’da açılacak olan umumi sergi için burada ki komisyona riyaset etmiş ve müzakerelerden sonra vilayetlere telgraflar çekilerek sergiye gönderilecek eşyanın bir an evvel ulaştırılması emredilmiştir.”¹³⁴

Avusturya-Macaristan imparatorluğu tarafından, Arşidük Regnier’in başkanlığında, Viyana’da düzenlenen sergiye Osmanlı Devleti de el sanatları, sanayi ve tarımla ilgili üretimleriyle katılmıştır; ülkenin toprak zenginliğini, sanayideki gelişmelerini sergiye katılarak sunmak istemiştir.

Viyana Sergisi ile ilgili yapılan hazırlıklar sırasında, Osmanlı’nın önceki katıldığı Londra ve Paris sergileri göz önünde bulundurulmuş, böylece sergiye nelerin gideceği belirlenmiştir. Sergide Osmanlı Pavyonu, bir önceki Paris Sergisinde olduğu gibi, Doğu’ya ayrılmış bölümde yer almıştır. Bu sergide de ülkelerin mimarilerini sunmalarına imkan verilmiş, Osmanlı Devleti de kendisine ayrılan alanda bir takım mimari düzenlemeler yapmıştır. Mimari düzenleme ile P. Montani görevlendirilmiştir.¹³⁵ Bu düzenlemeler için ayrıca başkentten getirilen kişilerle sürdürülmüştür. Dülger ustası, doğramacı ustası, duvarcı, hamamcı ustaları, sıvacı, kalemkar, yıldızcı ustaları, oymacı ve kalıpcı ustaları İstanbul’dan sergi için getirtirilmiştir.¹³⁶

2.1.A.1. SERGİ ALANIN İNŞASI

1873 Viyana Sergisi uluslararası sergiler içerisinde en önemlilerinden biri olmuştur. Paris Sergisinden 5 yıl sonra açılmıştır. Teması “Kültür ve Eğitim” olarak belirlenen sergi için Prater Parkı’ndan, Tuna Nehri’ne paralel olarak yayılan 233 hektarlık bir alan kullanılmıştır. Sergi ana binasının tasarımı İngiliz J.S. Russell, uygulaması ise, sergi projesinin baş mimarı Hasenau tarafından ele alınmıştır. Ana yapı çapı 105 metre olan kubbeli Rotunda’dır ve o güne kadar ki en büyük kubbe olmuştur (Bkz.Foto:15).

Serginin Osmanlılara tahsis edilen geniş bölümünde Papas oğlu Yorgi kalfa tarafından İstanbul konaklarına benzer, tavanı ve kapı saçakları bezemeli bir “Osmanlı Evi” inşa edilmiştir. Osmanlı pavyonunda ayrıca mermer taşları kurnaları ile bir hamam, bir kahvehane ve eski usul porselen bir fırın bulmaktaydı. 1873 Viyana Sergisinde Osmanlı

¹³⁴ AKÇURA, *Türk Sergicilik ve Fuarculuk Tarihi*, s.36-37.

¹³⁵ YAZICI, “Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisinin Sunumu”, s.25-26.

¹³⁶ YAZICI, “Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisinin Sunumu”, s.25-26.

Devleti'nin geleneksel el sanatlarının yanı sıra Osmanlı mimarlığını tanıtıcı bir yayınlı bu daha bilimsel bir girişimde bulunulmuş ve Osman Hamdi Bey'in tablolarıyla altın madalya kazanmışlardır.¹³⁷

2.1.A.2. SERGİDE SERGİLENEEN OSMANLI ESERLERİ

1873 Viyana Sergisi, Osmanlı Devleti'nin kendisini Avrupa'ya göstermesinde önemli bir yer tutuştur. Bu sergi için "Sergi-i Osmaniyye" adlı Devlet'in farklı yüzlerinin yetmiş dört ayrı fotoğraf karesi ile tanıtıldığı bir albüm hazırlanarak Tanzimat reformlarıyla vurgulanmaya çalışılan 'birlik içinde çeşitlilik vurgusu' ile modern "Osmanlı kimliği" yaratılmıştır.¹³⁸ Ayrıca Osmanlı Devleti bu sergi için üç ayrı kitap hazırlamanın yanı sıra hazine pavyonu binası, çeşme, köşk, hamam, kahve, iki katlı bir yapı gibi mimari düzenlemelerle serginin "Doğu"ya ayrılmış bölümünde yer almıştır.¹³⁹ Devletin sergiye katılmak için hazırladığı üç kitap; "Usul-u Mimari-i Osmani"; Osmanlı topraklarında yaşayan kadın ve erkek kıyafetlerini içermekte olup, Osman Hamdi Bey ve Marie de Launay tarafından hazırlanmıştır. "Les Costumes Populaires de La Turquie"; Osmanlı sergi komisyonu üyesi olan Dethier tarafından hazırlanmış ve 19.yüzyıl Osmanlı yapılarını içeren "Le Bosphore et Constantinople" adlı kitaptır.

1873 Viyana Sergisi'ne Osmanlı Devleti, öncekilerden farklı olarak, Devlet'in mimarisini ve süslemesini, metin ve çizimle anlatan bir çalışmayla, "Usul-ü Mimari-i" ile katılmıştır. Eserin baş kısmında, "...Osmanlı mimari eserlerinin yapılış şekillerinin kuralları ve usulleri ile tarihi ve bilimsel tanımlarını içeren ve gerekli şekil ve görünümelerini anlatan..becerikli Türk milletinin bu konuda da üstün yeteneklerin insanların kuralları ve usulleri için mimarlarla kaynak ve bilgi olmak üzere.." gibi anlatımlarla hazırlanma amacının açıklandığı bu kitap Osmanlılar tarafından ilk bilimsel eser olma özelliğine sahip olmuştur.

Usul-u Mimari-i Osmani, Padişah emri çıktıktan sonra hemen hazırlanmaya başlanmıştır. Kitap, sergi komisyonu başkanı İbrahim Ethem Paşa'nın başkanlığında, İtalyan kökenli Levanten tebaasından ermeni ressamı Bogos Şaşıyan, Fransız sanatçı E. Maillard ve sergiyle ilgili diğer bir kitabın hazırlanmasında da çalışan Marie de

¹³⁷ NAZIR, *Dersaadet Ticaret Odası ve Uluslararası Sergiler*, s.184.

¹³⁸ BARLAS BOZKUŞ, Şeyda, *Kültür Diplomasisinin Sınırları: Türk Kültürü ve Sanatının Uluslararası Platformlarda Tanıtımı (1980-2010)*, s.3.

¹³⁹ YAZICI, Nuran, "18. ve 19.Yüzyıl Uluslararası Sergilerinde Bir Osmanlı Simgesi- III. Ahmet Çeşmesi", *Toplumsal Tarih*, Sayı 134, Yıl, 2005, s.86.

Launay'dan oluşan bir komisyon tarafından hazırlanmıştır. Eserin hazırlanmasındaki en etkin isim, teknik bölümün yazarı olan ve eserde Montani Efendi olarak 6 ayrı yerde adı geçen Pier Montani'dir.

Eser amacına uygun olarak büyük boyutlarda, 52x36.5 cm. ebatlarında hazırlanmıştır. Ayrıca metin kısmı üç ayrı dilde, Osmanlıca, Fransızca ve almanca olarak hazırlanmıştır. Eserin Fransızca kısmı Marie de Lounay, önsöz kısmı Mehmet Şevki Efendi tarafından yazılmıştır.¹⁴⁰

Viyana Sergisi'nde, 1867 Paris Sergisi'nde olduğu gibi bir konak yada Osmanlı evi örneğinin seçilmesi, Osmanlı sivil mimarisinin sunumu açısından önemli olmuştur. Sergi ile ilgili düzenlenen raporda, bu konağın İstanbul evleri örnek alınarak inşa edilecek ahşap bir konak olacağı ve bu vesileyle mimar Montini tarafından son 150 senenin Osmanlı ahşap konutlarının incelendiği belirtilmiştir. Ayrıca bu hanenin inşasıyla amacı, Osmanlı mimarisini sergilemek olduğu; bu mimariyle Avrupa mimarisinden hiçbir şey katmadan, Osmanlı mimari usulleri ile çok güzel yapıların yapılacağını göstermek olmuştur.

Sergide ki en önemli mimari düzenleme Topkapı Sarayı önünde ki III. Ahmet Çeşmesi'nin bir örneği olmuştur (Bkz.Foto:14). Çeşme Hassa odası mimarı Kayserili Mehmet Ağa tarafından yaptırılmış¹⁴¹ olan bu enfes meydan çeşmesi zengin ve göz kamaştırıcı bir sanat eseridir.¹⁴² III. Ahmet'in adını taşıyan çeşmenin dalgalana saçağı, akan yapraklı frizi, altın yıldızlı parmaklıkları geleneksel Osmanlı sanatına yabancı unsurlarla dizayn edilmiştir.¹⁴³ Bu abidevi çeşme binası, mimarisi ve süslemesi bakımından Türk sanatında birçok yenilikler getiren bir örnek olmuştur.¹⁴⁴ Sergide Çeşmenin yapımında kullanılacak malzeme İstanbul'dan getirilmiştir. Burası içindeki bir odanın geçici olarak yönetim binası olarak kullanılacağı sergi ile ilgili raporda

¹⁴⁰ YAZICI, Nuran, "Osmanlı'nın İlk Mimarlık Kitabı: Usul-u Mimar-i Osmani", *Arkitekt*, Sayı 497, Yıl, 2003, s.12.

¹⁴¹ BAKIR, Betül, *XVIII.Yüzyıl Osmanlı Mimarisinde Sivil Mimarinin Etkinliği*, Türkler Ansiklopedisi, Cilt XV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 322.

¹⁴² ASLANAPA, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s.436.

¹⁴³ RENDA, *Yenileşme Döneminde Kültür ve Sanat*, s.266.

¹⁴⁴ III. Ahmet tarafından Bab-ı Hümayun yakınında yapılmış olan çeşmenin güzelliği ve inceliği, öncelikle Osmanlıların Mimarlık tekniğinde olan yüksek bilgi ve ustalıklarını gösteren bir sanat eseridir. Çeşme Bab-ı Hümayun önünde, Ayasofya Cami'nin kible tarafındadır. Bütün gezginlerin ve ziyaretçilerin ilgilerini ve dikkatlerini çekici beğenilen bir şekilde yapılmıştır. Çeşmenin sahibi olan Sultan Ahmet, bu güzel çeşmenin yapılış tarihini, bu sanat eserini yaptırmaktaki hayırlı gaye ve duygularını belirtmek düşüncesiyle, kendisinin yazmış olduğu şiir ve beyitleri en güzel yazı şekilleri ile çeşmenin dört yanına işletmiştir. EYİCE, Semavi, *Batı Sanat Akımlarının Değiştirdiği Osmanlı Dönemi Türk Sanatı*, Türkler Ansiklopedisi, Cilt XII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.289: *Usul-i Mi'mari-i Osmani (Osmanlı mimarisi)*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2011, s.125-126.

belirtmiştir. Sergide yer alan konağın sathı 250 metre iken çeşmenin sathı 400 metre olarak yapılmıştır.

Sergide ki önemli bir diğer mimari düzenlemelerden biri de hazine pavyonu binası olmuştur. Dökme demir strüktürlü bina yaklaşık 3 metre kadar yüksek bir bodrum üzerine kurulmuştur. Köşk tasarımında, kare planlı olarak ele alınmış olan binada, üç yönlü kıvrımlı, sivri kemer düzenlemesiyle açılmış, şebekeli 4 çıkma yer almaktadır. Ana mekan kubbe ile çıkmaların üzeri tonozla örtülmüştür. Binanın girişine ve çıkışına denk gelecek şekilde iki geniş merdiven yerleştirilmiştir. Binanın iç dekorasyonu “saf Türk stilindedir” ve bu, sergi komiseri Osman Hamdi Bey’in katkılarıyla düşünülmüştür. Binanın tasarımı Scfelder, yapımı ise Viyanalı Groedl ve firması tarafından gerçekleştirilmiştir.

Alt katı Pazar, üstü konaklama yerlerine ayrılmış iki katlı yapı ise; alt katta açıklıklarıyla, üst katta ise hem ön cephede, hem de yan cephelerde çıkma ile düzenlenmiştir. Ön cephede yer alan çıkmanın üstüne, sembolik bir soğan kubbe yerleştirilmiştir.

Sergi ile ilgili düzenlemelerden biride çok büyük ebatlarda, 14 metre uzunlukta, 4 metre genişlikte ele alınan maket çalışmasıdır. İstanbul ve Boğaziçi'nin detaylı görünümünün sergilendiği maket üzerine alçı ile ormanlar, dağlar ve mimariler yerleştirilerek boyanmıştır. Maketin tasarımı, hazine pavyonu binasını da tasarlayan Scfelder'e aittir uygulama ise Straub tarafından yapılmıştır.¹⁴⁵

III. Ahmet Çeşmesi'nin, 1873 Viyana Uluslararası Sergisi ile başlayıp, sonrasında da Dünya sergilerinde kullanılan bir replika olması, çeşmenin bir geçiş dönemi anıtı olması ve stratejik konumu ile ilişkilidir. 1873 Viyana Sergisi'nin ana temsil ögesi olarak sunulmasının yanı sıra, sergi için hazırlanan Usul-u Mimari-i Osmani adlı eserde de yapıyla ilgili yoğun teknik bilgi sunulmuş.¹⁴⁶ Ayrıca III. Ahmet Çeşmesi'nin yabancı devletler üzerinde çok önemli etkileri olmuştur. Theophile Gauter'in 1854 Londra'da basımını yaptığı “Constantinople of to-day” adlı eserinde İstanbul'un kahvesi, kadınları, medreseleri, camileri, giyimleri vs. hakkında İstanbul'un yaşantısı hakkında ayrıntılı bilgi verdiği kitabının kapak kısmında III. Ahmet Çeşmesi'nin resmini kullanmıştır fakat

¹⁴⁵ YAZICI, “Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisinin Sunumu”, s.26-27.

¹⁴⁶ ERGÜNEY-KARA PİLEHVARİAN, “On Dokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti”, s.233-234.

kitabında bu çeşmeye ait çok ayrıntılı bilgi vermemiştir. Bu eserinde İstanbul'un pazarları, camileri, medreseleri, giyim kuşamı, saray, halk hakkında bilgiler vermiştir.¹⁴⁷

1873 Viyana Sergisi için Fransızca ve Almanca hazırlanan son yayın olan *Le Bosphore et Constantinople (Boğaz ve İstanbul)*, İstanbul'un topografyasını ve tarihi gelişmelerini aktaran yazılı bölüm ve kara surlarını gösteren bir şemadan oluşturulmuştur.¹⁴⁸

Viyana Uluslararası sergisinden önce III. Ahmet Çeşmesi'ne gönderme yapan bir örnek, Fransa imparatoriçesi Eugenie'nin 1869'da yaptığı İstanbul seyahatinde Beykoz çayırında kurulan seyir köşküdür. Tokat köşkü olarak da bilinen bu yapı, III. Ahmet Çeşmesi'nin oryantalist bir yorumu gibidir.¹⁴⁹

Viyana'nın coğrafi olarak Avrupa'nın doğusunda yer alması imparatorluğu batı-dış ülkelerle ilişki açısından diğer Avrupa ülkelerine nazaran daha avantajlı kılssa da, aynı yıl Viyana borsasının çökmesiyle yaşanan ekonomik sıkıntı sebebiyle Sergi oldukça olumsuz bir şekilde sona ermiştir.¹⁵⁰

2.2.1889 PARİS ULUSLARARASI SERGİSİ

Fransız Devrimi'nin 100.yılına rastlayan 1889 Paris Sergisi Mayıs ve Ekim ayları arasında yapılmıştır. Serginin temel nedeni Bastille Baskını ve Fransız Devrimi'ni anmaktır.¹⁵¹ Fransız sömürgelerini ön planda olduğu bu sergiye Osmanlı Devleti'nin de aralarında olduğu birçok devlet, devrim ideallerini protesto ederek katılmamıştır. Bu nedenle Osmanlı Devleti, sergi komitesi kurulmadan ve komiser atanmadan, çok az kişisel başvuruyla temsil edilmiştir.¹⁵² Bu sergi Fransa hükümeti için diğer uluslararası sergilerden daha önemli bir yere sahipti, bu nedenle Fransa hükümeti sergi için özel olarak Eiffel

¹⁴⁷ GAUTER, Theophile, *Constantinople of To-day*, (Çev. Robbrt Howe GOULD), Londra, 1986, s.1-398.

¹⁴⁸ ERGÜNEY-KARA PİLEHVARİAN, "On Dokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti", s.233-234.

¹⁴⁹ YAZICI, "...III.Ahmet Çeşmesi", s.86.

¹⁵⁰ ERGÜNEY-KARA PİLEHVARİAN, "On Dokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti",s.234.

¹⁵¹ ERGÜNEY-KARA PİLEHVARİAN, "On Dokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti", s.234-235.

¹⁵² AKÇURA, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, s.38.

Kulesi ve mimar C.L. FerdinandDuter'in tasarladığı makineler galerisi yaptırmıştır¹⁵³ (Bkz.Foto:18).

Sergi alanı Trocadero'nun eğrisel kollarını karşılayacak şekilde Seine Nehri'nin karşı kıyısında Champ de Mars'da yer alan Endüstri Sarayı'nın ek bölümleriyle çevrilmiş bir park alanı oluşturulmuştur¹⁵⁴ (Bkz.Foto:16).

Sergi Aşırı derecede seyircilerle dolmuştur. Sergide bilimsel sergiler ve modeller, manzara organizasyonları, yeni keşifler ve ticaret, demir ve cam sanatı bu sistemlerin ve istatistiklerin sınıflandırılması, konferanslar, sergi için planlar ve rehber kitaplar basılmış, kısacası sergide tüm makineler sergiciler tarafından sergide temsil edilmiştir.¹⁵⁵

2.2. ASERGI İÇİN YAPILAN HAZIRLIKLAR

Osmanlı Devleti katıldığı sergilerden sonra Fransız Devriminin 100. yılına rastlayan 1889 Paris Sergisi'ne katılmak için de Haziran 1888'de resmen müracaat etmiştir. Paris sergisi, ticaret odasını, Osmanlı sanayici ve tüccarının katılmaları yolunda doğrudan destek verdiği ilk uluslararası sergi olmuştur. Sergi hazırlıklarına ilişkin haberler ve katılım şartları oda gazetesi tarafından yayınlanmıştır. Hazırlıkları organize etmek üzere kurulan komisyon, Mart 1888'den itibaren çalışmalara başlamıştır.

Sergiye katılmak isteyen Osmanlı tüccar ve sanayicileri göndermek istedikleri eşyanın kabulü için bu komisyona başvurmuşlardır. Ticaret odası, Osmanlı tüccar ve sanayicilerine mümkün mertebe yardımcı olmak arzusuyla, memleket ürünlerinden sergiye eşya koyacaklara kolaylık sağlamak için sergi idaresiyle sürekli irtibat içerisinde olmuştur. Sergiye katılmak isteyenlerin eşyalarıyla ilgili bilgiler Dersaadet Ticaret odasında tutulan özel deftere kaydedilmiştir. Ancak sergiye katılım oldukça sınırlı kalmıştır. Osmanlı Devleti, ne sergi komiseri ne de sergi komitesi kurulmadan, az sayıda katılımcıyla temsil edilmiştir.¹⁵⁶

Sergide özellikle görevli olarak yer alan Ahmet Mithat, Paris'e ikisi de 1889'da olmak üzere iki defa gitmiştir. İlki, Stockholm'de VIII. Müsteşrikler kongresinden hemen

¹⁵³ YAZICI, "Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisinin Sunumu", s.27.

¹⁵⁴ ERGÜNEY-KARA PİLEHVARIAN, "On Dokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti", s.235.

¹⁵⁵ MITCHELL, Timothy, *The World as Exhibition*, s.221.

¹⁵⁶ NAZIR, *Dersaadet Ticaret Odası ve Uluslararası Sergiler*, s.185.

öncedir ve kısa süreli olmuştur. Buradan hemen Kopenhag üzerinden Stockholm'e geçmiştir. İkinci Paris seyahati ise kongre sonrasında ve 12 gün sürmüştür. Yanında da Rus asıllı bir müsteşrik olan madam Gülnar'da yer almıştır. Bu ikinci seyahatin ağırlık merkezini Paris Sergisinin gezilmesi teşkil etmiştir.

Ahmet Mithat "Avrupa'da bir cevelan" adlı eserinde sergiye ait geniş bilgiler yer almıştır. Paris şehrinin sergi vesilesiyle çok kalabalık olduğunu dile getirmiştir. Ahmet Mithat eserin kimi sayfalarında, o gün gördüğü binalar, anıtlar, tarihi eserler hakkında tek tek adeta her biri birkaç sayfa tutan Ansiklopedik bilgiler yer almıştır.

Ahmet Mithat bu sergiyi bir bakıma oryantalist anlayışın bir yansıması olarak ifade etmiştir. Sergide batılı ülkelerin teknolojik gelişimleri ve yaptıkları "makinelere", "öteki"lere teşhir edilmiştir. Ama ayrıca doğuluların, yani "ötekiler" in de standartları farklı bir "renk" olarak sergide kısmi bir yer tutmuştur şeklinde eserinde anlatmıştır.

Sergide Ahmet Mithat Efendinin tabii olarak en fazla dikkatini çeken noktalar, batılının çalışma azmi, çalışarak ortaya koyduğu makineler, bu makinelerin nasıl üretimi kolaylaştırdığı, yeni icat edilen fonograf, telefon gibi aletler, mühendislikte ki ilerlemeler olmuştur. Bu gezintileri esnasında, sergide ki kahire sokağına giden Mithat efendi, burada ki doğu imajını hiç de yakışık bulmamıştır. Çünkü burada çizilen doğu imajı, tamda oryantalist romantizme uygun olarak çalgılı, dansözlü, nargileli bir zevk ve sefahat ortamıdır. Orta da dönen "Dansöz Fatma"nın aslında bir Müslüman Arap olmadığını, Yahudi asıllı olduğunu Mithat Efendi ısrarla eserinde belirtmiştir.¹⁵⁷

1889 Paris Sergi İstanbul'da büyük yankı uyandırmış ve sergiye Ahmet Mithat Bey haricinde o tarihlerde henüz 23-24 yaşlarında olan Halit Ziya'da amcasıyla birlikte Paris'e gitmiştir. Halit Ziya seyahatte gördükleri karşısında hayrete düşmüş fakat asıl büyük şaşkınlığı ve hayranlığını Paris sergisinde yaşamıştır. "Asıl korkuya benzeyen bu şaşkınlığı sergide duydum: Güzel Sanatlar Sarayları, Makineler Dairesi, uzak Şark Köşeleri, Kahire Sokakları, daha bilir miyim neler, ucu bucağı gelmeyen bu çok büyük sergi bizi o kadar uğraştırdı ki..." diye sergi hakkın da fikirlerini kaleme almıştır¹⁵⁸(Bkz.Foto:17).

¹⁵⁷ ANDI, M. Fatih, "Bir Medeniyet Algılaması olarak Ahmet Mithat Efendi'nin Paris'i", *İlmi Araştırmalar dergisi*, Sayı 20, Yıl, 2005, s.20-23.

¹⁵⁸ ASİLTÜRK, *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa*, s. 267.

Bu dönemde Paris'te olan bir diğerk kişide Sadullah Paşa olmuştur. Sadullah Paşa Paris'i yeniliklerin ortaya çıktığı ve irfanın tecelli ettiği yer olarak nitelendirmiştir. İnsanın sekiz on yıl arayla ziyaret ettiği Avrupa şehirlerinde bu süre zarfında yapılan eserlere bakıp hayran kaldığını, elektrik teknolojisinin günden güne yenilik ve güzellikler ortaya çıkardığını, yeni inşaatların eski görkemli binaları gölgede bıraktığını, sanayici ve sanatkarların her gün yeni ve yararlı eserleri vücuda getirdiğini büyük bir hayranlıkla ifade etmiştir.

Sadullah Paşa'ya göre, Osmanlı aydınlarının Avrupa'yı algılayış biçimi de gayet çelişkili olup ifratla tefrit arasında gidiş gelişler göstermiştir. Bu konuda ki görüşlerini Stockholm'de toplanan Şarkiyat Kongresi'ne katılıp dönüşte uğradığı Viyana'da beş gün kalan ve kendisiyle sohbet ve müzakerelerde bulunan Ahmet Mithat efendiye söylediklerinden aktarılmıştır. Sadullah Paşa'da Avrupa'ya giden her aydın gibi burada ki değerlendirmelerini yaparak Avrupa hakkında bilgi edinilmesini sağlamıştır.¹⁵⁹

2.2.A.1. SERGİDE SERGİLENEN ESERLER

Sergi için yeni sanayi ve sanat ürünleriyle makinelerin çoğu Champ de Mars meydanındaki bölümlerinde sergilenmiştir. Bunun yanındaki Trocadero Bahçesi ise bahçivanlığa dair fen ve sanayinin ne derece gelişmiş olduğunu ortaya koyacak bir sergi haline getirilmiştir. Trocadero Sarayı 1878'deki Sergi için inşa edilmiş, sergiden sonra müze haline getirilmiştir. 1889 Sergisi ise heykellerin, kilise eşyalarının ve etnografyaya ait aletlerin sergi yeri olmuştur. Ziraat aletleri, hayvan ürünleri, bitkilerden elde edilen çeşitli içkiler daha çok Orsay rıhtımı civarında ki alanlarda sergilenmiştir. Burada, 2000.000 şişe şarap alabilecek büyüklükteki bir fıçı dikkat çekmiştir. Invalides meydanı, Fransa posta-telgraf, Harbiye ve Sıhhiye Nezaretlerinin faaliyetlerini yansıtacak eşyaların sergi alanı şeklinde konmuştur. Seine Nehri kenarındaki rıhtımda petrol gazı sergileri, elektrik, vapur makineleri, yel değirmeni ve gemiciliğe ait eşyalar sergilenmiştir. Rıhtım sergisinden sonra ki kısımda yeryüzünde ki bütün insanların yaşadıkları en yenisinden en eskisine kadar ev modelleri yer almıştır. Eiffel kulesi civarında İsviçre, Arjantin, Brezilya, Meksika, Şili, Peru, Nikaragua ve Bolivya gibi memleketlerden getirilen eşyalar, çocuk sarayı kısmında çocuklara ait hemen her türlü eşya ve oyuncaklar yer almıştır. Paris gaz ve telefon idarelerinin özel daireleri de bulunup gaz kısmında gazın kullanıldığı yerler ve

¹⁵⁹ AKYILDIZ, Ali, *Sürgün Sefir Sadullah Paşa*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s.218.

kullanış şekillerinin gösteren düzenekler, telefon kısmında Edison'a ait hemen her türlü hatıra eşyaları sergilenmiştir.

Sergiyi gezenler mücevher işleme atölyelerindeki elmas ve sair mücevherlere büyük ilgi göstermişlerdir. Yine sergide yer alan hususi ev modelleri, yeni mimarinin ne kadar geliştiği hakkında bilgi vermiştir. Bunların yanında Osmanlı tütün rejisinin yaptırdığı bir baraka da yer almıştır. Kozmografya, tıp, cerrahlık sahalarına ait aletlerin sergilendiği bölümle müzik aletlerine ait kısımda da ilginç aletler yer almıştır. Afrika'dan Asya'ya, Amerika'dan Avrupa'ya bütün kıtalardaki devletlerin sergiye göndermiş olduğu sayısız eşya sergiyi alabildiğine zenginleştirmiştir. Fransa'nın resim, heykel gibi güzel sanat eserleri özel bir bölümde sergilenmiştir. Çeşitli bitki ve çiçeklerin örneklerinin sergilendiği botanik bölümü de ilgi çekmiştir. Burada sadece gül familyasının 2500 tür örnek yer almıştır.

Sergide özellikle Cezayir'e mahsus büyük daire ile birkaç Arap kahve ve pazarının bulunduğu kısım seyircilerin rağbet ettiği yerlerden olmuştur. Fransızların sömürgesi durumunda olan Madagaskar, Senegal, Annam gibi memleketlerin standartlarında buralardan getirilmiş eşyalar sergilenmiştir. Sergide en çok seyirci toplayan kısımlardan biride Paris'in genel manzarasının seyrettirildiği panorama olmuştur.

Serginin "Mısır Sokağı" bölümünde ki şark eşyaları, eşeğe binmeye çalışan Fransızların acemi hareketleri ve boncuk, pabuç, sigaralık gibi küçük eşyaların alım-satımında ki şark usulü çekişmeli pazarlık madam Gülnar'ın ilgisini çekmiştir (Bkz.Foto:19). Burada ki Arap rakkaselerine Fransızlar büyük rağbet göstermişlerdir. Ahmet Mithat eserinde serginin en çok makineler kısmını gezmiş ve bu bölümle ilgili ayrıntılı bilgi vermiştir. Asansör, ipek işleme makinesi, seyyar demir köprü, ağır makineler ve küçük işleme makineleri ilgisini çekmiştir. Bunlar arasında özellikle "bizim memlekette peyda ve isti'mali kabil olan küçük ve ucuz ve Nafi' makinelere" ilgi duymuştur.

Sergide gördüğü ipek işleme usulüyle bizimkini karşılaştırmıştır. Bizimkiler, burada ki makinelerin yanında sadece birer "çıkırık" gibi kalır. En ince işleri yapan makinelerin büyüklüğü de bizimkilere göre fazla değildir; fazla yer kaplamadan evlere yerleştirilebilecek şekilde imal edilmiştir. Trikotaja ait makineler de hem küçük hem de çok fonksiyonlu aletlerdir. Bizde halen el ile yapılan pek çok iş burada makineler tarafından icra edilmektedir. İstanbul'da meşhur olan Singer marka dikiş makinelerin

bulunduğu bölümünde gezen Ahmet Mithat dikiş için kullanılan makinelerin çeşitliliğini görünce, dikiş için icat edilen makinelerin yalnız Osmanlı memleketlerinde bilinenlerden ibaret olmadığını anlamış ve makinelerin sadece çeşitli olmaları değil, fonksiyonlarının çokluğu da Ahmet Mithat'ı ilgilendirmiştir. Hatta her şey için iş gücü tasarrufu yapmak amacıyla çeşitli makineler yapıldığını görmüştür.

Matbaa makinelerinin anlatıldığı kısım ise bu alanda ki yeniliklerin Osmanlı matbuat alemine tanıtılması amacına yönelik olmuştur. Bütün bu büyüklü-küçüklü makineler Avrupa'da medeniyetin ve teknolojinin ulaştığı noktayı göstermiştir. Ahmet Mithat, İstanbul esnafının böyle sergilere gelerek makineleri yakından görmelerinin gereğine işaret etmiş ve tanıdığı esnafa göstermek amacıyla makine kataloglarını toplamıştır.¹⁶⁰

2.3. 1893 ŞİKAGO (CHİCAGO) KOLOMB DÜNYA SERGİSİ

1893 Şikago Sergisi uluslararası bir özellik taşıyan Osmanlı Devleti tarafından da temsil edilen çok katılımlı bir sergi olmuştur. 1893 Şikago Sergisi, Amerika'nın Kristof Kolomb tarafından keşfinin 400.yıl dönümü anmak ve tüm dünyaya ülkenin ekonomisi ve kültürünün üstünlüğünü kanıtlamak için yapılmıştır.

Bu önemli keşfi anmak için sergi fikri 1888 yılında düşünülmüş fakat kamuoyunda 1880'de yeterince ivme kazanmış, rekabet bölgeleri arasında 1885 yılında gündeme gelmiş ve son olarak 157 oy ile Amerikan Kongresi tarafından serginin düzenlenmesi kabul edilmiştir. Sergi kanunu cumhurbaşkanı H.Harrison tarafından 1890'da imzalanmıştır.

Kanuna göre uluslararası düzenlenecek olan sergi toprak, sanat, sanayi ve deniz ürünlerini içerecek sergi Şikago'da düzenlenecek ve mayıs ayında açıldıktan sonra 26 Ekim 1893'ten sonra kapacaktır. Kanun imzalandıktan sonra hızlı bir şekilde sergi alanın temeli atılmıştır. Yabancı devletlerin katılımı için bir bildiri yayınlanmıştır. Sergi alanı tamamlandıktan sonra da Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı Grover Cleveland tarafından 1 Mayıs 1893 yılında sergi açılmıştır.¹⁶¹

Chicago Sergisi, Osmanlı Devleti'nin bir komisyon oluşturarak resmi biçimde katıldığı bir sergi olmuştur. Sergi 28 milyon kişi tarafından ziyaret edilmiştir. İç savaşın

¹⁶⁰ ASILTÜRK, *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa*, s. 267-269.

¹⁶¹ SEVİNÇ, Gülşen-FAZLIOĞLU, Ayşe, *Turkish Participation to 1893 Chicago Exposition*, s.22-23.

hasarlarını geride bırakmış olan Amerika, teknolojik gelişimini ve kültürel ilerleyişini sergilemeyi amaçlamıştır.¹⁶²

Sergi diğer dünya sergilerinden farklı olarak pek çok farklı mimarlık ofisinin koordinasyonu ile bir kent tasarım projesi olarak inşa edilmiştir.¹⁶³ Şikago Sergisi'nin direktörü Mr.D.H. Burnham, emsallerini aratmayacak şekilde Rönesans'a doğru ilk önemli adım olmuştur. Mimarlar sergi binaları için genel bir klasik tarza kabulüne ilişkin karar verilmiştir. Şikago Sergisi'nin eğiticili açısından önemi çoktur ve bu ülkenin gelecekteki mimarisi üzerinde de etkisi büyük olmuştur.¹⁶⁴

Sergi alanı, Michigan gölü kıyısında ki Jackson Park olarak belirlenmiştir.¹⁶⁵ Göletler, su yolları ve havuzlarla bölümlere ayrılmış olan park alanında, farklı mimarlık ofislerince tasarlanmış on dört ana sergi binası inşa edilmiştir. Sergide yapılar kalıcı malzemeden inşa edilmiştir bunda dolayı da ziyaretçiler tarafından "Beyaz Şehir" olarak adlandırılmıştır. Ayrıca ana sergi binaları dışında, ülkeler kendi pavyonlarını inşa etmişlerdir.¹⁶⁶

2.3.A. SERGİ ALANININ İNŞASI

Şikago Sergisi, Amerikan mimarlık tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Daniel Burnham'ın gözetimi altında, Chicago rıhtımında ki Jackson Parkı'nda inşa edilmiştir. Burnham çalışmaya katılan mimarlardan tasarımda tekörnekliliğin gözetilmesi ricasında bulunmuştur. Büyük peyzaj mimarı Frederick Law Olmsted'le iş birliği yapılarak, lagünleriyle, uzayıp giden eksen ve seyir alanlarıyla, klasik beyaz anıtlarıyla "Beyaz Şehir" yaratılmıştır.

Kadınlar binasının batısında bir buçuk kilometre kadar uzanan ve genişliği yüz seksen metreyi aşan ağaçlıklı bir yol biçiminde ki Midway (sergi alanı) boyunca egzotik yapılar yerleştirilmiştir. Ulusal köylerinde de yerleşim planında bir düzene göre yapılmıştır.

¹⁶² AKÇURA, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, s.39.

¹⁶³ ERGÜNEY- KARA PİLEHLİVARİAN, "On Dokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti", s.236.

¹⁶⁴ MİLLET, F.D., *The Decoration of The Exposition*, s. 694.

¹⁶⁵ YAZICI, "Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisinin Sunumu", s. 28.

¹⁶⁶ ERGÜNEY- KARA PİLEHLİVARİAN, "On Dokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti", s.236.

Töton ve Kelt ırkları beyaz şehrin en yakınına yerleştirilmiş; daha ötede İslam dünyası, doğu ve batı Afrika; en uzak uçta vahşi ırklar, Afrika'nın Dahomey kabileleri ve kuzey Amerika'nın Kızılderilileri yer almıştır. Serginin kaynak ve ödenek komitesi daha sergi açılmadan Midway'in bir "etnolojik ve tarihsel anlam" ve dolayısıyla belli bir bilimsel saygınlık taşıması gerektiğine karar vermiştir. Ruedes Nations temasını çağrıştıran bir ifadeyle, karada şunlar belirtilmiştir;

Her örnekte mimari üslup, temsil edilen ülkenin karakteristik tarzında olmalıdır. sergi tarafından dikilen güzel binaların yanı sıra dünyanın her köşesinden mimariyi kapsayan görkemli bir sergi oluşturulacak ve tasarım çeşitliliğinin ana hatlarıyla insanları hayrete düşürecek kadar geniş çaplı hale getirilmesi sağlanacaktır.¹⁶⁷

Sergiye çok miktarda sanatçı ve mimarlar katılmıştır. Mimarlar kurulu kararı uyarınca tüm binalar aynı malzemeler kullanılarak aynı yükseklikte yapılmıştır. Sergi için ayrıca çeşitli yapılar inşa edilmiştir. Bu binalardan biri mimar Richard M. Hunt'un yönetim binası olmuştur. Bu yapı sergi için yönetim binası olmuştur. Cumhurbaşkanı binası önünden geçen onur mahkemesi, çeşme ve Macmonies heykeli havuzun ortasına yerleştirilmiştir. Bu binanın ziyaret edilmesinden sonra ziyaretçiler onur mahkemesinden makinelerin olduğu binaya giden yolu takip etmişlerdir.

Makinelerin olduğu bina 435500 m2 büyük salonu içinde, Whitney'in çırçır makinesi gibi şeyler, enerji talebi için 127 dinamolar ve 43 buhar makineleri sergilenmiştir.

400.000 m2lik tarım binası New York'lu Mckim yapmıştır. İçinde gözlem evleri, model çiftlikler, hayvanlar ve makinelerden oluşan sergiler yer almıştır. Sergide Güzel Sanatlar bölümü 140 odadan oluşmuş Charles Atwood tarafından kanalın yanında inşa edilmiştir.

Sergide çeşitli heykellere, dekoratif ve resim sanatlarına ödüller verilmiştir. Amerikan ressamı Jhon Singer Sergeant, Thomas Eakins ve Winslow Homer, gibi bazı ünlülerin eserleri sergilenmiştir. İyi bilinen Rusyalı ressam Aizousky, çoğu zaman Osmanlı ülkesinde çalışmış ayrıca New York, Boston, Philedelphia, Washington'u da ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında 14 çalışma yapmış onlardan 5'i Kristof Kolomb ile ilgilidir.

¹⁶⁷ ÇELİK, *Şark'ın Sergilenişi...*, s.87-89.

Bu eserler Chicago Sergisinde sergilenmiştir. Üretim binaları ise Serginin en önemli yapılardan biri olmuştur. George B.Post tarafından 11.000 m2lik bir alana yapılmıştır. ¹⁶⁸

2.3.A.1. SERGIYE OSMANLI DEVLETİ'NİN KATILIMI

Osmanlı Devleti sergi için, 1892 yılında, Sultan II. Abdülhamit'e gönderilen resmi heyetin davetiyle, hazırlıklara başlamıştır. ¹⁶⁹ II. Abdülhamit, Şehzade Reşat ile birlikte, sergi için Berlin yoluyla Paris'e gitmeye karar vermiş fakat gerçekleştirilememiştir. ¹⁷⁰

Osmanlı Devleti tüm dünya tarafından hasta adam olarak kabul edilmekteydi. Osmanlı Devleti bu isimlendirmeyi açıklamak adına sergi için bir komisyon oluşturmuştur. Bu komisyonun başına Hakkı Paşa (Sadrazam) yardımcısı olarak da fahri bey getirilmiştir. ¹⁷¹

Amerika'da ki Şikago Sergisi sırasında Süleyman Bustani Efendi aylık gazete çıkartmıştır. Burada sergi hatıralarını anlatmıştır. Mehmet Ubeydullah Efendi 22 Ekim 1892'de Servet-i Fünun gazetesi no:92'de Kristof Kolomb özel sayısını çıkartmıştır. Bu özel sayıda Kristof Kolomb hakkında resim ve makaleler yer almıştır. 14 Eylül 1893 yılı çıkan Servet-i Fünun gazetesi no:131'de komisyona başkanı Hakkı paşa ve yardımcısı Fahri Bey'in resimleri ve bilgileri yer almıştır.

Sergi alanın inşası Sadullah Suhami şirketine verilmiş ve Robert Levy tarafından Türk evleri, büyük yapılar, Pazar, cami ve tiyatrolar inşa edilmiştir. Osmanlı sergi alanı su ürünleri sergisinin karşısına yapılmıştır. Bu yapı III. Ahmet Çeşmesi'nin kopyası olarak

¹⁶⁸ SEVİNÇ-FAZLIOĞLU, *Türkish Participationto 1893 Chicago Exposition*, s.23-24.

¹⁶⁹ YAZICI, "Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisinin Sunumu", s.28.

¹⁷⁰ YILMAZ, "Osmanlı Devletinin Katıldığı Uluslararası Tarım, Endüstri, Sanat Sergileri ve "İane Sergisi", s.726.

¹⁷¹ İbrahim Hakkı Paşa, 18 Nisan 1863'te İstanbul'da doğmuştur. Kafkasya'dan göç etmiş, Gürcü kökenli bir aileye mensuptur. Hakkı Paşa, Sıbyan Mektebinden sonra kayıt olduğu Beşiktaş Rüştüye Mektebini 28 Ekim 1876 yılında bitirmiştir. Bir süre Mahrec-i Aklam'da okuduktan sonra yeni açılan Mekteb-i Mülkiyeye 20 okul numarası ile kayıt olmuştur. Mekteb-i Mülkiye'de beş sene başarılı bir öğrenim gördükten sonra Sunuf-i İdadiye ve A'liyesinden 27 Ağustos 1882 tarihinde birincilikle mezun olmuştur. Azmi ve Çalışmalarından dolayı Mabeyn mütercimliğine getirilmiştir. İbrahim Hakkı Paşa ilk memuriyetine 27 Ağustos 1882'de Hariciye Nezareti Tahrirat kaleminde maaşsız stajyer olarak başlamıştır. On bir ay kadar bu görevinde kalmış ve kendisine Salise rütbesi verilmiştir. 2 Eylül 1883 tarihinde Hariciye Nezareti tahrirat kalemi memurluğundan 800 kuruş maaşla Mabeyn-i Hümayun tercümanlığına nakil olmuştur. Buradan Meclis-i Sıhhiye üyeliğine atanmış ve görevine 12 Ağustos 1894'te istifasına kadar devam etmiştir. Bu görevine ilaveten Bab-ı Ali Hukuk Müşavirliğine de tayin edilmiştir. Hakkı Paşa Şikago Sergisi için Serkomiser olarak görevlendirilmiştir. DÖRDÜNCÜ, Muharrem, "Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa'nın Hayatı ve Avrupa Seyahati", *Afyon Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi*, Cilt 17, Sayı 1, Yıl, 2015, s.80-84.

yapılmıştır. Gerçeği III. Ahmet tarafından 1728-29 yılları arasında Topkapı'da inşa edilmiştir.¹⁷²

Abdülhamit, Osmanlı'nın kültür ve sanayi alanlarında ki gelişmelerini ispatlamak için bu sergiyi iyi bir fırsat olarak görmüştür. İletişin gücünü iyi bilen Abdülhamit, 1883 yılında İstanbul'a gelen Amerika Birleşik Devletleri kongre üyesi ve 1884 seçimlerinde Cumhurbaşkanı adayı olacağı düşünülen Abraham S.Hewitt'i Sarayına davet ederek her gün görüşmüş, uluslararası ilişkiler üzerine konuşmalarda bulunmuş ve Hewitt'e Sarayda müşavirlik önermiştir. Sultan Abdülhamit ve Hewitt, Amerikan-Osmanlı ortak gümüş madenleri girişimi olasılığını da tartışmışlardır. Nitekim 1893 Şikago Sergisinde madeni ürünler sergi pavyonlarında sergilenmiş ve Türk maden ürünleri Amerikan pazarına tanıtılmıştır.

II. Abdülhamit, Osmanlı'nın tanıtımı için farklı zamanlarda Hewitt'e 400 kitap yollamış, Hewitt de bu kitapları Amerikan Kongre Kütüphanesine bağışlamıştır. Şikago Sergisiyle aynı tarihte, yani 1893 yılında, Abdülhamit Amerikan Kongre Kütüphanesine büyük bir fotoğraf koleksiyonu hediye etmiştir. Şikago Sergisi Osmanlı ürünlerine gösterilen yoğun ilgi ve gerçekleştirdiği başarılı tanıtım açısından beklenen sonuca ulaşmıştır.¹⁷³

2.3.A.2. SERGİDE SERGİLENEN ESERLER

Sergide genellikle mimari yapılar ön planda tutulmuştur. Sergilenmek üzere getirilecek her türlü eşya ayrı olarak yapılmış sergi binalarında sergilenmiştir. Her yapı ayrı bir mimar tarafından aynı yapı malzemeleri ve aynı yükseklikte yapılmıştır.

Sergiye II. Abdülhamit tarafından resmi bir komisyon kurularak sergide bir Türk köyü kurulmuş, bir cami inşa edilmiş, çeşitli el sanatları ve gemi maketleri,¹⁷⁴ dikilitaşları ile minyatür bir "Osmanlı At Meydanı"nın yaratıldığı Türk köyünde pavyonlarda Osmanlı Devleti'nde imal edilen ürünler sergilenmiş, lokantada Türk yemekleri tanıtılmış, atlı ve develi süvariler gösteriler yapmış, ayrıca Suriye'den gelen Hıristiyan sanatçılardan oluşan bir tiyatro çeşitli oyunlar sahnelenmiştir.¹⁷⁵ Bir diğer önemli etkinlikte ABD'de ilk kez musavver Şikago Sergisi adını taşıyan gazete çıkarılmıştır. Gazetenin imtiyaz sahipliğini

¹⁷² SEVİNÇ-FAZLIOĞLU, *Turkish Participation to 1893 Chicago Exposition*, s.27-28.

¹⁷³ AKÇURA, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, s.39-40.

¹⁷⁴ DEMİR, Çiğdem, *Sergileme Tasarımı, Türleri ve Londra'dan Sergileme Tasarımı Örnekleri*, s.55.

¹⁷⁵ VARLIK, M. Bülent, "Musavver Şikago Sergisi (1893)", *Kebikeç*, Sayı 1, Yıl, 1995, s.35.

sergide görevli olan Osmanlı heyetinden Süleyman el Bustani yapmıştır. Gazetenin muharrirliğini de Ubeydullah Efendi yapmıştır.

Sergide Osmanlı Devleti'ne ayrılan kısım, tüccarların satış pavyonlarının bulunduğu kısım ve hükümetin yaptırdığı pavyonla komiserlere mahsus dairenin olduğu kısım olmak üzere iki bölüm halinde düzenlenmiştir. Tüccarların satış pavyonlarının bulunduğu kısım Türk köyü olarak düzenlenmiştir. Burada mimari düzenlemelerin yanı sıra, sanayi ve tarım ürünleri, güzel sanatlara ait eserler, Türk el sanatlarıyla ilgili eserler Osmanlılar tarafından sergilenmiştir (Bkz.Foto:22). El sanatları arasında mücevher örnekleri de sergilenmiş; tarihsel sahnelerin betimlendiği değerli omsalı porselenleriyle, Topkapı Sarayı önündeki III. Ahmet Çeşmesi'nin bir maketi de sergide yer almıştır.¹⁷⁶ Bugün Topkapı Sarayı'nda, gümüş eserler arasında sergilenen maket, Orijinalinin 1/20 ölçeğinde küçültülmüş halidir. Maket üzerinde 16 Ağustos 1893'te yapıldığı, II. Abdülhamit'e 25. cülus kutlamalarında kızı zekiye sultan tarafından hediye edildiği yazılıdır.¹⁷⁷ Eser Kuyumcıyan adlı ermeni tarafından som gümüşten ve yaklaşık 1 metre boyunda yapılmıştır.

Şikago Sergisi'nde, sergi yönetimi, katılan her ulusun milli bayramı olarak özel bir gün belirlemesi istendiğinde Osmanlı Devleti, padişahın cülus yıldönümü olan tarihi bayram olarak kabul etmişlerdir. Eserin, pavyonun açılış gününe yetiştirilemediği, tam olarak Ağustos 1893'te açılabilirdiği bilinmektedir. Bu nedenle, maketin özellikle bu sergi için hazırlandığı, daha sonra padişaha hediye edildiği düşünülmektedir.¹⁷⁸

III. Ahmet Çeşmesi, 1873 Viyana Sergisi'nde temsil edilenden farklı olarak; 1893 Şikago Sergisi'nde köşelerdeki kavisli sebiller kaldırılarak ortadaki girişe bir merdiven eklenmiş; ana pavyon, çeşmeden daha büyük bir ölçekte inşa edilmiştir. Pavyonun çeşmeye nazaran daha sade bırakılan üç bölmeli cephesi ile yapı, dikdörtgen planlı tutulmuş; üst katta yapıya yataylığını vurgulayan geniş saçaklı bir çatı eklenmiştir. Ağaçlar içindeki ana pavyonun dört köşesinde küçük kubbeler, bu kubbelerin ortasında da zirvesinde Osmanlı sancağı dalgalanan büyük bir kubbe yer almıştır. Pavyonun dış duvarlarında Beyrut'dan gelen oymalar kullanılırken iç duvarlar Hereke kumaşlarıyla örtülmüştür. Zemine uşak halısı serilirken ortaya sedef kakmalı uzunca bir masa

¹⁷⁶ YAZICI, "Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisinin Sunumu", s.28.

¹⁷⁷ AKÇURA, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, s.40.

¹⁷⁸ YAZICI, "...III. Ahmet Çeşmesi", s.87-88.

yerleştirilmiştir. III. Ahmet Çeşmesi'ne gönderme yapılmış olsa da, yapı cephesinde Uzakdoğu etkisi hissedilmektedir.¹⁷⁹

Bu mimari düzenlemenin dışında, Osmanlı'ya ayrılmış kısımda bir de Cami inşa edilmiştir. Türk mimarisine özgü özelliklerle ele alınmış olduğu ifade edilen cami, tek kubbeli, tek minareli caminin güney cephesi silmelerle hareketlendirilmiş, buralara sivri kemerli, üçlü pencere açıklıkları yerleştirilmiştir. İçi özenli bir şekilde dekore edilmiş olan cami bütün Müslümanların ibadetine açık tutulmuştur. Sergide Osmanlılara ayrılan kısım, açılış gününe yetiştirilemediğinden, bir Cuma günü, bu cami önünde düzenlenen ayrı bir törenle açılmıştır. Bu açılışa 3000 kadar Müslüman ve Osmanlı tebaasına mensup halk katılmıştır.

Osmanlı sergi alanında, 40-50 dükkandan oluşan Mısır Çarşısı örneğinde bir çarşı yapılmıştır (Bkz.Foto:21). Ayrıca küçük şeylerin satılması için, sokak başlarında yer alan küçük köşkler ve çeşmeler Osmanlı mimarisine özgü örnekler olarak sergi alanında inşa edilmiştir. Serginin resmi işlerle ilgili kısmında ise 15 büro yer almıştır. Şikago Sergisi için ilginç bir düzenleme de at ve deve gösterilerinin sunulduğu "Osmanlı At Meydanı" oluşturulmasına yönelik olmuştur.

Sergide Osmanlı Devleti, önceki katıldıkları sergilerden biraz farklı olarak, Doğulu kimliği, Doğu'nun parçası imajının yanı sıra; sunumuyla, mimarisiyle modern dünyanın parçası olma kaygısını da sergilemişlerdir. Osmanlı pavyonları arasında tiyatro binasının yer alması, iki katlı bir lokanta binasına da yer verilmesi gibi örnekler bu kaygıyı açıklamaktadır. Ayrıca bu sergide ilk kez Osmanlı dönemi yapıları dışında bir esere yer verilmiş, sergi alanında, Sultanahmet'teki Mısır obeliskinin bir örneği yer almıştır.¹⁸⁰

Osmanlı ayrımlı alanda sergilenen diğer önemli bir yer ise kahire sokağı olmuştur. Sokağın Midway'e bakan cephesinde hiçbir sanatsal yönü bulunmuyordu. Yanından geçenlerin sıvalı dış duvara bakınca sokaktaki hayata dair ipucu yakalaması söz konusu bile olmamıştır. Kapıdan içeri giren ziyaretçiler, karşılarında hayat dolu bir dükkan ve ev dizisi, bir kahvehane, bir caminin güzel manzarası, iki dikilitaş, bir "Luksor Tapınağı", göbek dansı icra edilen ve dillerde dolanan bir tuluat salonu yer almıştır. Sokağın kendisi

¹⁷⁹ ERGÜNEY-KARA PİLEVARİAN, "On Dokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti", s.236-238.

¹⁸⁰ YAZICI, "Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisinin Sunumu", s.28-29.

“Kahire’den akli olarak beklenen şekilde eğri büğrü yapılmıştır.” Bu sokağın inşası için ise malzemeler mısır’dan getirilmiştir.¹⁸¹

2.4. 1900 PARİS ULUSLARARASI SERGİSİ

Yeni yüzyılın ilk sergisi olan 1900 Paris sergisi 14 Nisan ile 12 Kasım tarihleri arasında açılmıştır.¹⁸² 1900 Paris Sergisi için daha önceki sergiden kalan Eiffel kulesi ve makineler sarayına, en önemlileri elektrik sarayı, büyük saray ve küçük saray olmak üzere yeni yapılar eklenmiştir. Eklenen yapılar, dönemin egemen üslubu Art-Nouveau’nun organik motiflerinden yola çıkılarak dev dekorlar şeklinde tasarlanmıştır.

Serginin önemli bir diğer yeniliği Paris metrosu olmuştur. Sergi sırasında hizmete açılan Paris metrosu için Hector Guimard tarafından tasarlanan Art-Nouveau üslubunda ki giriş, sadece serginin değil, on dokuzuncu yüzyılın günümüze ulaşan sembollerinden biri olmuştur (Bkz.Foto:24).

Bugün ki simgeselliğine tezatla, Eiffel Kulesi’nin 1889 Paris Sergisi’nde çirkin ve basit bir endüstriyel yapı olarak değerlendirilmiş, on bir yıl sonra basın, 1900 Paris Sergisi yapılarını da zevksiz tasarlanmış ve müsrif imalatlar olarak değerlendirmiştir. Sergi, yaklaşık elli milyon ziyaretçiyi ağırlamasına rağmen katılımcılar için düşük karla sonuçlanmıştır.

1900 Paris Sergisi, sanayi ve tarım ürünlerinin, sanat eserlerinin tanıtıldığı, bilimsel buluşların sergilendiği son büyük evrensel sergi olarak bilinmektedir, ayrıca bu yılda Kostaki Paşa’ya gönderilen telgrafta mükemmel motor, makine, araba vs. örnekleri içerecek bir serginin yapılacağı bilgisinin verildiği bir serginin açılacağı bildirilmiş ve bu serginin ülkenin tramvayları ve demiryolları açısından önemli olduğunu ifade etmiştir.¹⁸³ Yabancı ülkeler için geleneksel olarak milletler caddesi ayrılırken; ülkeler güçlerine ve hiyerarşik durumlarına göre konumlandırılmıştır. İtalya ve ABD pavyonları arasında yer alan Osmanlı pavyonu tek yapıdan oluşmuştur.

Andrie Rene Dubuisson isimli mimar tarafından düzenlenen Osmanlı pavyonu, genel olarak kuzey Afrika ve Türk mimarisinin sentezinden oluşan bir yapıda düzenlenmiştir. Yapının büyük bir verandası ve nehir manzarasına açılan geniş, iki kat

¹⁸¹ ÇELİK, *Şark’ın Sergilenişi...*, s.90-91.

¹⁸² AKÇURA, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, s.41.

¹⁸³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), HR.SFR.3.488.31.

yükseklğinde kemerli bir kapısı bulunmaktadır. Zemin katta bir çarşı, kafe ve sanatçı atölyeleri, birinci katta endüstri ürünleri sergisi, ikinci katta Aya İrini'deki müzeden esinlenmiş bir askeri müze ve Türk yaşantısını yansıtan operetlerin sergilendiği bir tiyatro yer almıştır.

Yaldızlı saçak altları, vitraylı pencereleri, delikli panolarla bezeli duvarları, renkli temel taşları ve çinileriyle yapıda geleneksel bir yapının replikasını uygulamak yerine Neo-İslam üslubu yaratılmaya çalışılmıştır.¹⁸⁴

Ali kemal'e 24 Nisan 1900 tarihinde Mizancı Murat'a Paris'ten yazdığı mektupta 1900 Paris sergisinden kısaca bahsetmiştir. Sergide ki Osmanlı pavyonunu "aşağıdan aşağı, rezaletin rezaleti" olarak nitelendirmiştir. Ali kemal'e göre 1900 Paris Sergisi'nde Rumların, Bosnahersekliilerin, Sırpaların şubeleri dahi canlı bir surette dolanırken Osmanlı şubesinin durumu içler acısıdır, "yürek yarası" olduğunu mektubunda anlatmıştır.¹⁸⁵

2.4.A. SERGİ ALANININ İNŞASI

Tıpkı 1878 Sergisi gibi, 1900'deki "yüzyıl Sergisi"nin de bir milletler yolu vardı, fakat bu sefer seçilen yer daha göz önünde olmuştur. Yeni milletler yolunun kapladığı alan, Orsay iskelesinin Pontdes Invalides ile Pontd'alma arasında ki kısmıydı, bu köprüler serginin başlıca iki bölümünü oluşturan Champ de Mars, Trocadero ile Esplanadedes Invalides-II. Nikolay caddesini birbirine bağlamaktaydı. Daha önemli sayılan milletlere hem nehre, hem de sokağa bakan geniş yerler verilmiştir.

1900 Paris Sergisi'nde Osmanlı Devleti'ne ve İran'a Milletler Yolu'nda pavyonlar ayrılmıştır. Siyasal açıdan biraz daha önemli görülen Osmanlı Devleti'nin pavyonu aynı zamanda nehir kıyısına bakmaktaydı; konum olarak da İtalya ve ABD pavyonları arasında yer almıştır. Buna karşılık İran'ın çok daha küçük pavyonu arka sırada, Peru ve Lüksemburg arasında yer almıştır. Artık bir İngiliz sömürgesi olarak kabul edilen Mısır, öteki kolonilerle birlikte Trocadero parkı içinde yer almıştır (Bkz.Foto:23).

Hem Osmanlı Devleti'nin, hem de İran'ın sergi yerleri tek bir binayla sınırlı kalmıştır. Mısır'ın yine tapınağı, çarşısı ve tuluat salonu üç kısımlı bir yapı içinde sergilenmiştir. Cezayir ve Tunus Pavyonları Trocadero parkı içinde, bu parkı ve Champde

¹⁸⁴ ERGÜNEY-KARA PİLEHVARİAN, "On Dokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti", s.239-240.

¹⁸⁵ ASİLTÜRK, *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa*, s.34-35.

Mars'ı ikiye ayıran ve Lena Köprüsüyle Trocadero Sarayı'nı Eiffel Kulesi'ne bağlayan ana ağaçlıklı yol üzerinde yer almıştır.

Trocadero Parkında “onur yeri” adı verilen Cezayir Sarayı ise simetrik ve insicamlı bir bina olarak yapılmıştır. Ancak içinde pitoresk bir görünümüyle kıvrılıp giden Cezayir sokağı yer almış; burası çıkmalı ikinci katları, müşrebeyeleri ve dekore edilmiş kapı girişleri olan iki katlı evlerle ve sokak seviyesindeki dükkanlar yer almıştır.

Tunus'un sergi yeri Cezayir köyünün yanında yer almış ve bütün komplekse Arap şehri adı verilmiştir. Burası Tunus'tan gelen mimari eserlerle doldurulmuştur. Bunlar Sadun caddesindeki bir çeşmenin replikası, Sefakis kentindeki Camiü'l-Kebir'in bir minaresi, Kafsa kentindeki Sidi Makluf Camii'nin bir kopyası, Tunus kentinin Kasba Meydanındaki bir zaviye, yine Tunus kentinin surlarındaki Babü'l-Cedid Kapısı ve Suse kentindeki bir başka eski kent kapısıdır.

1900 Paris Sergisi Fransız mimarisi konusunda değişen tutumları ifade etmiştir. 1889 Sergisinde büyük mühendislik başarıları yüceltilirken, 1900 Sergisi'nin önde gelen iki binası Büyük Saray ve Küçük Saray'da yüksek sanatın dağarcığına bir dönüş sözü konusu olmuştur. Kalıcı yapılar olmaları öngörülen bu binaların mimarı Charles Girault, modern mühendislik tekniklerini ve malzemelerini kullanmakla birlikte, bunları klasik taş cephelerle gizlenmiştir. Hiç kuşkusuz bu değişimde 1893 Paris Sergisi'nin klasik mimarisi etkili olmuştur. Klasisizme dönüşle birlikte, 1900'de Sergi alanının planlanmasında sıkı bir denetim uygulanmış ve pitoresk efektler asgari düzeye indirilmiştir.

Milletler yolundaki binaların tasarımında birçok farklı üslubun kullanılmasına rağmen, bunlar düzgünce hizaya konulmuş ve düzenli yerleşimleri nehir boyunca uzanan simetriyi ve aksa bağlılığı tamamlamıştır. Yerli köylerin gelişigüzelliği inceliklerle gizlenerek, ilk bakıştaki görüntünün dışına çıkarılmıştır.

2.4.A. SERGİYE OSMANLI DEVLETİ'NİN KATILIMI

1900 Paris Sergisi ile ilgili hazırlıklar Osmanlı Devleti tarafından erken bir tarihte, 1896 yazında başlatılmıştır. Resmi davet sonrası gönderilecek mallar ve Sergi alanı ile ilgili düzenlemeler belirlenmiştir. Sergi için Osmanlılar tarafından 1897'de Paris sefaretinde ki askeri ateşe Leon Bey Karakyan geçici temsilci olarak atanmıştır.

1898'de Fransız elçiliği mimarı Valori, Osmanlı pavyonu için planlar hazırlamıştır. Aynı yıl sergi için bir komisyon oluşturulmuştur. Sergi komiserliğine, Şikago Sergisi'ndeki deneyiminden dolayı, Bab-ı Ali hukuk müşavirliği dairesinde çalışmakta olan Hakkı Bey getirilmiştir. Yine Şikago Sergisi'nde, resmi olarak Osmanlı sergisi müteahhitliğini üstlenmiş olan Sadullah Efendi de komisyonda yer almıştır.

Sergide 500 metre kareden fazla bir alan Osmanlı imparatorluğuna ayrılmıştır. Osmanlı pavyonu Ruedes Nations'da, İtalya ile Amerika pavyonlarının arasında, önemli bir konumda yer almıştır. Burada Osmanlı pavyonunun diğer İslam devletlerinden ayrı bir konumda olması önemlidir. Osmanlı imparatorluğu, önceki sergilerde sergilerin doğu'ya ayrılmış bölümlerinde yer alırken, burada Avrupa ülkeleri arasında yer almıştır. Sergi alanı bir köprüyle birbirine bağlanmıştır. Sergi yapılarında ise nehir ve cadde yönlerine daha çok önem verilmiştir.

1900 Paris Sergisi için Osmanlı Hükümeti oldukça fazla harcama yapmıştır. Sergi için Osmanlı Hükümeti tarafından tek bir bina inşa ettirilmiştir. Bu yapının mimarı bir Fransız olan, Adrien-Rene Debuisson'dur. Yapı Nehir yönünde geniş bir sivri kemer düzenlemeli, revaklı, iki katlı olarak ele alınmıştır. Yapı içinde, zemin katta pazar kısmı ile sanatçı dükkânları, I.katta Endüstri Sergileri; II. katta ise bir askeri müze düzenlemesinden oluşmuştur. Askeri müze düzenlemesi, Aya İrini'deki askeri müzeden uyarlanmıştır. Ayrıca bu katta, Türk yaşamından kesitler sunan süs için konulmuş bir resmin bulunduğu tiyatro kısmı yer almıştır. Sergide, gelen konukların ağırlanması için özel konaklama yerleri yapılmış, buralarda özel dokunmuş Gördes ve uşak halılarının kullanılmıştır.¹⁸⁶

¹⁸⁶ YAZICI, "Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisinin Sunumu", s. 29-30.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI SERGİLERİN ÖNEMİ, MİMARİ, SANATSAL VE KÜLTÜREL YÖNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. ULUSLARARASI SERGİLERİN ÖNEMİ

Ülkelerin kendi ekonomik kültürel mimarisini tanıtmak amacıyla düzenlenen fuar yada sergiler devlet üzerinde önemli bir yer tutmaktadır. Sanayi Devrimi sonrası artan üretim, yeni Pazar ve ham maddeye olan ihtiyacı arttırmıştır. Bu artan ihtiyacı karşılamak için sanayi ürünlerinin ve üretim Fuar yada sergi olarak isimlendirilen sanayi, ticaret, askeri, zirai ve kültürel faaliyetleri araçlarının tanıtılması amacı ile sergiler düzenlenmeye başlanmıştır.

19.yüzyılda başta Çağın güçlü devletleri İngiltere ve Fransa olmak üzere Sergilerin düzenlenmesinde öncü olmuşlardır. Osmanlı Devleti 1851’de Uluslararası Londra Sergisine katılmadan önce 1798’de Fransa tarafından ulusal nitelikli bir Sergi düzenlenmiştir ve bu Sergi milyonlarca Avrupalı tarafından ziyaret edilmiştir.

Bu yüzyılda Osmanlı Devleti ülkede tarım ve sanayi alanlarında yapılan yenilikleri Avrupa Devletlerine göstermek ve ekonomik sorunlara çözüm bulmak amacıyla 1851 yılından sonra sergilere katılma kararı almıştır. İmparatorluğun bu sergilere katılması sadece ekonomik açıdan değil ayrıca kültürel açıdan da önem taşımaktadır.

Fuarlar başlangıçta sanayi ve ticari amaçlarla kurulmuş olsalar da, bu sergiler zamanla Avrupa ile Avrupa dışı kültürler ve yerel sanatlar arasında iletişim sağlanmasında ve XX. yüzyıl sanatının oluşmasında büyük rol oynamıştır.¹⁸⁷

3.2. SERGİLERİN MİMARİ YÖNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Uluslararası sergilerin mimarlık üzerindeki etkisi, sergi alanların çok ötesine ulaşmıştır. En göze çarpıcı örneğiyle Kristal Saray (1852), Eiffel Kulesi (1889) ve

¹⁸⁷ GERMANER, “Osmanlı İmparatorluğunun Uluslararası Sergilere Katılımı ve Kültürel Sonuçları”, s.33.

Makineler Galerisinde (1889) göze çarpan yenilikler yerini Sanayi Çağına uygun yeni formların benimsenmesine bırakmıştır. Şikago'nun klasik üsluplu beyaz şehir'i daha sonları ABD'de kent planlamasına büyük etkide bulunan güzel şehir akımını doğurmuştur.

1851 Londra Sergisi Joseph Paxton'un daha çok Kristal Saray olarak bilinen büyük sergi binasını dekore eden, Owen Jones olmuştur. Dayandığı ilkeler de İslam mimarisinden, özellikle Granada'da ki Müslüman emirlerin sarayı Elhamra'dan alınmıştır. Jones'in hedefi, modern teknolojiden yola çıkan ve çeşitli renkleri kabul etmeye elverişli formlar sağlayan bir "yeni üslup" yaratmak olmuştur. Bu amaçla, İslam binalarından türetilen bir gramere göre yeni malzemeler (demir ve cam) kullanılmasını önermiştir. Jones, önerilerini uygulamak imkanını söz konusu sergide bulmuştur.

Jones'e göre, kristal saray'ın iç mekan dekorasyonu aşağıdaki ilkelere dayanmaktaydı;

- Yapı dekore edilir; dekorasyon asla maksatlı yapılmaz.
- Formun güzelliği, kademeli kıvrımlarla birbirinin içinden çıkan hatlarla sağlanır, hiçbir fazlalık yoktur; desenden çıkarılan her eleman, bütünün uyumunu bozacaktır.
- Öncelikle genel forma özen gösterilir; bu form alt bölümlere ayrılır ve genel hatlarla bezenir; daha sonra açıklıklar bezemeyle doldurulur; bu bezeme de bir kez daha alt bölümlere ayrılır ve yakından bakıldığında boşluk kalmaması için zenginleştirilir.
- Renk, formun gelişimine yardımcı olmak ve nesnelerin ya da nesne parçalarının birbirinden ayırt edilmesini sağlamak amacıyla kullanılır.
- Ayrıca ışığa ve gölgeye yardımcı olma, çeşitli renklerin düzgün dağılımıyla formun kıvrımlarına katkıda bulunma amacı güdülür; yapay gölgeler asla kullanılmaz.
- Söz konusu amaçları elde etmenin en iyi yolu birincil renklerin küçük yüzeyler üstünde veya az miktarda kullanılması, sonra büyük kütleler üstündeki ikincil ve üçüncül renklerle desteklenmesi ve dengelenmesidir.
- Jones çeşitli İslam üslupları özellikle dekorasyon ve renk kullanımını açısından yeni bir mimari için değerli "rehber" olarak savunmuş ve Elhamra'nın İslam mimarisinde "doruk noktası" olduğunu ileri sürmüştür.

Jones, arkeolojik kaynaklara dayanarak formüle ettiği bir renk kuramını Kristal Saray'da uygulamaya geçirmiştir. Mavi içbükey yüzeylerde, sarı dışbükey yüzeylere, "ara zemin rengi" olan kırmızı, yatay yüzeyler için uygun görmüştür. Beyaz ise antik çağda olduğu gibi, birincil renkleri ayırmaya yaramıştır. Renk orantıları ve renkleri uygulama yöntemleri konusunda Jones'un güvenilir başvuru kaynağı Elhamra olduğundan dolayı, geliştirdiği yeni üslup'ta bir şark havası yaratmıştır. Üstelik binanın üst katındaki bölmeleri ayırmak üzere önerdiği geniş perdeler, iç mekanın beşik kemer efektine güç katmakta ve doğu damgalı bir Pazar görüntüsü vermiştir. Jones bu atmosferi İslam formlarını aynen taklit ederek değil, kuramsal önermelere göre yorumlayarak yaratmıştır.¹⁸⁸

Bu dönemde mimar Joseph Paxton tarafından tasarlanan Crystal Palace, bütünüyle cam ve demirden yapılmıştır. Çoğunlukla 1851'de düzenlenen büyük serginin malzemeleri kullanılarak yapılmış ve bina, 1854'de halka açılmıştır. 1851 Sergisi için bina geçici olarak Londra'nın merkezinde Hyde Park'da kurulmuştur. Sergi kapandıktan sonra yapı sökülerek 1852'de kalıcı yerine, güney Londra'daki Sydenham'a taşınmıştır. 1936 yangınından sonra ise yeri boş kalmıştır.

Sergiyi organize etmek için komisyon kurulmuş, kurulan kraliyet komisyonunun düzenlediği proje yarışmasına, 38'i İngiltere dışından, 128'i Londra'dan, 5'i İngiltere'nin diğer bölgelerinden olmak üzere 233 mimar katılmıştır. Komisyon hiçbirini beğenmemiş ve projeyi kendi hazırlayarak ihaleye açmıştır. İhaleye katılan tüm firmaların tekliflerini komisyon fazla bulmuştur. Yalnız aralarından Messrs. Fox&Henderson, komisyonun projesini, maliyeti düşürecek şekilde uyarlamıştır. Uyarlamayı yapan mimar Joseph Paxton, aslen kendi projesini yaratmıştır. Paxton'un tasarımı, neredeyse 20 yıl önce Wilkins'in National Museum'da uyguladığı episodic strüktürü yinelercesine, sade, işlevsel bir strüktürün tekrarlanmasından oluşmuştur. Paxton projesini 22 Haziran 1850'de firmaya teslim etmiştir. Komisyon onayladıktan sonra 6 Temmuz'da Illustrated London News projeyi yayımlamıştır. Proje üzerinde tek bir değişiklik yapılmış oda çatının kemerli yapılmasıydı.

İnşaat sürerken çok fazlasıyla tartışmalar olmuştur. Kamuoyu ve bazı kişiler en başta güvenlik konusunda üzerinde durmuşlardır. Demir ve cam çok denenmemiş malzemelerdi, fakat ön görülen demir oranının yapının ağırlığını taşıyacağından kimsenin

¹⁸⁸ ÇELİK, *Şarkın Sergilenişi...*, s. 177-179.

şüphesi yoktu. Sorun, aşırı kalabalık ortamın bina içerisinde sürekli hareket halinde olmasından doğacak titreşim yol açabileceği felaket olasılığı olmuştur. Bir deneyle projenin küçük versiyonu inşa edilmiştir. Önce 300 inşaat işçisi, ritmik ve gayri ritmik şekillerde aynı anda bina yürütülmüş ve aynı anda sıçratılmıştır. Ardından, piyade birlikleri ve maden işçileri getirilmiş ve uygun adım bina boydan boya yürütülmüştür. Esneme, yarım cm. kadar olarak ölçülmüş, bina emniyetliydi ve inşaata devam edilmiştir.

Ana yapı, 636 metreye olarak yapılmıştır. Bir yanına inşa edilen ek galeri ise, 312 metreye 16 metre, merkez galerinin eni ise 24 metre, yüksekliği 36 metre olarak yapılmıştır. İki katlı binanın 50 dönüm kadar bir alanı kapalı alan, bunun 1/3'ü kadar olan gerisi, açık galeri olarak tasarlanmıştır. İnşaatta, 550 ton işlenmiş demir, 3.500 ton dökme demir, 300.000 metreden fazla cam, gezi yollarının inşası için ise 200.000 metreden fazla döşemelik kalas ve tahta kullanılmıştır. Bina, 1 Mayıs 1851'de Kraliçe Victoria'nın açılış törenine hazırlanmıştır. Açılıştan önce, 200.000 İngiliz Pound'u değerinde bilet satılmıştır. Sergiyi 6.000.000 kişi gezmiştir.

Sergide biblolar, tekstiller yer almıştır. Fakat çağdaş izleyicinin en çok ilgisini çeken mimarların tasarladıkları birtakım objeler olmuştur. Bu objeler daha çok dönemin sömürge mimarisini, bir başka deyişle oryantalist üslubu çağrıştırmıştır. Bu dönemde sergilenen bibloların demirden yapılmış olması dönemin mimari yapısında önemli yer tutmaktadır. Serginin inşası modern mimarının başlatıcısı olmuştur. Bu açıdan dönemin en önemli mimari yapısı olma özelliğine sahip olmuştur.

1862 Londra Sergi binasının tasarımcıları 1867 Sergi binası içinde talepte bulunmuşlar, fakat Londra'da yapılan tasarım beğenilmediğinden reddedilmiştir. Sergi binasının inşaat işlerini Goin'in şirketi almış, çalışmalar 3 Nisan 1867'de başlamıştır.¹⁸⁹ Sergi Champ de Mars'ta, Eiffel Kulesi ile Ecolo Militaire arasında uzanan alanda düzenlenmiştir. Sergi alanı iç içe koridorlardan oluşan eliptik bir formada hazırlanmıştır.¹⁹⁰

Sergi binası tuğla ile ahşap malzemeden inşa edilmiştir. Binanın ortasına bahçe ve küçük bir havuz yapılmış ve yollar açılmış, çeşitli ağaçlar ve çiçekler dikilmiş, çimler ekilerek düzenlenmiştir. Bahçe içinde güzel bir köşk inşa edilmiş ve dünya da yer alan her milletin kullandığı para ve ölçü aletleri sergilenmiştir.

¹⁸⁹ TEKDEMİR, "1867 Paris Sergisi ve Sultan Abdülaziz'in Sergiyi Ziyareti, s.3-4.

¹⁹⁰ YAZICI, *Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisinin Sunumu*, s.23.

Bina iç ve dış olmak üzere iki bölüm şeklinde düzenlenmiş, Çatısı da demir çerçeveli camdan yapılmıştır. Dış kısımda yapılacak binalarında aynı şekilde olması kararlaştırılmıştır. Bunların aralarına da her milletin kendi mimari usulüne uygun şekillerde inşa edilmiştir. Bu inşaların dışında alana bir de kilise inşa edilmiştir. Fakat ibadet için değil, mabette bulunması gereken alet, eşya ve ruhani memurlara ait resmi elbiselerin sergilenmesi planlanmıştır. Kilisenin önünden akan nehrin üzerine bir köprü inşa edilmiştir. Nehir de oluşan gölün ortasında oluşan adanın üzerine bir de fener kulesi inşa edilmiş ve her millete ait sandal, kayık ve sal konulmuştur. Sergi alanının bulunduğu bahçenin bir tarafına 44 dükkân bulunan büyük bir bina inşa edilmesi ve borsa gibi kullanılması tasarlanmıştır. Sergi binasının dışına da 5000 ağaç dikilerek ormanlık bir alan oluşturulmuştur.

Fransızlar sergide çalışan işçiler içinde kolay kurulup söküle bilen 4 tür işçi evi yapmayı planlamıştır. Bu evlerin 2 ikisi iki kat diğerleri birer kat olarak tasarlanmıştır.¹⁹¹ Diğer sergilerde olduğu gibi 1867 Londra Sergisi'nde de demir ve cam bir arada kullanılmıştır. Cam ve demirin haricinde taş ve tuğladan yapılarda kendini bu sergide göstermeye başlamıştır. Bu sergide sergi binasının bulunduğu alanın dekoruna önem verilmiştir. Yurtdışında yapılan sergiler artık gittikçe mimari düzenlemelere önem vermeye başlamıştır.

1873 Sergi uluslararası sergilerin en önemlilerinden biridir, Paris Sergisi'nden 5 yıl sonra açılmıştır. Teması "Kültür ve Eğitim" olarak belirlenen sergi için Prater Parkından, Tuna Nehri'ne paralel olarak yayılan 233 hektarlık bir alan kullanılmıştır. Sergi ana binasının tasarımı İngiliz J.S. Russell, uygulaması ise, sergi projesinin Baş mimarı Hasenau tarafından ele alınmıştır. Ana yapı çapı 105 metre olan kubbeli Rotunda'dır ve o güne kadar ki en büyük kubbe olmuştur. Serginin Osmanlılara tahsis edilen geniş bölümünde Papas oğlu Yorgi kalfa tarafından İstanbul konaklarına benzer, tavanı ve kapı saçakları bezemeli bir Osmanlı evi inşa edilmiştir.¹⁹²

XVII. asır başlarından itibaren, klasik mimari Sinan mektebinden ayrılmaya başlamış, Sultan Ahmet camii ile yeni bir şekil almaya başlamıştır. XVIII. Yüzyılda Mimar Sinan mimarisi ile ona yakın olarak yapılmış olan Türk mimari tarzı ağır başlılık ve sadelikten uzaklaşıp, Selçuk ve İran mimarilerinde olduğu gibi, o tarihlere kadar

¹⁹¹ TEKDEMİR, "1867 Paris Sergisi ve Sultan Abdülaziz'in Sergiyi Ziyareti", s.3-5.

¹⁹² NAZIR, *Dersaadet Ticaret Odası ve Uluslararası Sergiler*, s.184.

görülmeven ve devrin zevkine göre gül, lale, kase içinde yemişler yapılmak suretiyle süslü bir şekilde yapılar olmuştur.¹⁹³

Bu dönemde 1873 Sergisi'nde Osmanlı Devleti de kendi ülkesinde bulunan mimari yapıların minyatürlerini sergide tanıtmıştır. Bunlardan en önemlisi III. Ahmet Çeşmesi'dir. Çok önemli mimari bir yapı olması sebebiyle sergide çok fazla dikkat çekmiştir. Bu çeşmenin süslemesinde Avrupa'ya özgü birçok yeni motifler kullanılmıştır. Üzerinde birde şair Seyyid Vehbi'ye ait III. Ahmet adına yazılmış bir mehdiye yazılmıştır.¹⁹⁴

Lale Devri dönemi mimarisi gelişmesini en çok ta çeşme ve sebillerde göstermiş ve bu gelişme III. Ahmet zamanına denk gelmektedir. Bu çeşme bütün çeşme mimarisinin bir şaheseridir.¹⁹⁵ III. Ahmet Çeşmesi İstanbul'da yaptırdığı üç ünlü çeşmenin adıdır. Birincisi Topkapı Sarayı'nın ilk kapısı babı hümayun'un önündedir. 1729'da yapılmış olan çeşme, roroko üslubu etkisindedir. Çeşmelerden ikincisi Üsküdar iskele alanında 1720'de yaptırılmıştır. Üçüncü çeşme ise 1722'de Kağıthane'de çağlayan önünde yapılmıştır.¹⁹⁶

III. Ahmet Çeşmesi'nin bulunduğu yerde Perayton isimli bir Bizans Çeşmesi bulunmaktaydı. Çeşmenin üzerinde ki kitabeden anlaşıldığına göre, çeşme, sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın tavsiyesi ile 1729 yılında III. Ahmet dönemi hassa baş mimarı Kayserili Mehmet Ağa tarafından inşa edilmiştir.

Mimari özelliklerine baktığımızda çeşme, dikdörtgen bir plan üzerine oturmaktadır ve çeşmenin dört köşesine birer adet dairevi sebil yerleştirilmiştir. Bu sebiller vasıtasıyla çeşmenin köşeleri pahlanarak estetik bir görünüm elde edilmiştir. Eserin dört cephesinde birer adet klasik üslupla sivri kemerli çeşme bulunmaktadır. Bu çeşmelerin sivri kemerli ve renkli taşlarla almaşık şekilde yapılmış olması klasik etkiyi sürdürmesi açısından önemli bir özelliktir.

Eserin kuzey cephesinde yer alan çeşmenin ayna taşına vazo içinde çiçek motifleri betimlenmiştir. Bu motiflerden ortada yer alanları perspektif yardımıyla üç boyutlu gösterilen bir sehpa üzerine konumlandırılmıştır. Buna ek olarak, oldukça bezemeli olan

¹⁹³ UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt VI, TTK Yayınları, Ankara, s.565.

¹⁹⁴ ASLANAPA, Oktay, *Turkish Art and Architecture*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004, s.259.

¹⁹⁵ ASLANAPA, Oktay, *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s.304.

¹⁹⁶ *Büyük Ansiklopedi*, s.93.

eserde rumi, palmet, lotus, kıvrık dallar, çintemani ve çeşitli çiçek motifleri gibi klasik dönem süsleme öğelerinin kullanılması da dikkat çekici olmuştur.¹⁹⁷

1889 Sergisi, Fransa Hükümeti için diğer uluslararası sergilerden daha önemli bir yere sahipti, bu nedenle Fransa Hükümeti sergi için özel olarak Eiffel Kulesi ve mimar C.L. Ferdinand Duter'in tasarladığı makineler galerisi yaptırmıştır.¹⁹⁸ Sergi alanı Trocadero'nun eğrisel kollarını karşılayacak şekilde Seine Nehri'nin karşı kıyısında Champ de Mars'da yer alan endüstri sarayının ek bölümleriyle çevrilmiş bir park alanı oluşturulmuştur.¹⁹⁹

Şikago Sergisi'nde Louis Sullivan ve Dankmar Adler'in ulaştırma pavyonu, Şikago'daki serginin derin iz bırakan yapılardan biri olmuştur. Yapının asklı ve simetrik bir plan üstünde tek örnek bir Neo-Klasik üsluba göre ana sergi binalarının inşa edildiği şeref meydanının ötesinde yer alması, Adler ve Sullivan'ın organizasyon komitesince ayrıntılı olarak belirtilmiş kurallardan bazılarını çiğnemesine ve dış cephe bezeme formlarında denemelere girişmesine olanak vermiştir.

Ulaştırma binası, korniş profiliyle ve ana bölümdeki diğer yapıların belirlediği cephe ritimleriyle Beaux-Art yerleşim planına rahatça oturmuştur. Tasarımında dönemin kurallarına uygun Sıra kemerli ve pencereli bir üst katı olan bir ana salon ve bir kubbe şeklinde yapılmıştır. Fakat Cephelerin işlenişi ve renkleri bakımından, beyaz şehir'deki diğer binalarla tezat içinde olmuştur. Dış duvarlar alt katta açık kırmızı, yukarıda ki kemerler arasındaki yüzeyler “yoğun yüksek renk tonu” ile ayırt edilmiştir. Buralardaki kanatlı figürler, yıldız yaprak desenli arka zemin üstünde, ulaştırmayı temsil eden metaforlardı. Pavyonun ana özelliği, altın sarısı eşmerkezli kemerlerden oluşan, otuz metre genişlik ve yirmi bir metre yüksekliğindeki altın kapı geçidi olmuştur.

1900 Paris Sergisi Hem Mimar hem de kent tasarımcısı olarak çıraklığını dünya sergilerinde tamamlayan Henard'ın II. Nikolay caddesi ve III. Aleksandr Köprüsü, onun Paris'te 1900 Paris Sergisi'nden günümüze kalmış eserleridir. Henard, senin en görülmeye değer yapısı olan, Eiffel Kulesinin yakınında ve 150 metreye 80metre ebadında bir dikdörtgen yapı olan elektrik sarayının tasarımını yapmıştır. Bu yapının yanılısamlar

¹⁹⁷ KOÇYİĞİT, Fazilet, “Lale Devri Çeşmelerinin Karakteristik Özellikleri”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi*, Sayı 16, Yıl, 2014, s.293-294.

¹⁹⁸ YAZICI, “Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisinin Sunumu”, s.27.

¹⁹⁹ ERGÜNEY-KARA PİLEHVARİAN, *On Dokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti*, s.235.

sarayı olarak bilinene ana bölmesi, ışık ve gölge oyunları için aynalarla döşenmiş, altıgen biçimli ve geniş bir salon olarak yapılmıştır.

Elektrik Sarayı'nın en çarpıcı özelliği kubbesi olmuştur. Üç loplu nal kemerler, kubbenin yükünü altı taşıyıcı elemana indirilmiştir. Bu payandaların her biri, yüksek kaidelere oturtulmuş üç sütunlu bir kümeden oluşturulmuştur. Tamamen demir ve çinkodan inşa edilen yapının özenli detayları, “metal dantel işi” efekti yaratmıştır fakat kullanılan malzemelerin yeni sanayi çağına ait olması nedeniyle yapı, dönemin bir gözlemcisine bir sergi sarayından çok, bolca para dökülerek yapılmış şatafatlı bir fabrika’yı andırmıştır.

Sarayın mimari unsurları, mekan nitelikleri ve özellikle de iki istikametteki ince detaylı kemerlerin tekrarıyla yaratılan sonsuzluk duygusu açısından, Hernard’a esin veren kaynak, Kurtuba’daki Camiü'l-Kebir olmuştur. Bu caminin aynen taklit edilmesi için elektrik sarayının hem yeterli mekandan, hem de program gerekçesinden yoksun olmasına karşın, Henard elektriğin gücünü yüceltmek amacıyla, aydınlatılmış kemerlerin, onların karmaşık payandalarının ve nakışlı detaylarının çok yansımalarını sağlayacak aynalardan yararlanmıştı.

Elektrik sarayının dış kısmı, yüzyılın bitimindeki Art Nouveau üslubunu yansıtmıştır. Hernard bu sarayda kullandığı özellikler on dokuzuncu yüzyıl dünya fuarlarının ortamıyla tutarlı bir fantastik hava yaratmıştır.²⁰⁰

3.3.SERGİLERİN KÜLTÜREL YÖNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Osmanlı Devleti özellikle 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında, Batı'da nasıl algılandıklarıyla ya da kendilerini nasıl göstermeleri gerektiğiyle çok ilgilenmişlerdir. Batı'nın karşısında anlaşılır ifadelerle konuşmak ve Batı'ya denk kabul edilebileceği bir görüntü sunmak gereğini duyan Osmanlı, özellikle yüzyılın ikinci yarısında bir “görüntü-imaj” saplantısı içine girmiştir.

Batı'ya açılma girişimlerinin olduğu ilk dönemlerde de imajlarıyla ilgilenen Osmanlı Devleti, III. Selim döneminde, dışarı gönderilen elçilere gittikleri yerlerin halklarıyla kaynaşmaları ve sempati kazanmaları, temasta buldukları insanlara Osmanlı'yı olumlu tanıtmaları söylenmiştir.

²⁰⁰ ÇELİK, *Şarkın Sergilenişi...*, s.189-192.

19.yüzyıl'da Osmanlı'nın Batı'ya sunduğu imajla ilgili bir başka gerçek ise artık egzotik ve oryantalist söylemin içinde olmak istemeyişidir. 18.yüzyıl Avrupa'sında Doğu'ya yaygın bir ilgi vardır ve Doğuyla ilgili olmak “prestij”li bir durum yaratmaktadır. Bunun yanı sıra, 19.yüzyılda Batı'nın Doğu'dan daha üstün olduğu siyasal söyleminden dolayı, Osmanlı, Batı'nın Doğu ilgisini reddetmeye çalışmıştır. Bu nedenle egzotik olarak sunulan Osmanlı imajıyla, bazen diplomatik bunalım boyutlarına varacak derecede mücadele etmiş; fakat diğer taraftan, kabul görmek için kaçılmaz olarak Batı'nın ilgi duyduğu oryantalist öğeleri de kullanmak zorunda kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nin, kendisini 19.yüzyıl'da modern Batı dünyasının parçası olarak kabul etmesi ve varlığını göstermesinde, bu yüzyılda düzenlenen uluslararası sergilere katılımı önemli bir rol oynamıştır. Batı'ya “uygar bir görünüm, modern bir ülke” imajı sunma çabaları sonunda maddi imkansızlıklara rağmen bu sergilere katılmaya çalışılmıştır.

19.yüzyıl'da, uluslararası sergiler kadar uluslararası kongreler de “uygar toplum, modern devlet” profillerinin sunulduğu alanlar olmuştur. Osmanlı Devleti, bu süreçte de bütün imkanlarını seferber ederek bu kongrelere katılmaya çalışmıştır. Ayrıca kendini tanıtmak ve olumlu bir imaj sunmak için dönemin yönelimlerini de takip ederek bir takım çalışmalar yapmıştır. Örneğin, 1873 Viyana Sergisi'nde sunulmak üzere hazırlanan Usul-u Mimari-i Osmani adlı kitap ile kıyafetlerle ilgili iki kitap Batı kriterlerine göre hazırlanmıştır. 1893'te Washington Kongre Kütüphanesi'ne 1894'te British Library'e verilmek üzere hazırlatılan fotoğraf albümleri de içerikleriyle olumlu, modern ve itibarlı bir “İmaj Sunumu”na uygun hazırlanmış çalışmalar yapılmıştır.

Böyle bir süreçte uluslararası sergiler ve buralardaki sunumların önemi daha bir dikkate değerdir. 18.yüzyıl'da ticari amaçlı, tarım ve sanayi ürünlerinin sunulduğu ulusal ölçekli sergiler, 19.yüzyıl ortalarında uluslararası nitelik kazanarak ticari amacın yanı sıra kitlesel iletişimin sağlandığı büyük buluşma alanlarına ve toplumsal, kültürel iletişimin mekanlarına dönüşmüştür.²⁰¹

Uluslararası sergiler, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşen endüstriyel ve teknolojik değişimlerin dünya uluslarına güç göstergesi olarak sunulduğu milli temsil mekanları olmuştur.

²⁰¹ YAZICI, “...III.Ahmet Çeşmesi”, s.84-85.

1851 yılında Londra Crystal Palace’da başlayan ve 1937 yılında Paris Uluslararası Sergisi’ne kadar olan süreçte gerçekleşen uluslararası sergiler ekonomik gelişmelerin yanında ulusların kültürel kimliklerini gösterdikleri mekanlar haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti 1851 Sergisinden itibaren sırasıyla 1867 Londra, 1873 Viyana, 1889 Paris, 1893 Şikago, 1900 Paris Sergileri’nde Devlet kültürünü sergileme olanağı bulmuştur. Osmanlı Devleti’nin sergilere katılmasının temel olarak iki amacı olmuştur. Birincisi, Osmanlı Devletini İslam’ın lideri ve koruyucusu olarak adlandırmak; ikincisi ise modern bir görünümle Avrupalı devlet karşısına çıkmaktır. Sembolik olarak yansıtılmak istenen Osmanlı imajı ise ülkenin kültürel çeşitliliğini göstermektedir.²⁰²

Osmanlı Devleti’nin 1873 Viyana Sergisi’nde temsili Osmanlı mahallesi, III.Ahmet Çeşmesi replikası, Hazine-i Hassa, Türk Çarşısı Osmanlı Devleti’nin sosyal ve kültürel açıdan önemini ortaya koymaktadır. Burada Türk Çarşısı özellikle Türklerin yaşam tarzını açık bir şekilde ortaya koymuştur. Usul-u Mimari-i Osmani’nin yanı sıra hazırlanmış olan, Les Costumes Populaires de la Turque en 1873 (Elbise-i Osmaniyye) ve Le bosphore et Costantinople olmak üzere iki yayın hazırlanmıştır. Osman Hamdi Bey ve Marie de Launay’ın editörlüğünde hazırlanmış olan Elbise-i Osmaniyye’de yerel kıyafetler, vilayetlere, mesleki ve dini gruplara ayırarak sunulmuştur.

1893 Şikago Sergisi’nde III. Ahmet dışında bir Cami; Mısır Çarşısı’nın benzeri bir Kapalıçarşı, bir restoran, bir Türk tiyatrosu, büro olarak kullanılan evler ve sokak başlarında satış yapan köşklarle temsil edilmiştir. Ayrıca bir obelisk ve önünde falcı çadırı ve güzel sanatlar sarayında yer alan Osman Hamdi bey’in tabloları da kültürel ve sosyal hayatı ortaya koymaktadır. 1900 Sergisi ise sanayi ve tarım ürünlerinin, sanat eserlerinin tanıtıldığı, bilimsel buluşların sergilendiği son büyük uluslararası sergi olmuştur.²⁰³

3.4. SERGİLERİN SANATSAL YÖNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Geçmişte yaşayan devlet ve toplumlar hakkında en önemli bilgileri o dönemde yapılan resimlerde bulmak mümkündür. Zira bu resimlerde, o toplumun ileri gelen büyüklerin portreleri, günlük hayattan sahneler, mimarisi, giyim-kuşamları vb. gibi konular tasvir edilmiştir. Resim ve heykel sanatı gerçek manasıyla sultan III. Ahmet döneminde

²⁰² BOZKUŞ, *Kültür diplomasisinin sınırları...*, s.2.

²⁰³ ERGÜNEY- KARA PİLEHVARIAN, “On Dokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti”, s.231-238.

başlayan batılılaşma sürecine kadar bilhassa dini sebeplerden dolayı Müslüman Osmanlı toplumunda pek rağbet görmemiştir.²⁰⁴

Diğer yandan Osmanlı Devleti, üç kıtaya hakim olmanın verdiği öz güvenle, başta matbaa gibi yenilikleri reddederek kendi içine dönük kapalı bir toplum olarak varlığını sürdürürken XVIII.yüzyıl'dan itibaren Avrupa'da bilimsel ve teknolojik araştırmaların ardından yaşanan sanayi devrimi sonucunda hızlı bir değişim süreci başlamıştır. Batılı toplumlar her türlü gelişme ve ilerlemeye açık olan bu dönem içinde Sosyo-Ekonomik oluşumlara bağlı olarak yeni arayışlara yönelmişlerdir. Bu açıdan baktığımızda başta Fransa olmak üzere batılı ülkeler siyasi ve ticari çıkarlarını arttırabilmek amacıyla Osmanlı ile sıkı ilişkiler içine girmişlerdir.

Diğer yandan, Karlofça ve Pasarofça Anlaşmaları ile Avrupa'da ilk kez toprak kaybına uğrayan ve Batı'nın gerisinde kaldıklarını anlayan Osmanlı yöneticileri ise aradaki açığı kapatabilmek amacıyla Avrupa ile ilişkilerini gözden geçirip Batılılaşmaya yönelmişlerdir. Lale devrinden itibaren dönemin padişahları önderliğinde askeri, sosyal ve kültürel alanlarda yapılan reformlara sanatta batılılaşma girişimleri de eklenmiştir.²⁰⁵

Bu değişim süreci 17.yüzyıl'da Avrupalı devletlere karşı askeri yenilgiler ve toprak kayıplarının sonucunda batı'dan geri kalındığı düşüncesiyle başlamıştır. 18.yüzyıl'da başlayan Osmanlı batılılaşması hükümdarların kişiliğine bağlı olarak belirledikleri çizgiler üzerinden, İstanbul merkezli devlet bürokrasisi tarafından yürütülmüştür. Kesintiler, duraklamalar ve geri dönüşlerle cumhuriyet'e kadar devam eden eserler üzerinde görülmektedir.²⁰⁶

Batıyla kurulan il ilişki sultan III. Ahmet döneminde Paris'e elçi gönderilmesi ile olmuş, bu gezinin sanat üzerinde ki etkileri, Osmanlı mimarlığında görülmüştür. 16.yüzyıl'da klasikleşen Osmanlı mimari üslubu, batı'nın barok ve rokoko üslupları etkisiyle değişmeye başlamış, Türk barok'u olarak adlandırılan yeni bir üslup ortaya çıkmıştır.²⁰⁷

²⁰⁴ DEMİRTAŞ, Yavuz, "XIX.Yüzyıl İstanbul'unda ki Sanat ve Musiki Hayatına Genel bir Bakış", *İlahiyat Fakültesi dergisi*, Sayı 14:2, yıl, 2009, s.143.

²⁰⁵ ÇETİNTAŞ, ... *Abdülaziz Dönemi*, s.926.

²⁰⁶ PAPİLA, Aytül, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılaşma Döneminde Resim Sanatının Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Kimliğinin Resimsel Anlatımı*, s.120.

²⁰⁷ PAPİLA, ...*Resim Sanatının Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Kimliğinin Resimsel Anlatımı*, s.120.

Resim sanatının ilk adımı fatih sultan Mehmet döneminde atılmıştır. Resim Fatih sultan Mehmet'in Gentile Bellini'ye yaptırdığı portresiyle Osmanlı Sarayına girmiştir. 15.yüzyıldan sonra elçilerin ziyaretleriyle başlayan seyahatlerin giderek kapsamlı bir hal alması sonucunda ziyaretlerin kayıt altına alınması ihtiyacını gerektirmiş, böylelikle ressamların görevli sıfatıyla saraya girebilmelerinin önü açılmıştır. Böyle bir kabile içinde resmi görevli olarak İstanbul'a gelen Van Mour sarayın içerisinde tual resmi yapan ilk ressamlardan olmuştur.

Bu dönemde yapılan resimler, 18.yüzyıl Batı dünyasını etkilediği kadar, Osmanlı Sarayı'nı ve çevresini de etkilemiştir ki resim yaptırmak artık Osmanlı Devleti için önemli olmaya başlamıştır. Örneğin 1721 yılında, Fransa'ya elçi olarak görevli giden 28 Mehmet Çelebi'nin, Paris'te bulunduğu sırada anı fotoğrafı çektirir gibi, katıldığı çeşitli ortamlarda resmini yaptırmış olması bu etkinin bir sonu olarak görülmektedir.²⁰⁸

18.yüzyıl'da Osmanlı'da yabancı sanatçıların resim ve mimari alanında etkinlikleri sürerken, III. Selim dönemin de batılı anlamda resim eğitimi veren askeri okullar açılmaya başlamıştır. 1794 yılında Mühendishane-i Behri Hümayun'da ilk resim derslerinin verilmeye başlanmasının ardından bu dönemde Avrupalı resamlara ve Batı resim tarzına gösterilen ilgi Cezar şu şekilde ifade etmiştir; 18.yüzyıl'ın son çeyreğinde İstanbul'a çok sayıda ressamın gelip çalışmalarında bulunması Osmanlı Devlet adamlarını, onların çalışmalarını görenleri ve resme ilgi duyan kimseleri çeşitli yönlerden etkilemiştir. Bu etkinin batılı ressamların çalışmalarından bilgisi olan veya onları gören Osmanlı yöneticilerinin düşüncelerinde resme karşı duyulan tutumu yumuşatma, diğer yandan resmin gereğine inandırıcı, resme yeteneği olan kimseler üzerinde minyatür resim haricindeki resmin özelliklerini öğrenme imkanını kazandırıcı özelliklere sahip olduğu kuşkusuzdur.²⁰⁹

Batı anlayışına uygun sanat eğilimleri III. Selim'in büyük bir gizlilik içinde kendi portrelerini yaptırıp Avrupa'daki devlet büyüklerine göndermesi ile başlamıştır. Daha sonra II. Mahmut'un Paris'e yolladığı Rupen Manas'a yağlıboya portresini yaptırıp Avrupa'daki örnekleri gibi resmi dairelere astırması da bu anlamdaki çabaların göstergesi olmuştur. Ayrıca II. Mahmut ve I.Abdülmecit zamanlarında yabancı ressamın İstanbul'a

²⁰⁸ SİNANLAR, Seza, AKIN, Günkut, "Pera'da Resim Üretim Ortamı 1844-1916", *İtü Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, yıl, 2008, s.45-46.

²⁰⁹ CEZAR, Mustafa, *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1995, s.42.

gelişleri artmış ve Pera’da sanatçı grupları oluşmuştur. 1834-1835’te açılan Harbiye’i Şahane’de perspektifli resim derslerine yer verilmeye başlanması, saray tiyatrosunun açılması, sahne dekorları yapılması, tavan ve duvar resimlerinde ki yenilikler, sanatta batılılaşmaya hız kazandırmıştır.²¹⁰

Bu dönemde yabancı sanatçılar saraya davet edilmiştir. “1845 yılında, Çırağan Sarayı’nın bir salonunda, Oeker adlı Avusturyalı bir ressamın, şehir manzaralarından oluşan çalışmaları sergilenmiştir.”²¹¹ 1850 sonrasında “askeri okullarda resim eğitime verilen önem, gençlerin bu amaçla Avrupa’ya gönderilmesi, 19.yüzyıl’ın ikinci yarısında sivil okullarda sürdürülen çabalar toplumun bu etkinliklere ilgisini çekme amacı taşıyan sergilerin gerçekleştirilmesine katkı sağlamıştır.

Sergi düzenlemeye yönelik ilk adımlar ve sergileme kavramının gelişimi; 1850 sonrasında sanayi ve tarım ürünlerinin tanıtımına yönelik sergi nitelikli, yurt dışında düzenlenen uluslararası sergilere katılımı ile başlamıştır. O yıllarda sadece ekonomik amaçla düzenlenen bu sergiler, ulusal ve uluslararası sanat sergilerinin öncülüğünü yapmıştır. 1851 yılında düzenlenen tarım ve sanayi ürünlerinin tanıtıldığı “Londra Sergisi”, Osmanlı Devleti’nin katıldığı ilk uluslararası sergi olmuştur. 1855’deki Paris Sergisi’nde tarım, endüstri ve güzel sanatlar olmak üzere iki bölüm oluşturulmuştur.

Sultan Abdülaziz dönemi sanatta Batılılaşma alanında kendisinden önce hazırlanmış olan alt yapı üzerine olumlu gelişmelerin sürdürüldüğü dönem olmuştur. Abdülaziz’in resim sanatına ilgisi şehzadelikten beri çizdiği desen ve krokilerden de anlaşılmaktadır. Hükümdarlık ettiği yıllarda devletin ekonomik sıkıntılar içinde bulunması, ordu ve donanmayı istediği seviyeye çıkarabilme arzusunun engellemiştir. Yinede yeterli eğitim alamamış olmasına karşın zeki ve yetenekli bir insan olan Abdülaziz; ticaret gemilerinin sayısını arttırmış, demiryollarını inşa ettirmiş ve sanayi kalkınmasına öncelik vermiştir. Zamanında, sayıları 10’u bulan yeni okul açılmış ve askeri okulların yanı sıra buralarda da resim eğitime, dönemi içindeki kültür ve sanata yönelik hareketler yaygınlaşmaya başlamıştır.

1845’ten itibaren batılı sanatçılar; elçilikler ve bazı sanatçılar aracılığı ile Sultanlara takdim için resimler göndererek ya da bizzat gelerek eserlerini saraya pazarlama yoluna

²¹⁰ ÇETİNTAŞ, ...*Abdülaziz Dönemi (1861-1876)Eetkinlikleri*, s.926.

²¹¹ CEZAR, *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*, s.125.

gitmişlerdir. Tablo satın alınmasına aracılık eden sanatçılardan biri de oryantalist ressam Jean-Leon Gerome'dur. Böylelikle Saray'da genellikle oryantalist tablolarından oluşan bir küçük koleksiyon meydana getirilmiştir. Ancak Saray-ı Hümayun için bilinçli bir tablo koleksiyonu oluşturma düşüncesi yine Abdülaziz döneminde gerçekleştirilmiştir. Ülkemizdeki ilk resmi sanat kurumu olan Sanayi Nefise Mektebi'nin kuruluşu için gerekli ortam da yine bu dönemde hazırlanmıştır.

Sultan Abdülaziz dönemi onun sanatçı kişiliği ile de bütünleşen, sanat olaylarındaki öncülük, hareketlilik ve çok yönlülük açısından ayrıcalıklı olmuştur. gerçektende sultan Abdülaziz'in bu çok yönlü bakış açısını birçok alanda izlemek mümkündür. Abdülaziz, Osmanlı hanedanı içinde gezi ve gözlem amacıyla yurt dışına çıkan ilk padişah olmuştur. 1863'te Mısır'ı, 1867'de de Lyon, Paris, Londra ve Viyana'yı ziyaret etmiştir. Buralarda sarayları ve resim sergilerini gezmiş, Avrupalıların sanat yapılarını, yaşayış biçimlerini yerinde görmüştür.²¹²

1867'deki "Paris Sergisi" diğer sergilerden farklı olarak "Osmanlı Pavyonu'nda ilk kez resim sergilenmiş olması açısından önemlidir. Bu sergide Şeker Ahmet Paşa'nın bazı resimleri ile Sultan Abdülaziz'in büyük boy bir portresi izleyiciye sunulmuştur." Paris Sergisi'nde Osman Hamdi, Şeker Ahmet Paşa'nın²¹³ yanı sıra Pierre Montani, Madam Walker gibi yabancı sanatçıların eserleri de sergilenmiştir. 1873 yılındaki "Viyana Sergisi"nde "Osmanlıların geleneksel el sanatları örneklerinin yanı sıra Osman Hamdi bey'in resimleri de sergilenmiştir."²¹⁴

XIX.yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nde kültürel yapı değişimlerinin gerçekleşmesinde çağın aydınlarının büyük payı olmuştur. Sanatçı duyarlılığı, Doğu ve Batı kültürlerine vakıf kişiliği, kültür mirasına sahip çıkma bilinci ile çok yönlü bir Osmanlı aydını olan Osman Hamdi bu değişim ortamında ön planda rol oynamıştır.

Osman Hamdi'nin Paris'te bulunduğu yıllar Ingres, Delacmix, Rousseau, Millet, Corot, Courbet, Daumier, Gerome, Manet, Degas, Renoir, Monet gibi pek çok ünlü büyük

²¹² ÇETİNTAŞ, ...*Abdülaziz Dönemi (1861-1876) Etkinlikleri*, s.928.

²¹³ Şeker Ahmet Paşa, ayrıca 1900 yılında Pera Palas salonunda kişisel bir sergi açmıştır. Bu sergisinde İstanbul'da yaptığı eserlerinin yanı sıra Paris'te yapmış olduğu eserlerinden örnekler de yer almıştır. O tarihe kadar ününü epeyce yaymış olan Şeker Ahmet Paşa 1900 Sergisi ile bu ününü daha da pekiştirmiştir. 1900 Kişisel Sergisinden sonra kendisini Sanayi-i Nefise Mektebi jürisi başkanlığına getirilmiştir. CEZAR, Mustafa, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi II*, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul, 1995, s.440.

²¹⁴ ÇOLAK, "On Dokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Türkiye'de Değişen Sergileme Kavramı ve Sergi Etkinlikleri ve Sergi Mekanları", s.1-2.

ustanın yaşadığı sanatsal tartışmaların yoğunlaştığı, farklı görüşlerin, akımların birbirini izlediği, uluslararası sergilerin düzenlendiği, kısacası Paris'in sanat merkezi olarak en canlı olduğu dönem olmuştur. Osman Hamdi Bey'de kültürün bir güç olduğu bilincine bu ortamda varmıştır. Osman Hamdi Bey'in Paris'te bulunduğu ve atölye resminin önemini koruduğu 1860-1870'li yıllarda gerçekçi ve natüralist akımlar etkili olmuştur.²¹⁵

Osman Hamdi 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında “Batı”lılaşan Osmanlı'nın aydın tipine özel bir örnektir. Öncelikle açtığı batılı kurumlarla dönemin sanat-kültür hayatına önemli katkıları olmuş ve bu kurumların yöneticisi ve kurumsallaşma sürecinin yapılaşmasında katkıları olmuştur. Osmanlı Hamdi oryantalist özellikleri ile yaşadığı coğrafyayı ele alan bir “Doğu”lu özelliğine sahiptir. Osman Hamdi yapmış olduğu resimlerde kendini bir model olarak da kullanmıştır.²¹⁶

Bu konuda İpek Aksüğür yazmış olduğu makalesinde o dönemin sanatçıları ve Osman Hamdi ile ilgili şunu yazmıştır; “ne kendisi ne de o dönem batıcı aydınları resimler de sergilenen kostümleri giymiyorlar, zamanlarını türbelerde, camilerde geçirmiyorlardı.”²¹⁷

Osman Hamdi figürü Osmanlı resim sanatına büyük boyutlarla yerleştirerek resmin hakim unsuru haline getirmiş ve özellikle kadın figürüne resimlerde yoğun olarak yer vermiştir. Bu dönemde yaptığı resimlerde sokakta çarşafı gezen kadın kuran okuyan kadın, saçını tarayan kadın, çalgı çalan kadın gibi o gününü şartlarında kadının evin dışına çıkmadığı dönemlerde kadını konu alması açısından önemli olmuştur.²¹⁸ Osman Hamdi fotoğraftan yaptığı resimlerinde kareleme yöntemini kullanırken resmi belirli kurallarla çalışılan, matematiksel bir alan olarak değerlendirmiştir.²¹⁹ 1867 yılında Abdülaziz'in katılımıyla gerçekleşen Paris sergisinde Osmanlı Hamdi'nin öğrencilik yıllarına rastlamış, bu sergide Osman Hamdi “Çingenelerin Molası”, “Pusuda Zeybek”, ve “Zeybeğin Ölümü” adlı üç tablosu sergilenmiştir.²²⁰

²¹⁵GERMANER, Semra, *Cumhuriyet Gazetesi*, Taha Toros Arşivi, 15 Aralık 1992, s.11.

²¹⁶DEMİR, Hakan, *Batılılaşma ve Modernleşme İkileminde Çağdaş Türk Resminin Oluşumu*, s.76.

²¹⁷AKSÜĞÜR, “İpek, Osman Hamdi'ye Çağının Zihniyeti ve Estetik Değerleri Açısından Eleştirel Bir Bakış”, *Boyut Plastik Sanatlar dergisi*, Sayı 21, Ankara, 1984, s.11-12.

²¹⁸BÜYÜKÜNAL, Feriha, *Cumhuriyet Gazetesi*, Taha Toros Arşivi, 15 Aralık 1992, s.11.

²¹⁹DEMİR, ... *Çağdaş Türk Resminin Oluşumu*, s.77.

²²⁰GERMANER, *Cumhuriyet Gazetesi*, Taha Toros Arşivi, s.11.

Ayrıca bu dönemde Paris’te eğitim alan dönemin ünlü ressamı Şeker Ahmet Paşa ve Süleyman Seyyid’in manzara ve natürmort üzerinde yoğunlaşmaları, yaptıkları sınırlı figür çalışmalarında, “erkek” figürlerini seçmiş olmaları, batı sanatını “eğitim” ve yaşarak benimseyen “yeni Osmanlı bireyinin” ortaya çıkışının zorluğunu göstermiştir.²²¹

Abdülaziz’in 15 yıllık hükümdarlığı süresince batı ile ilişkilerini sıcak tutmuştur. 1867’de Fransa İmparatoriçesi Eugenie, 1869’da Avusturya-Macaristan İmparatoru Joseph, 1874’te Karadağ Prensi Nikola, 1874’te Çar II. Alexandr’ın temsilcisi olarak Grandük Nikola İstanbul’a gelmiştir.

Sultan Abdülaziz sadece yabancı ülke yöneticilerini değil, birçok sanatçıyı da İstanbul’a davet etmiştir ve sanatçılara Banilik yapmıştır. Bu sanatçılardan Abdülaziz’in resimlerini yapmak üzere Fransa’dan gelerek İstanbul’a yerleşen Ressam Pierre Desire Guillemet (1827-1878) Sultan’ın yakın çevresinde görev yapmış ve saray için birçok resim üretmiştir. 1874 yılında Pera’da özel bir sanat atölyesi açmış ve burada ilk kişisel sergiyi gerçekleştirmiştir.

1874 yılında hamalbaşı sokak 60 numarada kurulan bu atölye, saray ressamı unvanını taşıyan Guillemet’in gerçekleştirdiği çok önemli bir girişim olmuştur. Atölye yerine akademi ismi kullanılmasından anlaşılacağı gibi Guillemet, bir okul yaratma çabasıyla hareket etmiş, akademi, batılı anlamda resim eğitiminin doğrudan verildiği bir atölye olması itibarıyla Osmanlı resim tarihinde bir ilk olarak kabul edilmiştir. 1877 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında yayılan tifo sebebiyle 50 yaşında hayatını kaybetmiştir. Ölümünden sonra da akademi eğitim vermeye bir süre daha devam etmiştir.²²²

Sultan Abdülaziz yerli ve yabancı birçok sanatçı tarafından gerçekleştirilen portrelerinin yanı sıra Osmanlı padişahları içinde kendi heykelini diktiren ilk ve tek sultan olmuştur. Abdülaziz 1867’de çıktığı gezide Avrupa’da büyük adamların heykellerinin yapıldığını görmüş, memlekete dönünce kendi heykelinin de yapılmasını arzulamıştır. 1868 tarihli 58x76 ölçülerinde Gustave Garnier imzalı mermer yontu tekniği ile Abdülaziz’in büstü yapılmıştır. Fakat ayrıntılı bilgi olmamasına karşın, Abdülaziz’in

²²¹ PAPİLA, ...*Resim Sanatının Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Kimliğinin Resimsel Anlatım*, s.121.

²²² SİNANLAR-AKIN, “Pera’da Resim Üretim Ortamı 1844-1916”, *İtü Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, Yıl, 2008, s.47-49

C.Fuller adlı İngiliz heykeltıraşı İstanbul'a getirttiği ve ona bir büst ve bir atlı heykel sipariş ettiği bilinmektedir.²²³

Osmanlı Devleti katıldığı 1900 sergisinde resme dair her hangi bir çalışmada bulunmamıştır. Pretextat, Osmanlı Devleti'nin bu sergide resme yer vermeyişini yazdığı kısa bir makalesinde "Bu ülkenin büyük sanatçıları Osman Hamdi Bey, Ahmet Ali Paşa, De Mango, Zonaro, Warnia, Valeri ve daha niceleri, böyle bir sergide Türk sanatının adını duyuracaklardı. İtalyan sanatının bulaştığı Kostantinapolis'i tanıtacaklardı!" şeklinde hayıflanarak, sergi yetkililerine de eleştiri getirir ve "sergi sorumluları bir köşe bile ayırmamışlar Kostantinapolis'li sanatçılar için. Sanatçının eseri sergilenemeden geri gönderilmiş." der.²²⁴

Osmanlı Devleti uluslararası sergiler de resim ve mimari eserlerini sergilemenin yanı sıra minyatür sanatına özgü eserlerini burada tanıtmıştır. Özellikle III. Ahmet Çeşmesi'nin minyatürünün 1873 Viyana Sergisi'nde yer alması minyatür sanatı açısından önemli kabul edilmektedir. Ardından gerçekleştirilen diğer uluslararası sergilerde de çeşme sergilenmeye devam edecektir.

Osmanlı Devleti'nde minyatür sanatı İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet'in sanata olan ilgisi ve himayesiyle gelişmeye başlamıştır. Fatih Sultan Mehmet yeni sarayında bir Nakışhane kurmuş ve başına da, Özbek asıllı Baba Nakkaş'ı getirmiştir. Fatih'in Sinan Bey adında bir de Nakkaşbaşısı da vardı ve bu şahsın Venedik'te resim tahsil ettiği rivayet edilmiştir ki, Topkapı sarayında fatih sultan Mehmet'in Sinan bey tarafından yapılmış bir portresi bulunmuştur.

Osmanlı Devri Türk minyatüründe Fatih Sultan Mehmet ile başlayan bu gelişme, kanuni zamanında tam bir gelişme kazanmıştır. Bu devirde daha da gelişen minyatür sanatı, kinci Mahmut, İbrahim Çelebi, Niğari (Haydar Reis), Nakkaş Osman, Mehmet Bey ve Kefeli Hasan Çelebi gibi büyük ustalar yetişmiştir. XVII. yüzyılda Nakşi (Ahmet Mustafa), XVIII. yüzyıl'da da adı renk vuran anlamına gelen Levni (Edirneli Abdülcelil Çelebi) bu sanat kolunun en büyük isimlerinden olmuştur.²²⁵

²²³ ÇETİNTAŞ, ...*Abdülaziz Dönemi (1861-18769) Etkinlikleri*, s. 931-932.

²²⁴ SİNANLAR-AKIN, "Pera'da Resim Üretim Ortamı 1844-1916", *İtü Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, Yıl, 2008, s.52.

²²⁵ BİNARK, İsmet, *Türkler'de Resim ve Minyatür Sanatı*, s.277.

SONUÇ

Avrupa'da Sanayi Devrimi ile meydana gelen siyasal, ekonomik, kültürel, zirai ve sanatsal vb. alanlarda gelişmeler meydana gelmiştir. Demirin kömürle ile işlenerek aktif bir şekilde kullanılması, Avrupa'da demiryolu ağının gelişmesine neden olmuş, müteakiben neticesinde kültürel iletişimin hızlanmasına vesile olmuştur. Devrim sonucunda ortaya çıkan hammadde ihtiyacını karşılamak, taşımak ve Pazar bulmak amacıyla çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Bunların başında sergiler gelmektedir.

Osmanlı Devleti içte ve dışta ciddi siyasal ve ekonomik problemlerle mücadele vermekteydi. Bu sebeple, ilk aşamada siyasal ve ekonomik nedenlerden dolayı sergilere katılmamış, sergilere katıldığında da kendini Avrupalıların gözünde güçlü gösterme eğiliminde bulunmuştur.

Osmanlı devleti ilk aşamada 1851 I.Uluslararası Londra Sergisi'ne genel olarak tarım ürünleri ve tekstil ürünleri ile katılmıştır. Osmanlı Devleti'nin sergiye getirmiş olduğu tarım ve tekstil ürünleri Devrim Devletlerini cezp etmiştir. Daha sonraki sergilerde ise Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bulunan önemli mimari değere sahip yapıların minyatürleri, dönemin ünlü ressamlarının eserleri sergilenmiştir. Ayrıca sergilerde Osmanlı kültürünü göstermek amacıyla Türk köyleri inşa edilmiş ve yöresel kıyafetler sergilenmiştir. Osmanlı Devleti katıldığı bu sergilerde birçok alanda ödüle layık görülmüştür.

Fransız İmparatoru III. Napolyon daveti üzerine 1867 II. Uluslararası Paris sergisine Sultan Abdülaziz maiyetindekiler ile birlikte Ortaköy'den Sultaniye Vapuru ve demiryolu ağını kullanarak III. Napolyon'un davetine icabet etmiştir. İlk ve son defa bir padişahı uluslararası bir sergiye katılmıştır. Abdülaziz Avrupalı yöneticiler ve halk tarafından büyük bir coşku ile karşılamıştır. Sultan Abdülaziz sergide en çok mimari yapıları beğenmiş ve çok etkilenmiştir. Bunun yanı sıra sergide bir Osmanlı padişahı olan Abdülaziz Osmanlı Devleti'nin Batı'dan geride kaldığını bir padişah gözüyle görmüştür.

Osmanlı Devleti'nin sergiye katılımı ile kültürel, sanatsal, bilimsel, zirai ve mimari alanda Avrupa ile büyük etkileşimi olmuştur. Abdülaziz'in Avrupa mimarisinden aşırı derece de etkilenmesi Osmanlı Devletinde yeni sarayların yapılmasına özellikle Dolmabahçe Sarayı'nın yapılmasına vesile olmuştur. Bu sarayın yapımı maksadı ile

Avrupa'dan birçok mimar Osmanlı Devleti topraklarına gelerek mimari alanda büyük ve yeni bir çağın açılmasına neden olmuştur. Bu mimari büyük gelişmeler yerli mimarları da etkilemiştir. Bu süreçten sonra ortaya konulan mimari alanda ki eserlerin birçoğunda Avrupa mimari etkileri açık bir şekilde görülmektedir. Ayrıca sergilere götürülen zirai alanda ki ürünler vesilesiyle Avrupa Devletleri, Osmanlı Devleti topraklarında yetişen tarım ürünlerine yönelik bir hammadde kaynağı olarak bakmışlar ve bundan sonraki aşamada Osmanlı Devleti tarım ürünlerini Avrupa'ya hammadde kaynağı olarak nakletmişlerdir. Ayrıca zirai endüstrinin Avrupa düzeyine çıkartmak maksadıyla tarım aletleri ve endüstri alanında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Sanatsal yönden ise büyük etkileşimler meydana gelmiştir. Gerek resim alanında Osmanlı figürlerinin Avrupa'ya yansımalarına, Avrupa'nın ise Osmanlı'ya Yansımalarına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti sergiler vesilesiyle Avrupa'dan nedenli geride kaldığını görmüştür. Sergiler bir kültürel etkileşim alanı olmuş, milletleri birbirine yakınlaştırmıştır. Bu ortamın yarattığı olumlu tesirler neticesinde Osmanlı Devleti Batılılaşma Yönünde atmış olduğu adımları hızlandırmıştır.

KAYNAKÇA

Büyük Ansiklopedi, Cilt I, Nesa Yayınları, İstanbul, 2000.

Crystal Palace, Harper's New Monthly Mağazine.

Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt I, Parıltı Yayıncılık, İstanbul, 2006.

İslam Ansiklopedisi, Cilt I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1950.

Meydan Larousse, Cilt I, 1992.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt I, İstanbul, 1988.

Türk Ansiklopedisi, Cilt I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968.

Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul Yayınları, İstanbul, 2007.

Usul-u Mimari-i Osmani (Osmanlı Mimarisi), Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2010.

Yeni Türk Ansiklopedisi, Cilt I, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1985.

Yeni Hayat Ansiklopedisi, Cilt I, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul 1981.

ACAR, Şinasi, *Saatçi Eflaki Dede*.

AKÇURA, Gökhan, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2006.

AKTEPE, Münir, *Vak'a-Nüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, Cilt XI, TTK Basımevi, Ankara, 1989.

AKPINAR, Mahmut, "BİR Tanzimat Bürokrati'nin Portresi: Krikor Ağaton Efendi (1829-1868)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXVII, Sayı 2, 2013.

AKSÜĞÜR, İpek, *Osman Hamdi'ye Çağının Zihniyeti ve Estetik Değerleri Açısından Eleştirel Bir Bakış*, Yeni Boyut Dergisi, Sayı 21, 1984.

AKYILDIZ, Ali, *Sürgün Sefir Sadullah Paşa*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

AKYOL ALTUN, Didem, *kimliğin Mimari Temsiliyeti: Expolarda Türk Pavyonları*, kim(lik)lerin Tasarımı, 4T Türkiye Tasarım Tarihi Topluluğu, İzmir 2008.

ANDI, M.Fatih, "Bir Medeniyet Algılaması Olarak Ahmet Mithat Efendi'nin Paris'i", *İlmi Araştırmalar Dergisi*, Sayı 20, 2005.

ARASLI, Altan, *Avrupa'da Türk izleri-II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

ASİLTÜRK, Baki, *Osmanlı Seyyahlarının Gözüyle Avrupa*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2000.

ASLANAPA, Oktay, *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.

ASLANAPA, Oktay, *Turkish Art and Architecture*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004.

ASLANAPA, Oktay, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2004.

ALTINOK, Özlem, “Dünya’nın açık pazarı”, *Mesa ve Yaşam*, Sayı 72, 2015-2016.

BAKIR, Betül, *XVIII.Yüzyıl Osmanlı Mimarisinde Sivil Mimarisinin Etkinliği*, Türkler Ansiklopedisi, Cilt 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

BARLAS BOZKUŞ, Şeyda, *Kültür Diplomasisinin Sınırları: Türk Kültürü ve Sanatı’nın Uluslararası Platformda Tanıtımı (1980-2010)*.

BİNARK, İsmet, *Türklerde Resim ve Minyatür Sanatı*.

BÜYÜKÜNAL, Feriha, *Cumhuriyet Gazetesi*, Taha Toros Arşivi, 15 Aralık 1992.

CEZAR, Mustafa, *Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi*, Cilt 1, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul, 1971.

CEZAR, Mustafa, *Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi*, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul, 1995.

CEZAR, Mustafa, *Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1995.

ÇETİNTAŞ, Vildan, *Türk Heykel Sanatının Gelişim Aşamasında Abdülaziz Dönemi (1861-1876) Etkinlikleri*.

ÇELİK, Zeynep, *Şark’ın Sergilenişi*, (Çev. Nurettin ELHÜSEYNİ), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.

CANOL, Gülden, *On Dokuzuncu Yüzyıl Sanayi ve Tasarım Fuarlarında Türk kimliği*.

ÇOLAK, Banu, *On Dokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Türkiye’de Değişen Sergileme Kavramı, Sergi Etkinlikleri ve Sergi Mekanları*.

DANIŞMAN, Zuhuri, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi XII*, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul, 1966.

DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972.

DAVİD, C.Fisher, *Russia and The Crystal Palace in 1851*.

DEMİR, Çiğdem, *Günümüz Sergileme Tasarımı, Türleri ve Londra'dan Sergileme Tasarımı Örnekleri*.

DEMİR, Hakan, *Batılılaşma ve Modernleşme İkileminde Çağdaş Türk Resminin Oluşumu*.

DEMİRTAŞ, Yavuz, *XIX.Yüzyıl İstanbul'unda ki Sanat ve Musiki Hayatına Genel bir bakış*, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14:2, 2009.

DİKME, Hüseyin, *Osmanlı'da Halkla İlişkiler; Sultan Abdülaziz Dönemi örneği*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 5, Sayı 21, 2012.

DÖRDÜNCÜ, “Muharrem, Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa'nın Hayatı ve Avrupa Seyahati”, *Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 17, Sayı 1, 2015.

ERGÜNEY, Yeşim Duygu, **KARA PİLEHVARİAN**, Nuran, *On Dokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti, Megaron*, Cilt 10, Sayı 2, 2015.

ERSOY, Ahmet, *A Sartorial Tribute Late Tanzimat Ottamanism: The Elbise-i 'Osmaniyye Albüm*.

EYİCE, Semavi, *Türk Sanatı*, Türkler Ansiklopedisi, Cilt 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

GAUTER, Theophile, *Constantinople of To-day*, (Çev. RobbrtHowe GOULD), Londra, 1986.

GERMANER, SEMRA, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Uluslararası Sergilere Katılımı ve Kültürel Sonuçları, Tarih ve Toplum*, Sayı 95, 1991.

GERMANER, Semra, *Cumhuriyet Gazetesi*, Taha Toros Arşivi, 15 Aralık 1992.

GÖK, Nejdet, *Mütercim Halimi Efendi'nin Notları Çerçevesinde Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati ve sonuçları (21 Haziran 1867-7 Ağustos 1867)*, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 7, 2012.

HARPUTLU, Cüneyd, *Osmanlı Sultanları*, Babı Ali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2008.

HOBBSAWM, Eric, *Sermaye Çağı (1848-1875)*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi-İslahat Fermanı Devri (1867-1876)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt VII, Ankara, 1956.

KARAER, Nihat, *Paris, Londra, Viyana; Abdülaziz'in Avrupa Seyahati*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2003.

KARAER, Nihat, *Abdulaziz*.

KINROSS, Lord, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküşü*, (Çev. Meral GASPIRALI), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2008.

KOÇYİĞİT, Fazilet, *Lale Devri Çeşmelerinin Karakteristik Özellikleri*, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 16, 2014.

KÖKSAL, Osman, *Sultan Aziz'in Avrupa Seyahati Dönüşü Münasebetiyle Yapılan Kutlamalar ve Bir Manzum Tarihçe*, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, 2003.

KUŞOĞLU, Sevinç, *Osmanlı Sultanları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008.

KÜÇÜK, Serhat, *Osmanlıların Modern Teknoloji ile Karşılaşması: Elektrik Örneği*, Hacettepe Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi, Sayı 18, 2013.

LEHMKUHL, Ursula, *Creating Anglo-American Friendship: The Great Exhibition of 1851 and The Social Construction of The "Special Relationship"*.

MAKSUDOĞLU, Mehmet, *Osmanlı Tarihi (1289-1922)*, Elif Yayınları, İstanbul, 2003.

MARDİN, Yusuf, *Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın Londra Yılları*, Taha Toros Arşivi.

MAYHEW, Henry, **CRUIKSHANK**, George, 1851: Or, *The Adventures of Mr and Mrs Sandboys and Family*, Üniversty of Reading, London 2008.

MITCHELL, Timothy, *The World As Exhibition*.

MİLLET, F.D, *The Decoration of the Exposition*.

MURAD, Mehmed (Mizancı), *Tarih-i Umumi*, Cilt VI, Ankara, 2007.

NAZIR, Bayram, *Dersaadet Ticaret Odası ve Uluslararası Sergiler*, History Studies, Volume 1/1, 2009.

O'DELL, Robin, *Photography as Exhibited in The Great Exhibition of The Works of Industry of All Nations, 1851*, Toronto, Ontario, Canada, 2013.

ÖNSOY, Rifat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umumi-i Osmani (1863 İstanbul sergisi)*, Belleten, Cilt XLVII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983.

ÖZKAN, Abdullah, *Osmanlı Tarihi*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2006.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Türkiye Tarihi (Başlangıcından Zamanımıza Kadar)*, Cilt 12, Hayat Yayınları, İstanbul 1967.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Faisal Finans kurumu Yayınları, Cilt I, İstanbul 1986.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi I*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006.

PAMUK, Şevket, *Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

PAPİLA, Aytül, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılaşma döneminde Resim Sanatının ortaya çıkışı ve Osmanlı Kimliğinin Resimsel anlatımı*.

RENDA, Gürsel, *Yenileşme Döneminde Kültür ve Sanat*, Türkler Ansiklopedisi, Cilt 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

SANDER, Oral, *Siyasi Tarih (ilk Çağlardan 1918'e)*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998.

SAYDAM, Abdullah, *Tanzimat Devri Reformları*, Türkler Ansiklopedisi, Cilt 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

SCHOENEFELDT, Henrik, *The Building of The Great Exhibition of 1851, An Environmental Design Experiment*.

SEMİNAR, S., **HIST**, K.Gwin, *The Axis of change: The Great Exhibition of 1851*, 2008.

SERTOĞLU, Mithat, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Cilt VI, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011.

SKELLY, Julia, *Addictive Architecture: The Crystal Palace, Gin Palaces and Women's desire*, social history of alcohol and drugs, volume 25, 2011.

SEVİNÇ, Gülşen, **FAZLIOĞLU**, Ayşe, *Turkish Participation to 1893 Chicago Exposition*.

SİNANLAR, Seza, **Akın**, Günkut, *Pera'da Resim üretim ortamı (1844-1916)*, İstanbul Üniversitesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, 2008.

Selahaddin Bey, (1867), *Türkiye 1867 Evrensel Sergisi*, İstanbul Fuar Merkezi.

SUBAŞI, Turgut, *Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz*, Türkler Ansiklopedisi, Cilt 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

TEKDEMİR, Aziz, *1867 Paris Sergisi ve Sultan Abdülaziz'in Sergiyi Ziyareti*, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 3, Sayı 6, 2013.

TEKİN, Başak Burcu, *Sultan Abdülaziz'in İngiltere (Londra) Ziyareti Hatıra Madalyası: 19.Yüzyılda Batı-Doğu Kimlik algılayışının Görsel bir özeti*, ZFWT, Vol.4, No:1, 2012.

TEKTAŞ, Nazım, *Osmanlı Tarihi-2(Saraydan Sürgüne)*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2013.

TRAN, Van Troi, *Grapes on Trial: Wine at The Paris World's Fairs of 1889 ve 1900*.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt VI, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

VARLIK, M.Bülent, *Musavver Şikago Sergisi*, Kekibeç, Sayı 1, 1995.

YAZICI, Nuran, *Osmanlı'nın İlk Mimarlık Kitabı: Usl-u Mimari-i Osmani*, Arkitekt, Sayı 497, 2003.

YAZICI, Nuran, *Uluslararası Sergilerde Osmanlı Mimarisinin Sunumu*, Arkitekt, Sayı 500, 2004.

YAZICI, Nuran, *18.ve 19.yüzyıl Uluslararası Sergilerinde bir Osmanlı Simgesi-III. Ahmet çeşmesi*, Toplumsal Tarih, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Sayı 134, 2005.

YILDIZ, Netice, *İngiliz Kültüründe Osmanlı Etkileri*, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 15, Ankara, 2002.

YILMAZ, Gülgün, *Osmanlı Devleti'nin katıldığı Uluslararası Tarım, Endüstri, Sanat Sergileri ve " İane Sergisi*, Sinan Genim'e Armağan Makaleler, Ege Yayınları, 2005.

YILMAZ, Ömer Faruk, *Belgelerle Osmanlı Tarihi*, Cilt IV, Osmanlı Yayınevi, İstanbul, 2000.

Ceride-i Havadis Gazetesi

La Turque Gazetesi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Taha Toros Arşivi



FOTOĞRAF 1



1851 ULUSLARARASI LONDRA SERGİSİ İÇİN YAPILMIŞ OLAN CRYSTAL PALACE'NİN İÇ KISMI

FOTOĞRAF 2



1851 ULUSLARARASI LONDRA SERGİSİ ALANIN YAPIM AŞAMASI (İSTANBUL FUAR MERKEZİ KÜTÜPHANESİ)

FOTOĞRAF 3



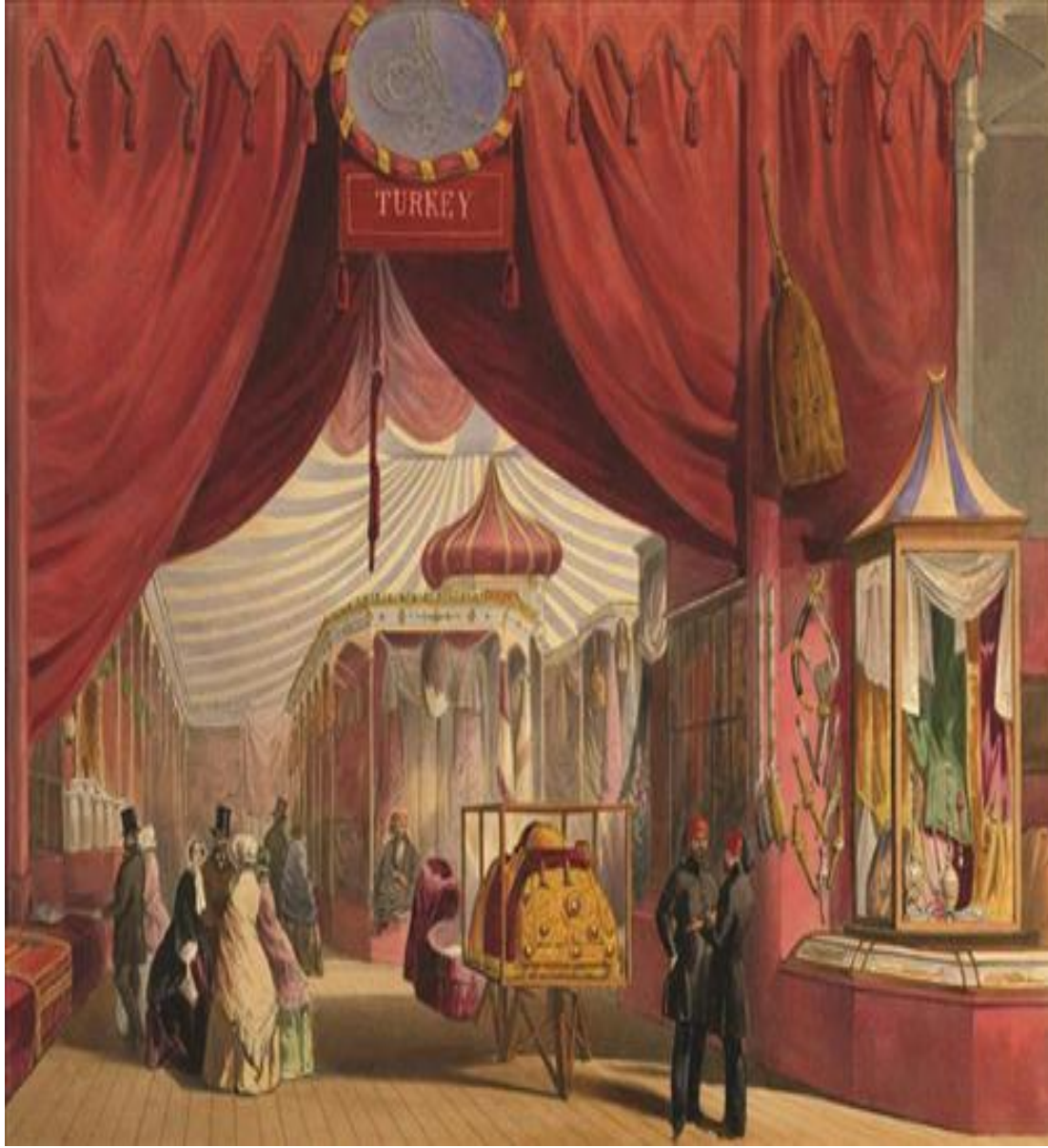
CRYSTAL PALACE'NİN DIŐARIDAN GÖRÜNÜMÜ (İSTANBUL FUAR MERKEZİ KÜTÜPHANESİ)

FOTOĞRAF 4



ANA BİNA KRİYSTAL SARAY'DA YER ALAN PAVYONLAR VE ZİYARETÇİLER
(ALBERT AND VİCTORİA MUSEUM, LONDON)

FOTOĞRAF 5



1851 LONDRA SERGİSİNDE TÜRK PAVYONUNUN GİRİŞİ (KENNETH SPENCER RESEARCH LIBRARY)

FOTOĞRAF 6



1855 PARİS SERGİSİNDEN ANA BİNASININ GENEL GÖRÜNÜMÜ (İSTANBUL FUAR MERKEZİ KÜTÜPHANESİ)

FOTOĞRAF 7



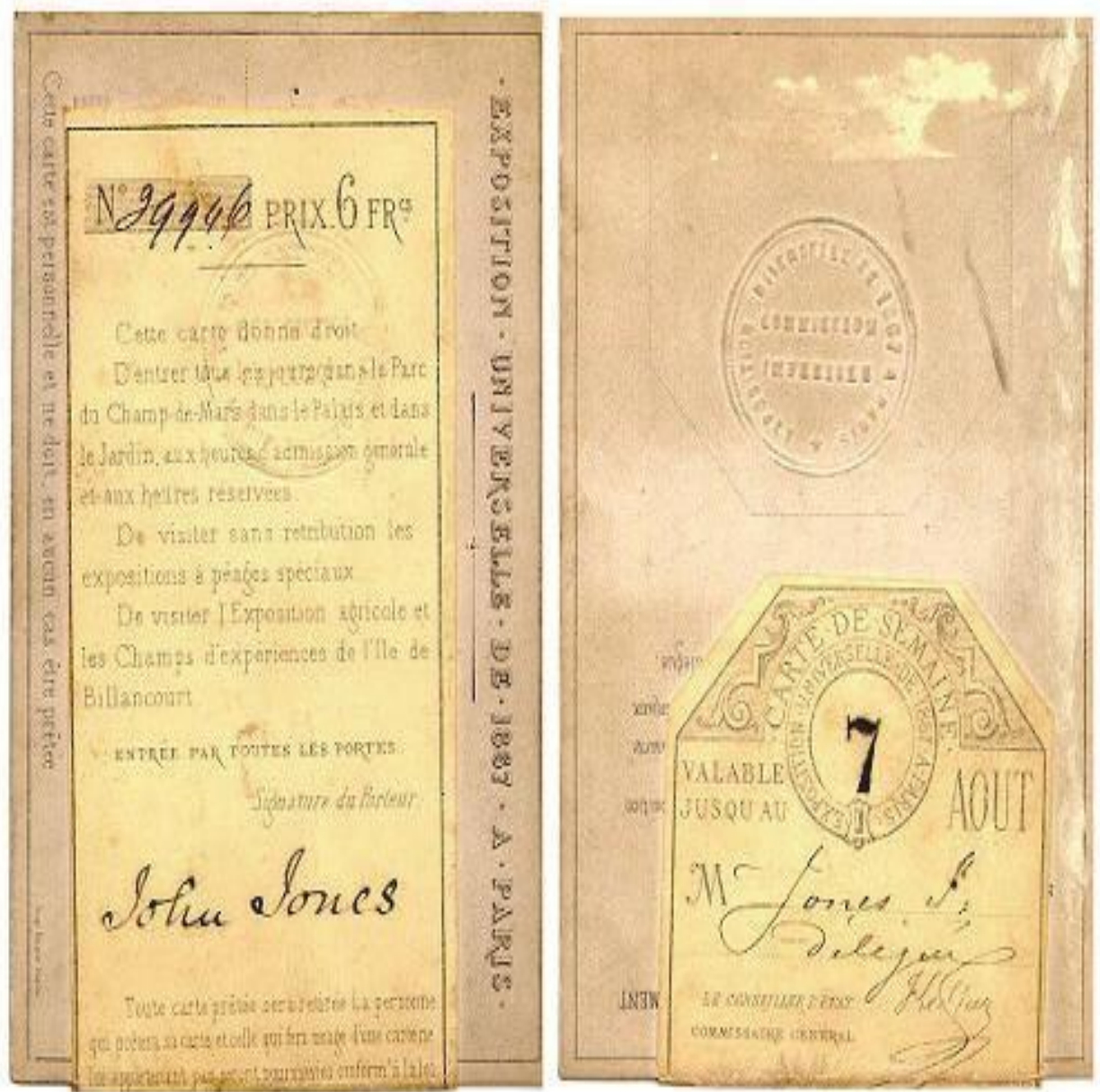
1855 PARIS SERGİSİNDE OSMANLI EŞYALARI SATILARAK BİR PİYANYANGO DÜZENLENMİŞ VE GELİRİDE KIRIM'DA SAVAŞAN FRANSIZ ASKERLERİNE BAĞIŞLAMIŞTIR. CERİDE-İ HAVADİS 21 OCAK 1856 (İSTANBUL FUAR MERKEZİ KÜTÜPHANESİ)

FOTOĞRAF 8



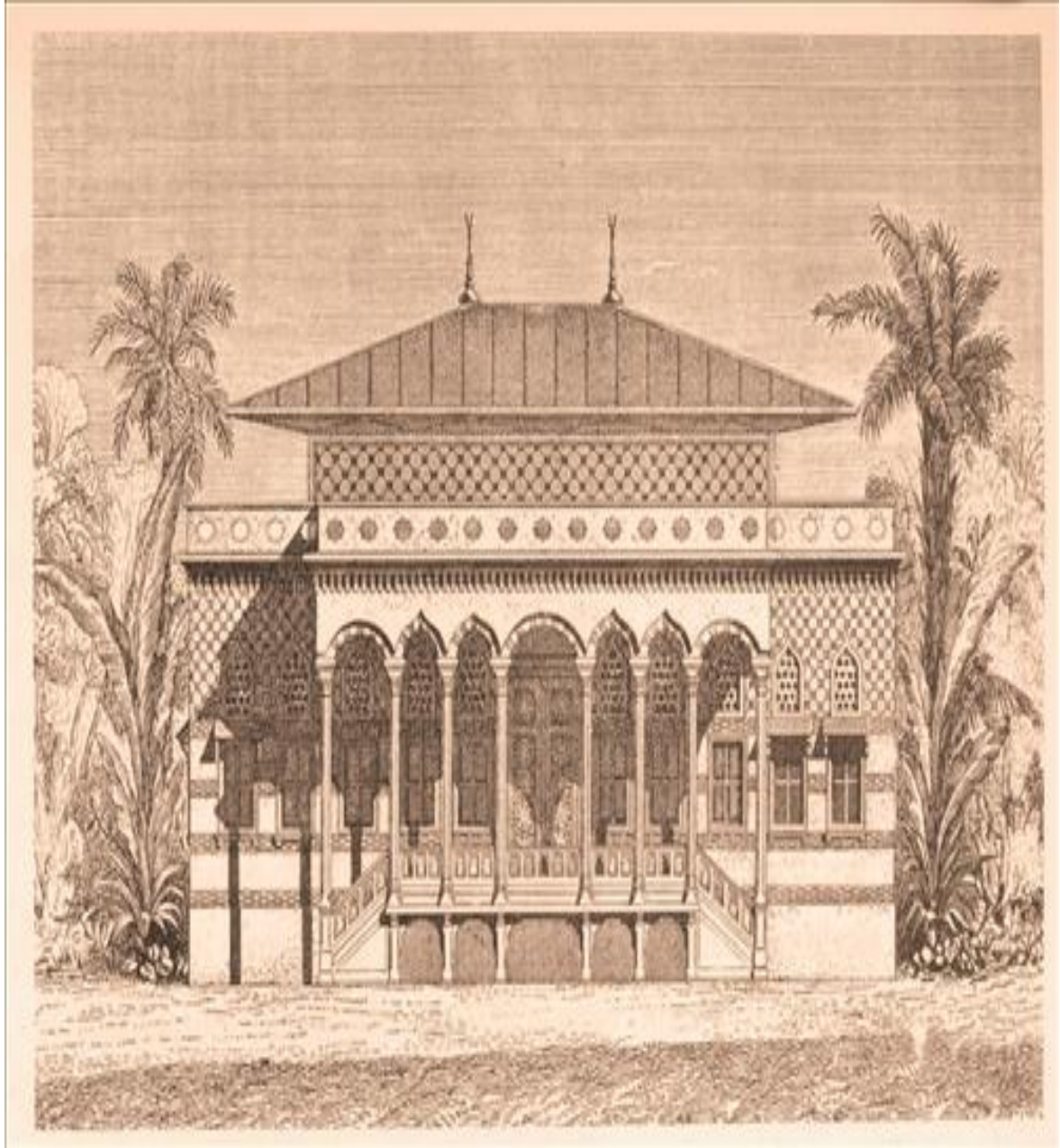
LONDRA'DA İKİNCİ KERE DÜZENLENEN 1862 ULUSLARARSI LONDRA SERGİSİ KENSINGTON GARDEN'DE KURULMUŞTU VE BİR BİNA İLE İKİ YAN BÖLÜMDEN OLUŞMAKTAYDI. (İSTANBUL FUAR MERKEZİ KÜTÜPHANESİ)

FOTOĞRAF 9



1867 ULUSLARARASI İLULUSLARARASI LONDRA SERGİSİ İÇİN GİRİŞ BİLETİ ÖRNEĞİ (İSTANBUL FUAR MERKEZİ KÜTÜPHANESİ)

FOTOĞRAF 10



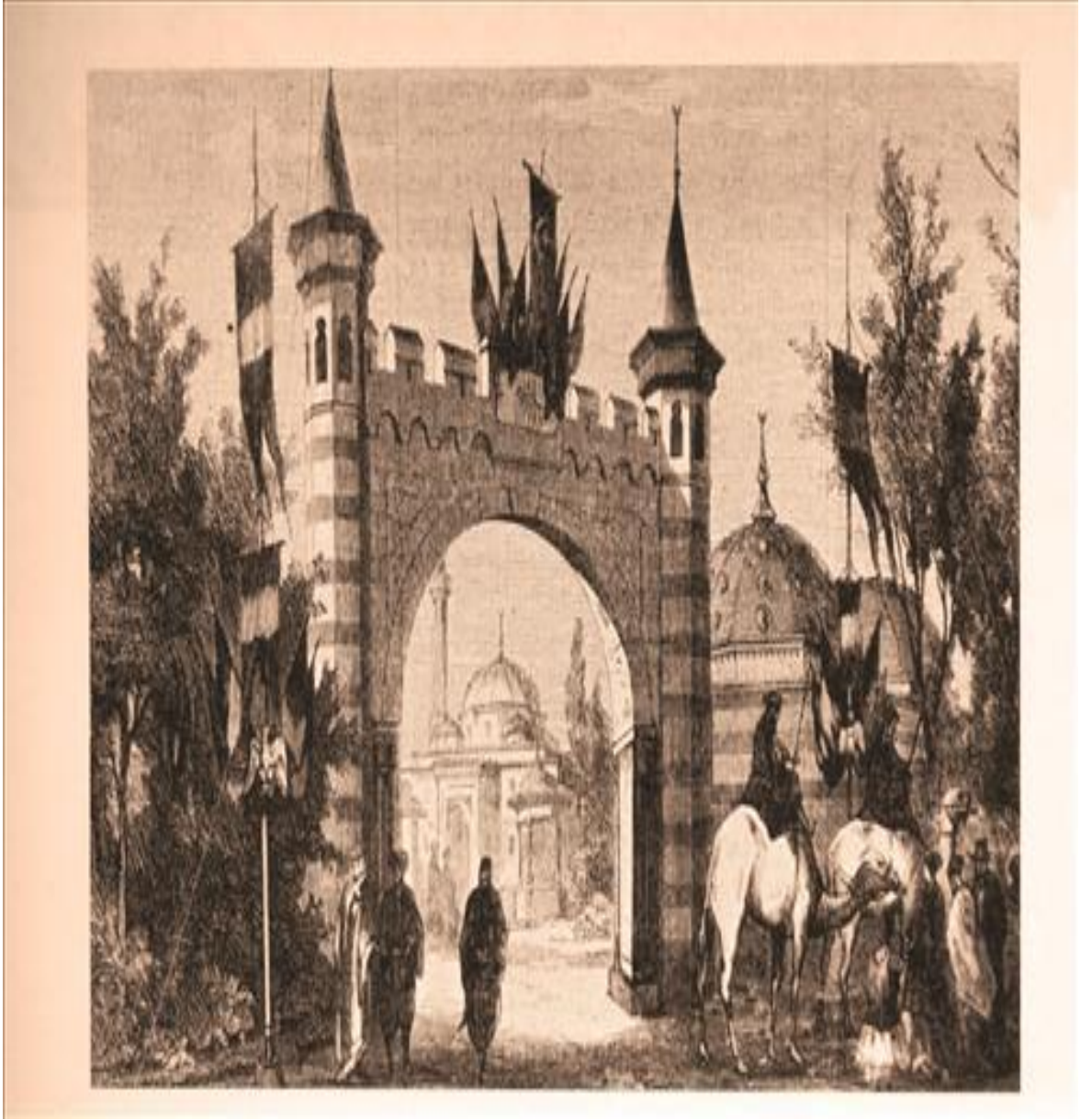
SERGİDE YER ALAN OSMANLI KÖŞKÜ (İSTANBUL FUAR MERKEZİ KÜTÜPHANESİ)

FOTOĞRAF 11



KÖŞKÜN İÇ GÖRÜNÜMÜ (İSTANBUL FUAR MERKEZİ KÜTÜPHANESİ)

FOTOĞRAF 12



ABDÜLAZİZ'İN ZİYARETİ ADINA TÜRK KÖYÜNÜN GİRİŞİNE DİLİKEN ZAFER TAKI.

FOTOĞRAF 13



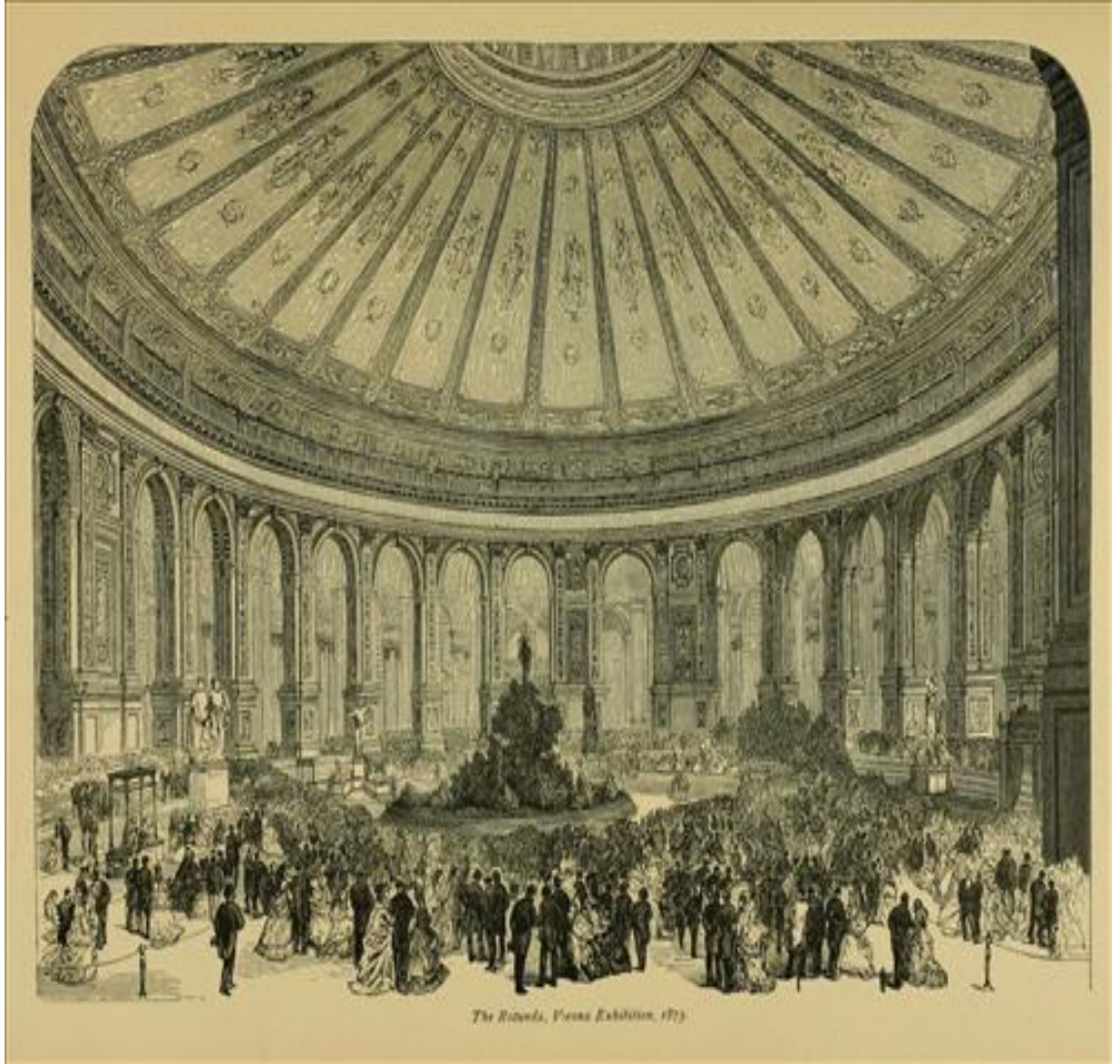
TÜRK KÖYÜNDE İNŞA EDİLEN BURSA YEŞİL CAMİİ

FOTOĞRAF 14



1873 VİYANA ULUSLARARASI SERGİSİ İÇİN İNŞA EDİLEN III.AHMET ÇEŞMESİ
(İSTANBUL FUAR MERKEZİ KÜTÜPHANESİ)

FOTOĞRAF 15



1873 VİYANA ULUSLARARASI SERGİ ANA BİNASININ İÇ GÖRÜNÜMÜ
(İSTANBUL FUAR MERKEZİ KÜTÜPHANESİ)

FOTOĞRAF 16



1889 PARİS ULUSLARARASI SERGİSİ ALANI (TBMM MİLLİ SARAYLAR DAİRE BAŞKANLIĞI)

FOTOĞRAF 17



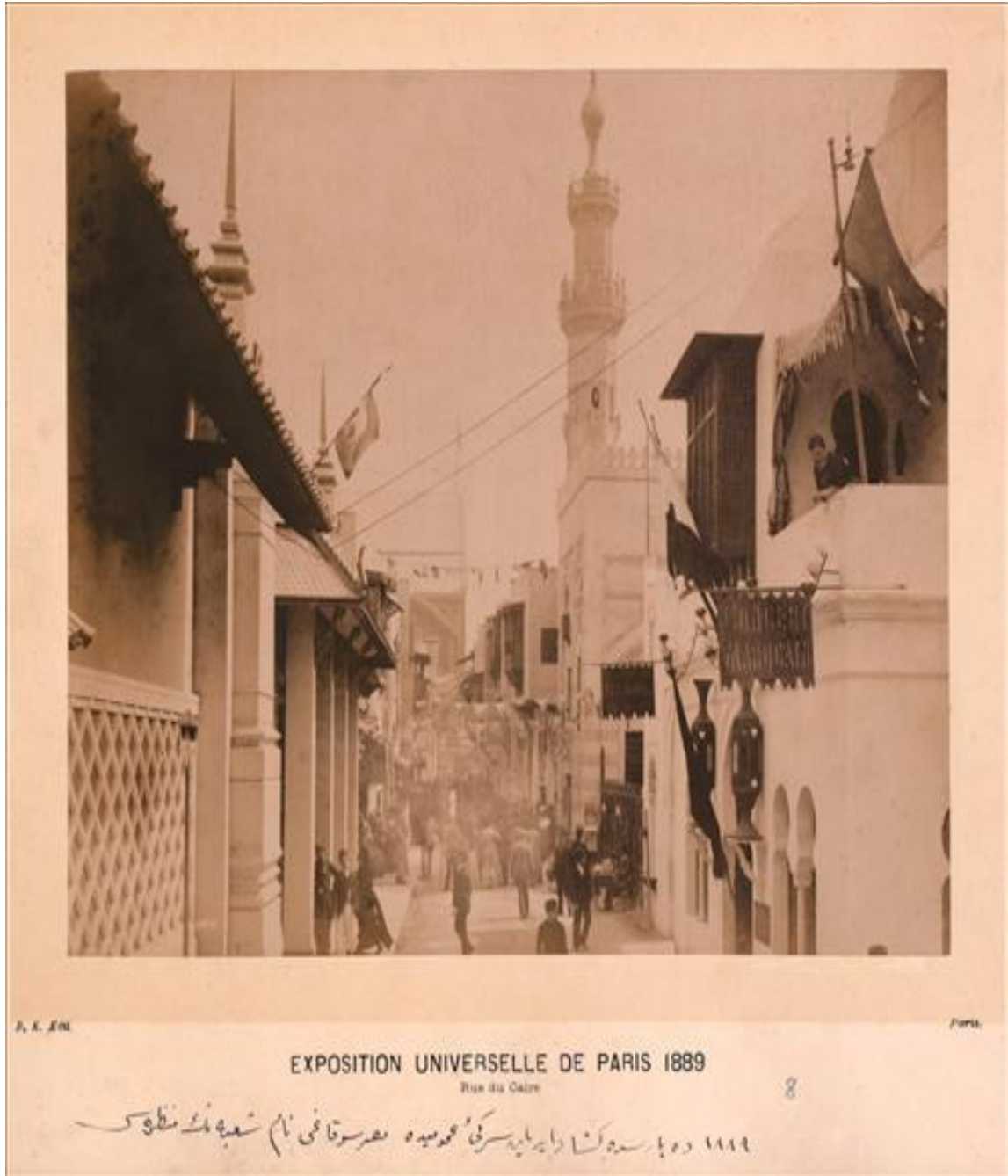
1889 PARİS ULUSLARARASI SERGİSİNDE KURULAN KAHİRE SOKAĞI (L'EXPOSITION DE PARİS)

FOTOĞRAF 18



1889 PARİS ULUSLARARASI SERGİ ALANINA İNŞA EDİLEN EİFFEL KULESİ
YAPIM AŞAMASI (İSTANBUL FUAR MERKEZİ KÜTÜPHANESİ)

FOTOĞRAF 19



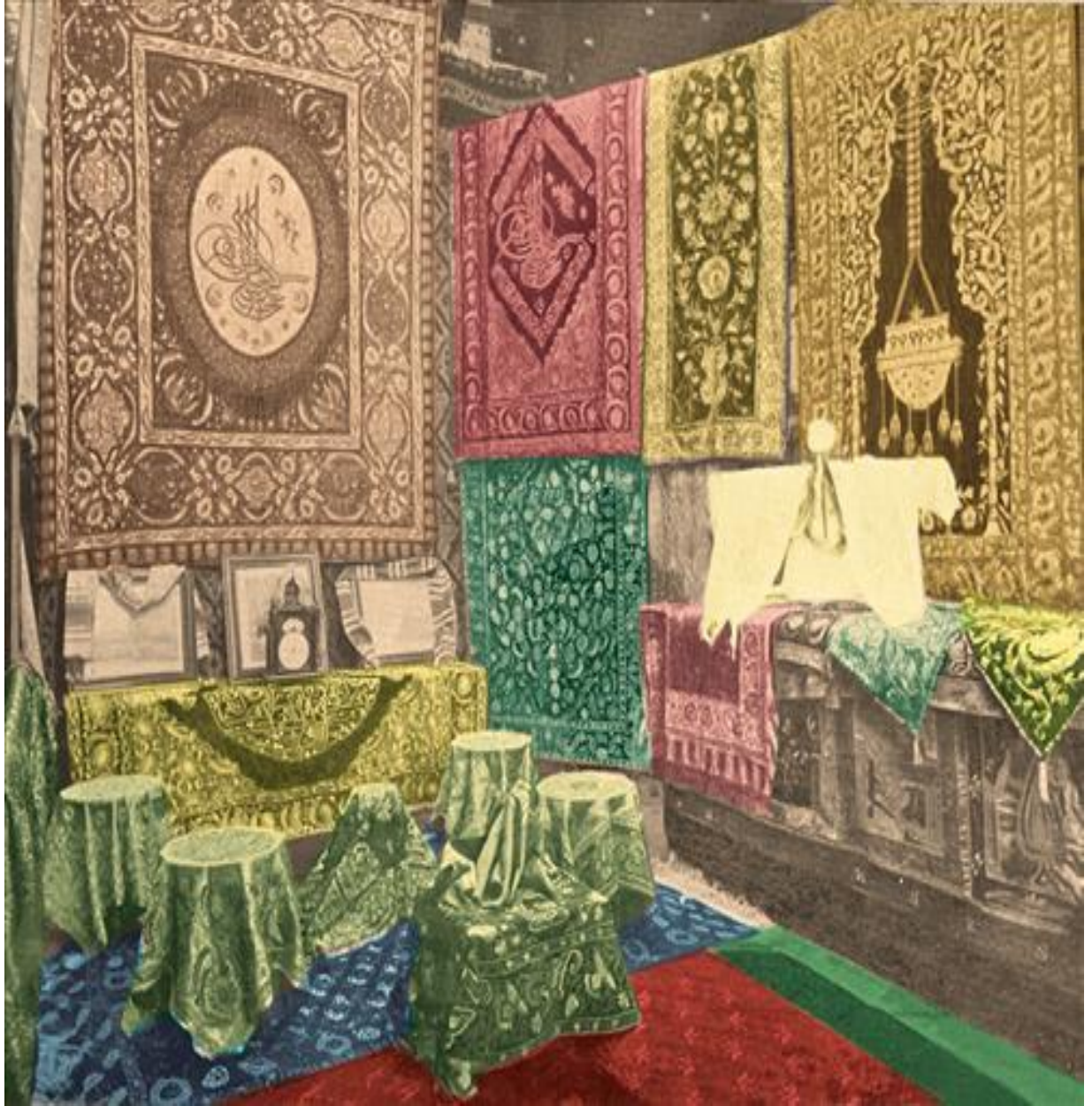
1889 PARİS SERGİSİNDE YER ALAN MISIR SOKAĞI (İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ)

FOTOGRAF 20



1893 ŞİKAGO SERGİ ALANININ GENEL GÖRÜNÜMÜ (İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ NADİR ESERLER KÜTÜPHANESİ)

FOTOĞRAF 21



TÜRK DUVAR ÖRTÜLERİ (İLLİONİS İNSTUTE OF TECHNOLOGY PAUL V.GALVİN LIBRARY DİJİTAL HİSTORY COLLECTION)

FOTOĞRAF 21



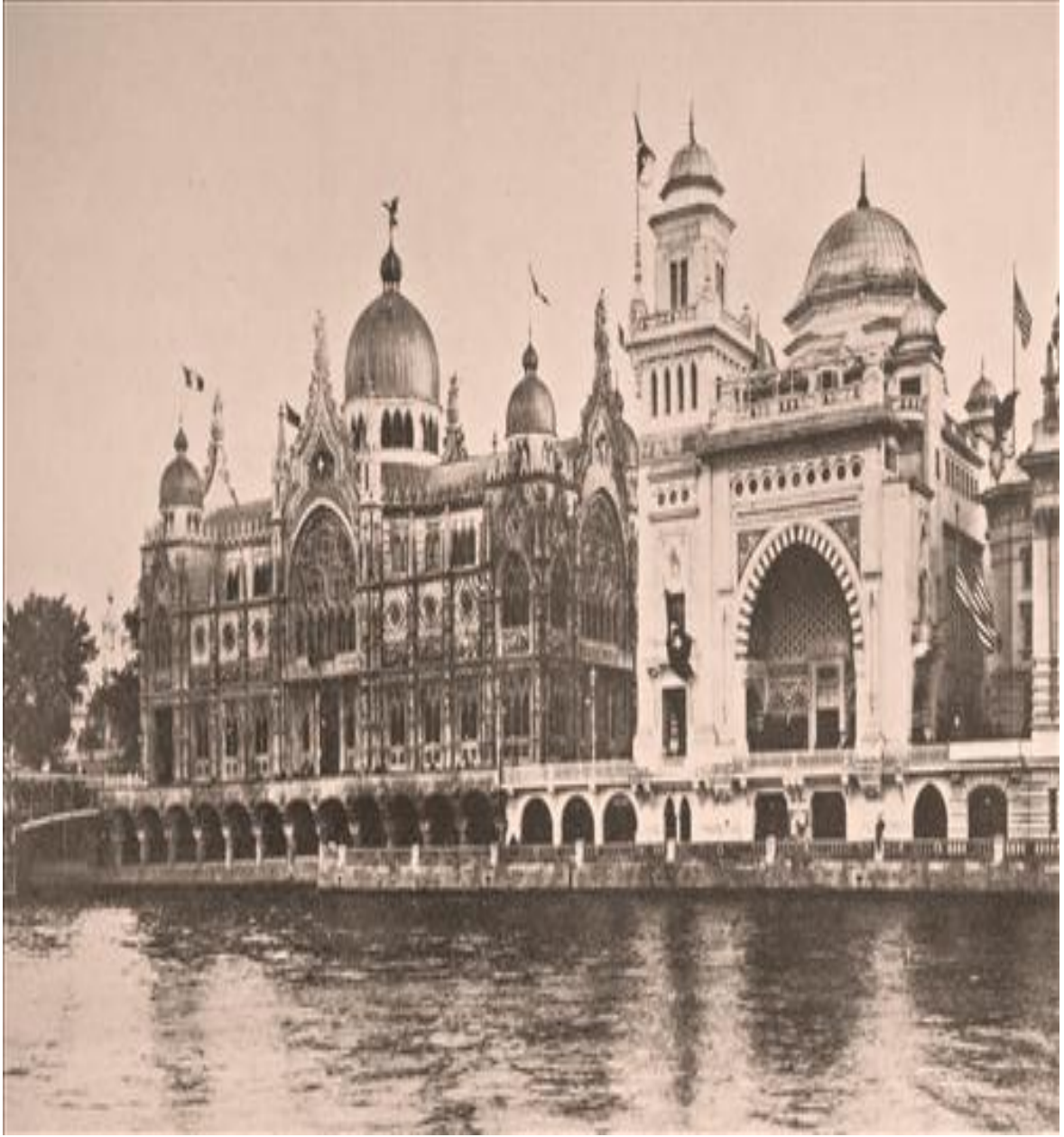
SERGİDE YER ALAN TÜRK ÇARŞISI (İLLIONİS İNSTUTE OF TECHNOLOGY
PAUL V.GALVİN LIBRARY DİJİTAL HİSTORY COLLECTİON

FOTOGRAF 22



1893 ŞİKAGO SERGİSİNDE TÜRK PAVYONUNDAN BİR KÖŞE (İSTANBUL FUAR MERKEZİ KÜTÜPHANESİ)

FOTOĞRAF 23



1900 PARİS SERGİSİNDE MİLLET CADDESİNDE ÜZERİNDE İTALYA VE ABD PAVYONLARI ARASINDA YER ALAN OSMANLI PAVYONU (İSTANBUL KÜLTÜR MERKEZİ KÜTÜPHANESİ)

FOTOĞRAF 24



1900 PARİS ULUSLARARASI SERGİ ALANINDA GEÇEN TREN VE ÇEVRESİNDE Kİ YÜRÜYÜŞ ALANI (İSTANBUL FUAR MERKEZİ KÜTÜPHANEİ)

ÖZGEÇMİŞ

1991 tarihinde İstanbul'un Kadıköy semtinde doğan Menekşe Yıldız Uslu, ilköğrenimini Dudullu'da Teletaş ilköğretim Okulu'nda, Orta öğretimini Maltepe 75.yüzyıl İlköğretim Okulu'nda tamamladıktan sonra, Lise öğreniminin ilk iki yılını Yenidoğan lisesinde, son 2 yılını ise Ordu'da Cumhuriyet Lisesi'nde tamamladı.

Gaziosmanpaşa üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü 2010 yılında kazanarak, 2010-2012 yılını burada okudu, 2013 yılını Farabi değişim programıyla gittiği 19 Mayıs Üniversitesinde okudu, 2014 yılını ise Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde tamamladı. Aynı yıl Gaziantep üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünü kazandı ve Yüksek Lisans eğitimine bu üniversitede Yüksek Lisans eğitimine devam etmektedir.

VİTAE

Born in Kadıköy, İstanbul in 1991, Menekşe Yıldız Uslu completed her primary education in Teletaş Primary School in Dudullu, her secondary school in 75.yüzyıl secondary school in Maltepe and The first two years of high school in Yenidoğan high school and the last two years of high school in Cumhuriyet high school in Ordu.

Having entered Gaziosmanpaşa University, Faculty of Arts and Science, department of History in 2010, she studied here between the years 2010-2012. Next year she went to 19 Mayıs University with Farabi Exchange scholarship and studied there for a year. She completed her last year in Gaziosmanpaşa University in 2014. The same years her entered Gaziantep University, Faculty of social sciences and started her post graduate education and she is still continuing her education in this University.